

№ 2 (108) 2024

НАША БЕРА

Біскуп Уладзімір Гуляй.

Біскуп Уладзімір Гуляй

* * *

Крыж — знак любові, а не скіпетр пераможнага генерала. Калі хтосьці выкарыстоўвае крыж для барацьбы за ўладу, то становіцца на бок д'ябла, бо д'ябал хоча кіраваць, а не любіць. Таму сам знак крыжа неабходна заўжды ўспрымаць у духу Хрыста. Існуе мноства скажоных крыжоў, бо нават вызнаўцы злога духа хочуць карыстацца крыжам, толькі перакручаным. Трэба верыць у крыж, але нельга яго перакручваць, скажаць, устанаўліваць па-свойму. Адзінае сапраўднае ўспрыняцце крыжа грунтуецца на любові. Калі ты не любіш, то, хоць і посцішся, молішся ночы напяралёт, выганяеш злых духаў, гаворыш пабожныя словы, — усё гэта не мае нічога агульнага з крыжам Хрыста. Езус замаўчаў перад крыжам, бо любоў маўчыць, калі чалавек сапраўды любіць.

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Юзаф Станеўскі, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі,
арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Аксана Данільчык, Ірына Жарнасек, Алесь Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, Марына Пашук, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Аркадзь Шпунт.

Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.

Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.

Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

У нумары 2 / 2024

НАША ВЕРА

- 2** **3 жыцця Касцёла**
«ВУЧУСЯ УЗВЯЛІЧВАЦЬ КРЫЖ
СВАЁЙ ШТОДЗЕННАСЦІ»
- 5** **Асобы**
Кс. Робэрт СКШЫПЧАК
ПАТРАБАВАЛЬНЫ ПАПА
- 9** **Інтэрв'ю**
Размова Аляксандры ШПІЛЕЎСКАЙ
са святаром Андрэем КРАТОМ
ШЛЯХІ ДА БОГА
- 12** **Гісторыя**
Ігар СУРМАЧЭЎСКІ
ВЯЛІКАЕ ІТАЛЬЯНСКАЕ ПАДАРОЖЖА ЯНА ПАЦА
(1597–1598 гг.)
- 18** **Спадчына**
Галіна ФЛІКОП-СВІТА
ІКОНЫ Ў ХАЦЕ БЕЛАРУСАЎ
- 24** **Нашы святыні**
Таццяна ШУМЕЛЬ
СТРАЧАНАЯ СПАДЧЫНА. КАСЦЁЛ У ВЁСЦЫ ДУБАВА
- 32** **Юбілеі**
Уладзімір ЯГОЎДЗІК
ЗЕРНЕ СУРОВАЙ ПРАЎДЫ
- 37** **Данута БІЧЭЛЬ**
ТЫ БЫЎ МАІМ СЯБРАМ
- 38** **Крыстына ЛЯЛЬКО**
ГІСТОРЫЯ АДНАГО ПОДПІСУ
- 40** **Паззія**
Васіль ЗУЁНАК
ДУША ЗАТОНЕНА...
- 42** **Аксана ДАНИЛЬЧЫК**
ВЕРШЫ
- 44** **Асобы**
Ірына БАГДАНОВІЧ
ІСЦІ «НЯВОРАНЫМ ПОЛЕМ»
- 50** **Міхась СКОБЛА**
АРАТАЙ БЯСКОНЦАЙ БАРАЗНЫ
- 54** **Эла ДЗВІНСКАЯ**
ЛІТАРАТУРНЫ І МАСТАЦКІ КРЫЖ
ВІКТАРА КАРАМАЗАВА
- 57** **Пераклады**
Георг Освальд КОТТ
МАЦЛЬДА АНГЛІЙСКАЯ ЕДЗЕ Ў МІНДЭН НА ВЕЗЕРЫ
НА СВАЁ ВЯСЕЛЛЕ З ГЕНРЫХАМ ЛЬВОМ
- 60** **Спадчына**
Павел КАРАЛЁЎ
ВЫСТАВА «З БОГАМ ДЛЯ БЕЛАРУСІ...»

«Вучуся ўзвялічваць крыж сваёй штодзённасці»

25 мая ў катэдральнай базыліцы святога Францішка Ксавэрыя ў Гродне адбылося біскупскае пасвячэнне біскупа каад'ютара Гродзенскай дыяцэзіі Уладзіміра Гуляя.

Галоўным пасвячаючым біскупам новага беларускага іерарха быў Апостальскі Нунцый у Беларусі арцыбіскуп Антэ Ёзіч, для якога Уладзімір Гуляй стаў першым пасвячаным біскупам у пастырскім служэнні харвацкага іерарха, прадстаўніка Папы Францішка ў нашай краіне. Асістуючымі пры пасвячэнні біскупамі былі Старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі арцыбіскуп Юзаф Станеўскі і першы Гродзенскі біскуп Аляксандр Кашкевіч, наступнікам якога пасля завяршэння яго пастырскага служэння стане новапасвячаны біскуп: менавіта гэта азначае яго тытул «каад'ютар».

Гістарычная падзея сабрала ў гродзенскай катэдральнай базыліцы вялікую колькасць духавенства і вернікаў з усёй Беларусі. Асабліва шмат людзей было з Ліды, дзе біскуп Гуляй больш за 20 гадоў нёс душпастырскае служэнне як пробашч лідскай фарнай парафіі Узвышэння Святога Крыжа.

У 2013 годзе рэдакцыя часопіса «Наша вера» наведла старажытны фарны касцёл у Лідзе і парафію Узвышэння Святога Крыжа.

Тады мы запісалі разважанне ксяндза Уладзіміра Гуляя пра шлях да святарства і пра сут-

насць святарскага паклікання. (Тэкст быў надрукаваны ў часопісе ў рубрыцы «Маналог святара».)

Падчас тае размовы ксёндз Уладзімір прызнаўся, што разам са сваімі вернікамі часта разважае «над вялікаю таямніцаю крыжа». Будучы біскуп падзяліўся тады сваімі глыбокімі і цікавымі думкамі пра значэнне крыжа ў жыцці чалавека. Цяпер, калі ксёндз Уладзімір атрымаў вышэйшую ступень святарства — біскупскае пасвячэнне, захацелася прыгадаць тыя думкі нашым чытачам, бо і сёння яны здаюцца надзвычай актуальнымі.

«...Я нарадзіўся ў Ваўкавыску, там жа закончыў сярэднюю школу і адразу паступіў у Гродзенскую духоўную семінарыю. Пасля заканчэння семінарыі біскуп накіраваў мяне на паўгода на дыяканскую практыку ў Ашмяны. І адтуль як дыякан я паехаў на вучобу ў Люблінскі каталіцкі ўніверсітэт, каб вывучаць дагматычную тэалогію. Святарскія пасвячэнні прыняў 26 чэрвеня 1999 г. у Гродне з рук біскупа Аляксандра Кашкевіча. У 2000 г. я абараніў ступень ліцэнцыята і вярнуўся ў Беларусь, дзе пачаў выкладаць у Гродзенскай духоўнай семінарыі і Катэхетычным інстытуце. У 2000–2001 гадах служыў віка-

рыем гродзенскага катэдральнага касцёла, пробашчам якога быў біскуп Антоні Дзям'янка. Побач з ім я атрымаў вопыт пастырскай працы, бо раней была толькі вучоба, дыяканская практыка і зноў вучоба. З 2001 г. біскуп Аляксандр Кашкевіч прызначыў мяне прэфектам семінарыі. Гэта быў новы вопыт для мяне: праца з клерыкамі, дапамога ў іх фармацыі. З адлегласці часу я бачу, што гэта было вялікім багаццем для мяне. Праца ў семінарыі мне падабалася, але ўсё ж найбольш мяне захапляла пастырская праца ў парафіі, таму з чэрвеня 2003 года мяне прызначылі пробашчам лідскага фарнага касцёла. У 2011 годзе я абараніў дысертацыю на тэму «Канцэпцыя асобы ў сучаснай польскай тэалогіі». Тэма персаналізму заўсёды мяне цікавіла, бо чалавек ва ўсе часы застаецца вялікаю таямніцаю. З 2006 года я з'яўляюся біскупскім вікарыем Лідскай акругі. Для мяне гэта і давер біскупа, і вялікая адказнасць.

Нічога ў гэтым жыцці проста так не бывае — калі Бог дае такую адказнасць, значыць Ён разлічвае на мяне. Я гэта разумею як рэалізацыю свайго паклікання. “Пакліканне, — як гаварыў Ян Павел II, — гэта таксама вялікая таямніца”. Я адкрываю сваё пакліканне кожны дзень у канкрэтнай працы, у канкрэтных заданнях, якія ўскладае на мяне Бог. Колькі буду жыць, столькі буду адкрываць гэтую таямніцу “адвагі Бога”. Думаючы пра святарства, якім адарыў мяне Бог, я дзіўлюся: які ж Ён адважны! Пакліканне чалавека — гэта вялікая рызыка для збаўлення. Чалавек — самы рызыкаўны элемент ва ўсёй канцэпцыі збаўлення. Першы раз Пан Бог рызыкнуў, калі на пачатку стварэння адарыў чалавека свабодаю. Мы ведаем, што рызыка была вялікая, і ведаем, як усё гэта скончылася. Але з новым стварэннем Пан Бог паўтарае той самы манеўр: Ён лечыць свабоду свабодаю.

Я вельмі ўсцешыўся, калі Папа Бенэдыкт XVI ва ўрачыстасць Сэрца Езуса (на заканчэнне Году святарства) сказаў, што адвага Бога — гэта святарства чалавека, бо вось і са мною Бог рызыкнуў і адважыўся даць мне святарства. Менавіта так лепш за ўсё разумець святарства, дадзенае Богам. Бог прымае адважнае рашэнне, клічучы мяне, і ў гэтым пакліканні падвяргаючы рызыцы збаўлення людзей. Колькі гэтых людзей? Яшчэ не ведаю. Можа, адзін чалавек! Самае рызыкаўнае — аддацца ў чужыя рукі... а Ён гэта зрабіў. Такое ўчыніць можа толькі ЛЮБОЎ. Уцелаўлёная Любоў, якая была прыбітая да крыжа, каб я мог жыць. Таму я як святар разам са сваімі вернікамі нястомна разважаю над вялікаю таямніцаю крыжа. Для мяне крыж азначае штосьці большае,

чым сімвал хрысціянства, чым знак, які ідэнтыфікуе мяне з Хрыстом. Пад знакам крыжа для мяне ўтоеная канкрэтная рэчаіснасць, парадак рэчаіснасць. У ім перасякаюцца параженне і перамога, смутак і радасць, нянавісць і любоў, высілак і ўзнагарода. З аднаго боку, крыж для мяне — гэта ўсе складаныя сітуацыі, цяжкае, боль, горыч і смерць. Ажно цяжка паверыць, што ўсё гэта можна ўзвільчаць. Крыж заўсёды цяжка прыняць, але крыж — гэта перавядзенне кожнага болю ў рэчаіснасць аздаравлення, кожнага паражэння — у стан перамогі. Прыняцце крыжа не мае нічога супольнага з талерантнасцю да зла, граху і цяжкіх. Бог прайграў бы, калі б крыж азначаў проста згоду на цяжкасці і цяжкіх. Я не веру, што Бог на гэта згаджаецца.

Калі б так было, Ён не нёс бы крыжа, а пакінуў бы нас у нашым упадку. Тым часам Хрыстус бярэ крыж у свае рукі, нясе яго на сваіх плячах, памірае на ім, як на алтары, каб урэшце вызваліцца з яго ў хвале ўзваскресення. Крыж — гэта знак перамогі, а не падатлівасці на цяжкае і смерць, гэта знак перамогі над грахам, а не цяжкіх да граху, таму згода на крыж і яго прыняцце азначае хутэй барацьбу, чым падпарадкаванасць — з той, аднак, розніцаю, што гэтая барацьба не з нашага свету. Свет змагаецца зброяй, а Бог — безабароннасцю. Свет змагаецца агрэсіяй — Бог перамагае супакоем. Свет падказвае мноства сродкаў барацьбы — Бог становіцца ўбогім і пакорным. Свет хоча перамагачы тактыкаю інтрыгаў і падману — Бог аб'яўляецца ў праўдзе і чыстасці сэрца. Свет змагаецца за ўладу — Бог змагаецца за любоў. Апошняя адрозненне, напэўна, найбліжэйшае да таямніцы крыжа. Крыж — знак любові, а не скупіт пераможнага генерала.

Калі хтосьці выкарыстоўвае крыж для барацьбы за ўладу, то становіцца на бок д'ябла, бо д'ябал хоча кіраваць, а не любіць. Таму сам знак крыжа неабходна заўжды ўспрымаць у духу Хрыста. Існуе мноства скажоных крыжоў, бо нават вызнаўцы злога духа хочуць карыстацца крыжам, толькі перакручаным. Трэба верыць у крыж, але нельга яго перакручваць, скажаць, устанаўліваць па-свойму. Адзінае сапраўднае ўспрыняцце крыжа грунтуецца на любові. Калі ты не любіш, то, хоць і поцішся, молішся ночы напролёт, выганяеш злых духаў, гаворыш пабожныя словы, — усё гэта не мае нічога агульнага з крыжам Хрыста. Езус замаўчаў перад крыжам, бо любоў маўчыць, калі чалавек сапраўды любіць.

Я вучуся ўзвільчаць крыж сваёй штодзённасці. Калі раніцаю прачынаюся, поўны страху перад чарговым, цяжкім днём, праслаўляю Бога за ўсё цяжкія хвіліны, якія менавіта сёння Ён падрыхтаваў для мяне. Калі награвашчаюцца праблемы, я ўспамінаю святую Кацярыну Сіенскую, якая ў такія хвіліны ўсклікала: «Вітаю вас, мае праблемы! Прымаю вас, бо вы — школа маёй пакоры!» Калі хтосьці мяне ўстрыжывае або стане моцна даймаць, я благаслаўляю Пана за тое, што Ён прыйшоў да мяне ў маім браце, каб даць мне любоў, нягледзячы ні на што. Калі часам мяне пачынае непакоіць фізічны боль, я ўсміхаюся сам сабе і дзякую Богу за тое, што Ён і так даў мне вялікі кавалак жыцця, а цяпер хоча прыпадобніць мяне да сябе. Калі вечарам я кленчу на малітву і бачу мноства сваіх грахоў, неразумных словаў, жэстаў і заняўванняў, то станаўлюся перад лютэткам у ваннай і кажу сам сабе: «Грэшнік, Бог і так цябе любіць!» Так я больш-менш вучуся штодзённа ўзвільчаць

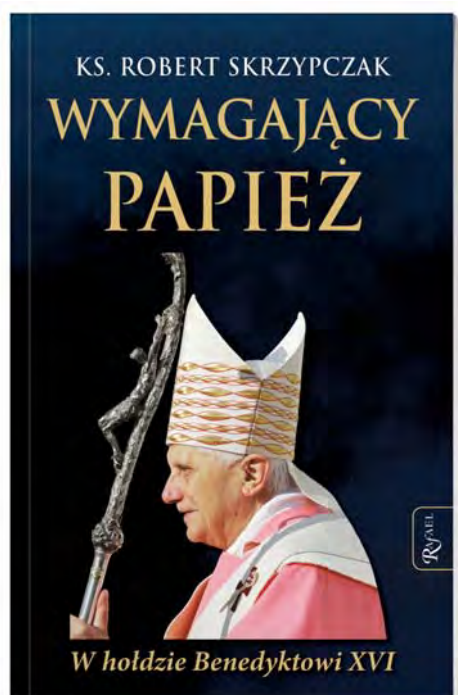
крыж, каб не перакручваць яго, не скажаць, каб не зрабіць з яго магічнага амулету або рэлігійнай памятки. У знаку крыжа я заўсёды шукаю любові, а калі там пачынае пахнуць жаданнем улады, то ўцякаю, бо адчуваю, што д'ябал зноў хоча «змалпаваць» ува мне Бога.

Штодзённа ўзвышэнне крыжа вучыць мяне адкрытасці на бліжняга. У сваім святарскім служэнні заўсёды імкнуся адкрываць таямніцу чалавека. Мне падабаецца кантактаваць з кожным чалавекам, бо, пазнаючы яго як дасканаласць Божае стварэнне, я пазнаю і самога сябе, а гэта вялікае багацце, якое нам дае Пан Бог. Пастырская праца мне бліжэйшая — цуд сустрэчы з іншым чалавекам я перажываю і ў канфесіянале, і пры сустрэчах з людзьмі, якія прыходзяць, напрыклад, выпісаць звыклую даведку. Дзялюся з усімі сваім часам, тым, чым жыву, што ведаю і ўмею. Гэта тое, што мы называем служэннем. Як жа інакш! Святар — гэта і ёсць слуга, на ўзор Езуса-Слугі».

Ваша Эксцэленцыя, шаноўны біскуп Уладзімір, ад імя ўсіх нашых чытачоў і аўтараў сардэчна віншавем Вас з гэтай высокаю годнасцю і зычым, каб крыж Вашага новага прызначэння быў заўсёды Вам па сілах, каб «уцелаўлёная Любоў, прыбітая да Крыжа», натхняла Вас і вяла сваім Божым шляхам, адкрываючы новыя прыгожыя далеглы і перспектывы ў служэнні Хрыстоваму Касцёлу і яго вернаму люду.

*З павагаю і малітваю,
рэдакцыя.*

*Фота
Аляксандры Шчыглінскай.*

Кс. Роберт Скшыпчак

ПАТРАБАВАЛЬНЫ ПАПА

З пашанаю да Бэнэдыкта XVI

Урыўкі з кнігі

Пытанні, якія датычаць Касцёла

У сваіх разважаннях Крыжовага шляху ў 2005 годзе, яшчэ перад выбарам на Пятровую Сталіцу, кардынал Ёзаф Ратцынгер ацэньваў стан Касцёла і католікаў, здавалася б, без аніякай паблажлівасці: «Колькі бруду ў Касцёле. Колькі пыхі і самалюбства! Пане, так часта Твой Касцёл здаецца нам караблём, які тоне; чоўнам, які з усіх бакоў набірае вады. А сатана здзекліва смяецца, спадзеючыся, што, падкошаны ўпадкам Твайго Касцёла, Ты, пераможаны, застанешся ляжаць на зямлі». Але тут жа пасля свайго абрання новы Папа з аптымизмам сказаў: «Так, Касцёл жыве, Касцёл малады...

Касцёл жывы, і мы гэта бачым... Касцёл жыве, бо Хрыстус жыве, бо Ён сапраўды ўваскрос!»

Што хаваецца за словамі Бэнэдыкта XVI? Я мяркую, што тут не ідзе гаворка пра лёгкасць яго пераходу ад песімістычнай да аптымістычнай ацэнкі хрысціянства ў свеце ці ўзважвання прапорцый паміж гэтымі ацэнкамі. Тым больш, што стаўка на аптымизм ці песімізм у хрысціянскай перспектыве ўвогуле няўдалая. Датуль, пакуль існуюць у свеце невычэрпныя залежы людскіх грахоў, нам будзе хапаць прычынаў для песімізму, але пры гэтым ніколі не перасохнуць і крыніцы аптымизму, гэтаксама як ніколі не вычарпаюцца запасы Божай моцы і любові. Сутнасць

справы ў іншым: у адвазе ставіць правільны дыягназ і ў здольнасці заўважаць знакі надзеі. А яна магчымая толькі ў тым выпадку, калі мы маем перад вачыма жывога і дзейснага Бога. Як у евангельскім апаведзе пра Пятра і Апосталаў, якія «каля чацвёртай варты ночы» пасярод мора нечакана заўважылі Езуса, які ішоў па вадзе, можна сказаць, па вадзе смерці. Пётр, бачачы свайго Пана і Яго трыумф над смерцю, пражне перажыць тое самае: «Пане, калі гэта Ты, загадай мне ісці да Цябе па вадзе». І, не адрываючы позірку ад Збаўцы, ён ступае з чаўна, каб з вераю перажыць магчымасць хаджэння па няпэўнай і гразкай рэчаіснасці.

Знакамі надзеі і адвагі, якімі

Працяг.
Пачатак у № 1 за 2024 г.

Кс. Роберт Скипчук

кіраваўся Бэнэдыкт XVI у вызначэнні стану Касцёла, быў, з аднаго боку, уважлівы аналіз з'яваў, што пагражаюць якасці і яснасці хрысціянскага жыцця ягоных вернікаў, а з другога боку — пастулат «змястоўнасці веры» або адшуканне лекаў у сталай веры, якая не кідаецца ўслед за модаю і рознымі навінкамі. Да такой веры мы «павінны дарастваць, да яе павінны весці Хрыстовы статак».

Вераадступніцтва Еўропы

Гэтаксама як XX стагоддзе было арэнаю практычнага і ідэалагічнага атэізму, так ягонае заканчэнне і пералом тысячагоддзяў вызначыліся рэлігійнаю абыхавасцю. Людзей, асабліва заходняй цывілізацыі, закрунула праблема бязвер'я, і яны пражываюць сваё жыццё, абмежаваўшы яго колам зямных справаў: яны не вераць і не моляцца, не шукаюць сваіх экзістэнцыйных гарантый у адносінах да Найвышэйшай Сутнасці або ў трывалых каштоўнасцях, што рэгулююць грамадскія і маральныя сувязі, угрунтаваныя на моцным падмурку Дэкалогу ці на надзейных рэлігійных сістэмах, і таму давяраюцца банкам, страхавым полісам і сваім уласным чалавечым магчымасцям,

якія можна акрэсліць магічнымі словамі: эксперт, прафесіянал, менеджэр, *self-made man*. Праблема адносінаў да Бога не хвалюе сучаснага прагматыка і не замарочвае ягонай галавы. Яго найперш турбуе добрая фізічная форма і прывабнасць уласнага цела, здароўе, сексуальная і прафесійная задаволенасць ды матэрыяльны дабрабыт.

Атэізм як сістэма, што змагалася з Богам, завяршыў сваю кар'еру; ён выйшаў з моды пасля ўпадку і кампраментацыі ідэалогіі матэрыялізму і сацыялістычнага антрапацэнтрызму. Як адзначаў Ян Павел II, сёння «выключэнне Бога з жыцця не выглядае як прамы канфлікт з Ім, гэта, хутчэй, забыццё і абыхавасць у дачыненні да Яго, як бы Бог не заслугоўваў ніякай увагі ў сферы дзейнасці і арганізаванасці людзей». Тут праблема ў так званым ціхім вераадступніцтве або адмаўленні ад сваёй веры і сваёй сувязі з Хрыстом. Аднак гэта адбываецца не ў драматычнай атмасферы здрады ці адрачэння, а як бы мімаходзь. Многія сучасныя хрысціяне становяцца вераадступнікамі, не надаючы гэтаму факту ніякага значэння. Гэтак жа яўна і абдуманая яны не адкідваюць і ўласнага

касцёла, яны адыходзяць ад яго спакваля. Таму сёння ў традыцыйна хрысціянскіх краінах узрастае колькасць не толькі няверуючых, але і неахрышчаных. Ланцуг веры перарываецца. Такая сітуацыя існуе сёння ў Францыі, Галандыі, Бельгіі, Чэхіі ці, напрыклад, Скандынавіі. Германія, з якой паходзіў Ёзаф Ратцынгер, перажывае падобнае «недамаганне».

У такой атмасферы з'яўляюцца масавыя эмацыйныя расчараванні і адчуванне пусткі. Людзі шукаюць «лёгка засваяльнай» духоўнасці, напрыклад, з разнавіднасці *fast food* і *soft*, якая б адпавядала патрабаванням прывабнасці, імгненнага рашэнняў і арыгінальных перажыванняў; духоўнасці, дастасаванай да камфорту чалавека, да яго «маштабў», якая б не вымагала залішніх «пераключэнняў» і высілкаў, а хутчэй, аўтаматычна выкарыстоўвала б старыя, засвоеныя навыкі.

На такой глебе выдатна ўкараняецца з'ява неапаганства. Вось як яе апісаў *Harmut Maurier*: «Гэта пэўная еўрапейская традыцыя, прынамсі, пачынаючы з эпохі Адраджэння, зайздросна пазіраць на „радасную язычніцкую сістэму“ і думаць, што Біблія і хрысціянства сталіся катастрофай у гісторыі свету і якімсьці антыпрадвызначэннем для Еўропы, таму я прапаную вярнуцца да вытокаў (рымскіх, германскіх, індаеўрапейскіх), каб здабыць там якуюсьці этнічную і духоўную праўду». Разважанне над гэтым феноменам мае істотнае значэнне, бо, як заўважыў Ратцынгер, старая Еўропа і надалей статыстычна лічыцца хрысціянскім кантынентам. Аднак статыстыка ў гэтым выпадку памыляецца, бо ўжо на працягу чатырох стагоддзяў ва ўлонні гэтай, так бы мовіць, хрысціянскай Еўропы ўзрастае язычніцтва, і гэта наўпрост у самым сэрцы

Касцёла, пагражаючы знішчыць Яго знутры. Таму Касцёл становіцца ўсё больш «Касцёлам язычнікаў. І ўжо не такім, як гэта было калісьці, — Касцёлам язычнікаў, якія сталі хрысціянамі, але Касцёлам язычнікаў, якія яшчэ пакуль называюцца хрысціянамі, але *de facto* апаганелі. Таму тут пытанне датычыць язычніцтва ў Касцёле і Касцёла, у сэрцы якога жыве язычніцтва!»

Праблема ў тым, што гэта з’ява пашыраецца, набываючы культурніцкую форму кірунку *new age*. Ён не вядзе барацьбу з хрысціянствам, а прапагандуе яго постхрысціянскую мадэль. Захапленне ўсім таямнічым, акультным, ірацыянальным, усходнім, прыдуманым або віртуальным у паяднанні з цалкам свабодным канструяваннем новых рэлігій і сінкрэтызмаў з таго, што на аснове адвольнасці «вылаўліваецца» з розных рэлігійных і філасофскіх традыцый і тэрапеўтычных практыкаў, а ў дадатак — усё большы давер да псіхіятрыі як да «новага святарства», зацікаўленасць магіяй і варажбаю — усё гэта ўтварае вялізную прывідную масу, пад якою можна адшукаць старую гнастычную спакусу самазбаўлення. Усё зноў падпарадкоўваецца здольнасцям чалавека, таксама і магчымасць самастойна ўратавацца. Па прынцыпе адпрэчвання і ўцёкаў ад якой бы то ні было гатовай сістэмы ці ідэалогіі ўтворана новая ідэалогія зсекулярызаванага збаўлення. Неапаганства прапануе новую сатэрыялогію і новую этыку, якія абапіраюцца на імкненне да абагаўлення чалавека і ягоных патрэбаў. Замест праўдзівай дарогі веры і навяртання, якая матывуецца ўваходам Бога ў гісторыю, гэты кірунак ахвяроўвае чалавеку рэлігійны свет, населены шматлікімі боствамі, духамі, энергіямі і чарнакніжнікамі.

Усе вышэйзгаданыя з’явы выклікаюць эфект з небяспечнымі наступствамі: яны не адмаўляюць у месцы Богу, але моцна скажаюць і фальшуюць Яго вобраз, бо гэты Бог, якога прыйшоў канчаткова аб’явіць Езус з Назарэту і аб якім Касцёл праз Духа Святога мае абавязак даваць сведчанне, зусім не такі, як Бог філосафаў, творцаў культуры і тэрапеўтычных лабараторый. У сувязі з гэтым напрошваецца непазбежнае і прынцыповае пытанне: які Бог насяляе абшары масавай свядомасці? Які вобраз Бога ўплывае на жыццё сучаснага чалавека?

У такім змененым свеце хрысціянства павінна зноў сказаць сваё слова. «Нам нельга з каменным спакоем назіраць, як іншыя трапляюць у паганства, — сказаў у адным інтэрв’ю Ёзаф Ратцынгер. — Мы павінны шукаць шляхоў, якія нам дазваляць несці Евангелле, таксама і ў асяроддзе няверуючых». А як Папа ён адзначыў, што ў гэтым сэнсе нас павінен ажыўляць «святые неспакоей Хрыста». «Увесь Касцёл, а ў ім ягоныя пастыры, гэтак як Хрыстус, павінны вырушыць у дарогу, каб вывесці людзей з пустыні да жыцця», — падкрэсліў Папа.

Касцёл жывы і малады

Аналіз выказванняў Ёзафа Ратцынгера прыводзіць да аптымістычных высноваў. Ягонае бачанне Касцёла імпануе, бо яно надзвычай прывабнае. Здаецца, менавіта такі Касцёл неабходны гэтаму свету. На думку Ратцынгера, прычына жыццяздольнасці Касцёла ў тым, што ён Хрыстовы. І таму гаворка тут не пра «наш» Касцёл, а пра «Ягоны». Што ў гэтым сэнсе павінен рабіць Касцёл? «Найперш ён павінен быць сапраўды самім сабою», — адказвае Ратцынгер. Толькі ў такім выпадку Касцёл адшукае ў сабе сродкі даць рады цяжкасцям і тым самым знайсці магчымасць

увайсці ў душу і ў сэрца Еўропы. Касцёл без Хрыста не мае сэнсу, і таксама Хрыстус без Касцёла не ёсць сапраўдным Хрыстом, а выдумкаю. Таму, як слушна заўважыў кардынал Ратцынгер, «першае слова Касцёла — гэта Хрыстус, а не сам Касцёл; Касцёл здаровы настолькі, наколькі ўсю сваю ўвагу скіроўвае на Хрыста».

Баварскага Папу не задавальняў інстытуцыйна-арганізацыйны характар касцёльнай дзейнасці. Што праўда, такі вобраз Касцёла многім навязваецца і асацыюецца з «абмундзіраванаю», часта непрыступнаю іерархіяй, або таксама з установаю ці з парафіяльнаю канцылярыяй, адчыненаю ў вызначаныя гадзіны, дзе чалавек адчувае сябе не Божым дзіцем і братам Хрыста, а хутчэй — кліентам. Рэчаіснасць Касцёла выяўляецца ў першую чаргу ў яго асабовай і супольнай экзістэнцыі. «Касцёл — гэта асоба. Гэта жанчына. Гэта маці. *Касцёл жывы*. Гэта найбольш радыкальная супрацьлегласць выключна арганізацыйнаму ці бюракратычнаму паняццю Касцёла. Мы не можам самі ўстанавіць Касцёла; мы павінны ім быць. І, фактычна, мы ёсць Касцёлам; Касцёл жа ёсць у нас толькі ў той ступені, у якой нашу сутнасць фармуе вера — па-над дзейнасцю і выканаўчасцю. Зрэшты, Касцёл ад пачатку быў не ўстаноўлены, а народжаны. Ён нарадзіўся тады, калі ў душы Марыі абудзілася *fiat*. Менавіта гэтага найбольш хацеў Сабор: каб у нашай душы абудзіўся Касцёл. Марыя тут указвае нам шлях».

Такі Касцёл не можа быць закрытаю, самадастатковаю групаю. Ён павінен быць місійным, гэта значыць, здольным да аўтаевангелізацыі, а таксама здольным несці Евангелле Езуса Хрыста іншым. Усведамляючы гэта, Бэнэдыкт XVI на другі дзень пасля інаўгурацыі свайго Пантыфікату першыя крокі скіраваў

у базыліку св. Паўла за Мурамі, каб каля грабніцы Апостала Народаў маліцца і прасіць Пана распаліць у ім падобную любоў, не даючы спачываць тады, калі трэба абвяшчаць Евангелле сённяшняму свету. Для Папы відавочнаю была неабходнасць новай евангелізацыі, якую распачаў яго вялікі папярэднік і місіянер Ян Павел II. Ратцынгер разумеў яе як абавязак дзейнічаць, каб голас Бога быў прыняты і ўспрыняты. У гэтым сэнсе евангелізатар вылучаецца не толькі спосабам маўлення, але і спосабам жыцця. Гэта тлумачыць Хрыстовы закон «урадлівасці»: калі пшанічнае зерне, упаўшы ў зямлю, не памрэ, то не дасць плёну. Таму ўрадлівасць звязана з цяргеннем, гэтаксама як і роды. Езус збаўляў свет не прыгожымі словамі, а цяргеннем і смерцю. Таму мера місійнасці Касцёла — гэта не столькі поспех ці эфектыўнасць метадаў, як ягоная святасць. Ратцынгер любіў вяртацца да сцвярджэння Яна Паўла II аб тым, што «сучаснаму Касцёлу не патрэбныя новыя рэфарматы, Касцёлу неабходныя новыя святыя».

Праяваю жыццяздольнасці Касцёла Бэнэдыкт XVI лічыў уменне прыцягваць да сябе маладых людзей. Яшчэ некалькі гадоў назад ён пісаў: «Мы бачым новую тугу па веры, новы рух да Пана. Гэта тое, што ўплывае і прыцягвае іншых». Ён згадваў, як адразу пасля Сабору, які павінен быў стаць для католікаў новым абуджэннем, настаў перыяд вялікага крызісу, што ахапіў розныя касцёльныя сферы. Здавалася, што замест чаканай вясны ўдарыў мароз, а замест новага парывання прыйшла стомленасць. «Але неспадзявана з'явілася штосьці такое, чаго ніхто не планаваў. Можна сказаць, што Дух Святы зноў сам узяў слова. Менавіта сярод моладзі нанава выбухнула полымя веры,

без аніякіх абумоўленасцяў, без выкрутасаў і пошукаў пабочных шляхоў; веры, якая перажывалася ва ўсёй паўнаце як каштоўны жыццесцвярджальны дар».

Радасць веры

З самага нутра крызісу ў Касцёле, асабліва ў заходнім, узнік феномен, які заўважаў і цаніў Папа. Гэтым феноменам былі новыя рухі і супольнасці — неакатэхуменат, факаляры, Аднова ў Духу Святым; яны былі спантанна, нікім не запланаваныя і сталі праяваю жыццяздольнасці веры. Як прэфект Кангрэгацыі веравучэння кардынал Ратцынгер пісаў: «Мне ўсё часцей выпадае сустракаць групы маладых людзей, цалкам адданыя веры Касцёла; моладзь, якая жыве вераю і мае ў сабе вялікі місійны запал. Радасць веры, якую яны праяўляюць, у многім заразлівая. У гэтых групах нараджаюцца сапраўдныя пакліканні да святарскага служэння і манаскага жыцця. Запал гэтых маладых людзей не быў запланаваны ні ў якой душпастырскай установе, ён узнік сам па сабе. З гэтай моладзі выходзіць новае пакаленне Касцёла, на якое я гляджу з вялікаю надзеяй».

Што праўда, некаторыя людзі Касцёла, знаходзячыся ў сканструяваных імі ж самімі ўяўленнях пра зусім іншы Касцёл, адчулі тут небяспеку. Таму часам новыя рэаліі выклікаюць напружанасць і сутычкі ўнутры ранейшых, сфармаваных і стабілізаваных касцёльных структурах. <...> Асабліва ў тых выпадках, калі многія старыя формы, пазначаныя бясплоднаю руцінаю, што функцыянуюць у Касцёле, заблытваюцца ва ўнутраных супярэчнасцях, знаходзячы найбольшае ўпадабанне ў адмаўленні ўсяго новага. Таму й новыя рухі пашыраюцца марудна і даволі цяжка. «Сапраўды, — прызнаваўся Папа, — я заўважаю

ў Касцёле шмат галінаў, якія адміраюць, спакваля высыхаюць і адвальваюцца; часам паціху, а часам з трэскам. Але найперш я заўважаю маладосць Касцёла. Таму й месца, вызначанае мне лёсам, патрабуе вялікай напружанасці, але ў яшчэ большай ступені яно дазваляе мне пацвердзіць, што наш *Касцёл малады*».

Бэнэдыкт XVI выдатна разумеў, якія цяжкасці і выклікі стаяць перад Касцёлам. Як шматгадовы ахоўнік дэпазіту веры і як чалавек, адкрыты на Божае слова, як кампетэнтны тэолаг, ён, несумненна, ведаў, якое цяргенне прыгнятае сучаснага чалавека — свабоднага і папраметэўску ўзбунтаванага. Ён ведаў, які антыбіётых гэтаму чалавеку неабходны, і што верне бадзёрасць і маладосць Касцёлу, на чале якога яго паставіў Дух Святы. Гэты сівы, на той час 78-гадовы, па-людску слабы і нясмелы чалавек, ні хвіліны не вагаўся, каб узяць на сябе выклікі, успадкаваныя ад свайго папярэдніка, і дамовіўся аб сустрэчы з моладдзю ўсяго свету ў сваёй роднай краіне, у Кёльне, у самым сэрцы зраненага крызісам хрысціянства і дэзарыентаванай Еўропы, каб умацоўваць у веры і адвазе сваіх малодшых братоў. Ён тады сказаў: «Хрысціяне нясуць адказнасць за тое, каб свет не выпаў з рукі Бога. Калі будзе пры гэтым сіла прыкладу і жывая сіла сапраўднай веры, то мы можам мець надзею на навяртанне свету».

*Пераклад з польскай мовы
Крыстыны Лялько.*

*Паводле: ks. Robert Skrzypczak.
Wymagający Papież.
W hołdzie Benedyktowi XVI. Dom
wydawniczy «Rafael», 2023.*

Шляхі да Бога

Сёлета праграме «Хрысціянства і літаратура» на Ватыканскім радыё спаўняецца 10 гадоў. З гэтай нагоды мы прапануем вам інтэрв'ю з вядучым перадачы — грэка-каталіцкім святаром Андрэем Кратом.

— Айцец Андрэй, распавядзіце, калі ласка, адкуль Вы паходзіце і якім было Ваша дзяцінства.

— Я паходжу з горада Івацэвічы Брэсцкай вобласці. Сям'я мая была зусім не рэлігійная. Тата лічыўся праваслаўным, яго ў дзяцінстве пахрысцілі, а мама была неахрышчаная да таго часу, пакуль я не пачаў хадзіць у грэка-каталіцкую царкву, дзе пазнаёміў яе са святаром, які яе потым ахрысціў. Я атрымаў хрост у праваслаўнай царкве, але ў студэнцкім узросце даведаўся, што ў маёй вёсцы з 1926-га па 1940 год была грэка-каталіцкая парафія. У тыя часы ішло адраджэнне Уніяцкай Царквы ў Заходняй Беларусі.

— І Вашы продкі былі вернікамі той парафії?

— Там усе былі парафіянамі, таму што адна была царква ў вёсцы, а вёска была далёка ад дарогаў. Хоць мясцовыя старажылы і казалі, што быў у іх Пачопка (айцец Баляслаў Пачопка. — Рэд.), і быў ён уніятам, але пра сябе яны не казалі, што яны ўніаты, хоць усе хадзілі ў гэтую царкву і сакрамэнты там прымалі. Думаю, што і мае продкі таксама.

— Значыць, адбылося такое вяртанне да каранёў?

— Так, думаю, што гэта дзякуючы малітвам айца Баляслава Пачопкі я і стаў грэка-каталіцкім святаром. Можа, дзесьці на Небе ён маліўся за нашчадкаў сваіх парафіянаў і вымаліў мяне.

— Як Вы прыйшлі да веры?

— Я чытаў усялякую рэлігійную літаратуру розных канфесій, але найбольшы ўплыў на мяне мела Біблія, а потым — часопіс «Унія», № 2, які я купіў у кіёску «Белсаюздруку» ў родных Івацэвічах.

— Ці былі ў Вас важныя яскравыя моманты, якія прывялі да навяртання?

— Гэта было неяк натуральна. Я не скажу, што быў нейкі такі пераломны для мяне момант. Не было такога, каб я лічыў сябе няверуючым, а потым паверыў. Безумоўна, пазней, калі я ўжо лічыў сябе хрысціянінам і шмат ведаў, адбыўся такі момант, які называюць навяртаннем. Гэта было ў 1994 годзе, калі была першая грэка-каталіцкая пілігрымка з Віцебска ў Полацк у гонар полацкіх мучанікаў. Там я пабачыў такіх жывых хрысціянаў, такую добрую моладзь і

жывую атмасферу, што і адбыўся такі неабходны пералом. Да гэтага мая вера была хутчэй інтэлектуальнай, а пасля пілігрымкі яна стала жывой. Потым былі розныя моманты крызісаў і адыходаў, але я заўсёды памятаў пра гэты момант і да яго вяртаўся.

— Вы памятаеце, як упершыню звярнуліся да Бога ў думках?

— Не, не памятаю. Бо я маліўся і да гэтага часу. Маліўся шмат. Я вывучыў малітвы на царкоўнаславянскай мове. Я маліўся і сваімі словамі, але не адчуваў такой жывасці. Малітва ў гэты момант майго ўнутранага навяртання была чымсьці нармальным, я падтрымліваў кантакт з Богам, Ружанец ведаў. На той момант у мяне ўжо адбылася асабістая «трэцяя літургічная рэформа» — я перайшоў з царкоўнаславянскай на беларускую мову, знайшоў пераклады і вывучыў малітвы.

— Вы, як грэка-каталіцкі святар, можаце мець сям'ю.

— Так, у мяне ёсць жонка.

— Як яна ставіцца да Вашага служэння?

— Ставіцца добра, дапамагае мне. Яна мая правая рука.

— *Не гаворыць Вам пайсці працаваць у офіс або на завод?*

— Да таго як выйсці замуж за будучага святара, яна была звычайнай парафіянкай, таму разумее, што такое святарскае служэнне, наколькі яно важнае ў першую чаргу для людзей, з якімі мы камунікуем і сябруем. Яна можа часта мне нешта падказаць як бы «з другога боку», з боку парафіянаў.

— *А дзе Вы цяпер служыце?*

— Я служу ў Гродне і даязджаю ў Ліду.

— *За дзесяць гадоў працы з беларускай літаратурай для праграмы на радыё Вы, магчыма, маглі б напісаць якую-небудзь дысертацыю?*

— Я не філолаг, таму па літаратуры пісаць было б цяжка. Але планы напісаць дысертацыю былі па сучаснай гісторыі Беларускай Грэка-каталіцкай Царквы. Пакуль я гэтую справу адклаў, але, спадзяюся, у хуткім часе вярнуся. У нас ёсць парафіянка, якая выклала літаратуру ва ўніверсітэце ў Гродне. Яна і натхняе мяне збіраць матэрыялы, каб потым выдаць кнігу.

— *Але ж Вы пісалі магістарскую працу па тэалогіі. На якую тэму?*

— Так, на тэму «Апалагетычная дзейнасць айца Фабіяна Абрантовіча».

— *Значыць, Вашы парафіяне сочаць за творчасцю свайго душпастыра. Як складваюцца адносіны з Вашай паствай?*

— У нас сямейная атмасфера. Я стараюся, каб людзі ведалі, чым, акрамя парафіяльных справаў, займаецца святар.

— *Вялікая парафія?*

— Па грэка-каталіцкіх мерках, напэўна, вялікая: 150–200 чалавек. У нядзелю прыходзіць каля трыццаці чалавек. Грэка-католікаў няшмат у Беларусі.

— *Ведаю, што ў вас у парафіі ёсць музей Царкоўнай Уніі...*

— У нас ёсць фонды, але няма экспазіцыі. Мы паступова робім розныя шафы для кніг, для бібліятэкі. Можа, хутка пачнем рабіць шафы для музея. Эспанаты ёсць, калі хтосьці прыходзіць, то я паказваю.

— *Як Вы кіруеце сваім часам: ці знаходзіце баланс паміж служэннем, сям'ёй, працай?*

— Звычайна размяркоўваю свае справы па іх наакупленні. Ёсць справы выязныя, а часам трэба штосьці зрабіць у капліцы,

у парафіяльным будынку, дробны рамонт, напрыклад. Перадачы на радыё шмат часу займаюць, бо трэба прачытаць літаратурныя творы, напісаць тэкст, начытаць яго і «парэзаць». Чытаць і пісаць я магу ў любы час, але запіс я раблю позна ўвечары, бо я живу ў звычайнай кватэры, за сцяной людзі размаўляюць, свідруюць, пілююць...

Часам пішу разважанні для рыма-каталіцкай газеты «Слова жыцця» на біблійныя тэмы — гэта раз на два тыдні трэба зрабіць.

— *Перадача «Хрысціянства і літаратура» выходзіць ужо дзесяць гадоў. Можаце распавесці пра яе як аўтар?*

— Калі я пачаў рабіць гэтую праграму, мне проста было цікава чытаць беларускую літаратуру. Паколькі Ватыканскае радыё — каталіцкае, то мне хацелася акцэнтаваць хрысціянскія матывы ў нашай літаратуры. Я заўважыў, што калі не хрысціянскіх, то рэлігійных момантаў у нашых кнігах даволі шмат. Я нават падзяліў бы беларускую літаратуру ўмоўна на дзве часткі: рэлігійную і антырэлігійную. Другая частка для мяне таксама вельмі цікавая, бо я магу як тэолаг яе пракаментавать, але я не літаратуразнаўца. Я скончыў Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт па спецыяльнасці «гісторыя і сацыяльна-палітычныя дысцыпліны», потым скончыў Вышэйшую духоўную семінарыю ў Драгічыне, а таксама вучыўся на Папскім тэалагічным факультэце ў Варшаве.

— *Як Вы ўвогуле трапілі на Ватыканскае радыё?*

— Мой калега айцец Андрэй Буйніч рабіў перадачу «Хрысціянства і літаратура». Было, можа, выпускаў 10–15 пра англійскую літаратуру: Толкін, Агата Крысці, Гары Потар. Але ў яго

была яшчэ адна перадача, таму рабіць адразу дзве было складана, і ён прапанаваў рэдактару — ксяндзу Аляксандру Амяльчэню, — каб «Хрысціянства і літаратуру» ўзяў я.

— *Ці быў у Вас дзесяць гадоў таму які-небудзь план?*

— Так, быў план. Я распачынаў ад асобы Кірылы Тураўскага. Думаў, што хутка «прайду» старажытных пісьменнікаў і дайду да Купалы, Коласа і далей, далей. Але цяпер я не спяшаюся — мне хочацца больш глыбока зазірнуць у хрысціянскія ці нехрысціянскія моманты. Таму цяпер у мяне да чатырох пісьменнікаў на год...

— *І як Вы працуеце з літаратурнымі творами?*

— Я знаёмлюся з усім творчасцю пісьменніка, усё прачытваю. Добра, калі ёсць поўныя зборы твораў. Цікава адбылося з Міхасём Зарэцкім. Я знайшоў у інтэрнэце, што ёсць збор яго твораў. У бібліятэцы ўзяў два тамы. У іншай бібліятэцы знайшоў трэці, але чацвёрты, які нібыта быў складзены з «астаткаў» яго творчасці, знайсці не мог. Спытаўся ў сваёй парафіянкі, якая выклала літаратуру, — яна прынесла. А я з гэтага тому потым дзесяць перадачаў зрабіў...

— *А як Вы рыхтуеце матэрыял для праграмы?*

— Чытаю твор альбо некалькі твораў. На закладцы пазначаю, на якіх старонках закраналіся рэлігійныя моманты: дзе было пра Бога, малітву, храмы і гэтак далей. Потым я праглядаю свае нататкі, групую іх па тэмах і пішу тэкст. Прачытваю некалькі разоў, раблю праўкі. Потым усё начытваю і «наразаю» праз спецыяльную праграму. Выдаляю лішнія гукі. Перазапісваю, калі ёсць памылкі. Потым апраца-

ваны матэрыял адпраўляю на Ватыканскае радыё, а яны там з выкарыстаннем сваіх праграм працуюць далей.

— *Ці былі ў Вашым жыцці кнігі, якія Вы запамнілі надоўга?*

— Так, у дзяцінстве прачытаў «Таямнічы востраў» Жуля Верна. Магчыма, гэта быў трэці клас школы. Шмат чаго, што чыталася ў школьныя часы, я ўспрымаў павярхоўна. Напрыклад, мой погляд на «Новую зямлю» Якуба Коласа перавярнуўся з ног на галаву: цяпер чытаеш і думаеш, што гэта паэма для беларусаў на ўсе часы. Прыязджаю да хаты, а там «мой родны кут, як ты мне мілы...». Часам слухаю сваіх знаёмых, якія працуюць на розных прадпрыемствах, і ў ва ўсіх гучыць «купіць зямлю, прыдбаць свой кут, каб з панскіх выпутацца пут». Усе наракаюць на сваіх кіраўнікоў, усе хочуць нейкіх вольных хлябоў, свой бізнес, сваю творчую працу, уласную, дзе ты сам сабе гаспадар. Гэта заўсёды ў беларусаў было і ёсць...

— *Вы ўжо добра пазнаёміліся з беларускай літаратурай. Якія прыметнікі падыходзяць для яе апісання? Якая яна?*

— Яна жыццёвая. Ты чытаеш пра камуністаў 20-х, і думаеш, што сто гадоў таму былі іншыя людзі. Не-а. Тыя ж самыя. Тыя ж самыя перажыванні, пачуцці, праблемы. Ёсць частка літаратуры, асабліва савецкага перыяду, якая пісалася на замову. Напрыклад, тыя, хто ў 20-я гады «будаваў камунізм», сацыялізм, усё роўна жылі амаль тымі ж самымі пачуццямі і з тымі ж праблемамі, што і мы сёння. Таму для мяне «жыццёвая» — гэта галоўнае азначэнне беларускай літаратуры.

— *Якія тры кнігі з беларускай літаратуры Вы рэкамендуеце?*

— Прачытаць беларусу трэба

ўсё альбо, прынамсі, тое, што ў школьнай праграме. Але ёсць кнігі, якія я адкрыў альбо пераадкрыў для сябе, рыхтуючыся да перадачаў. Канечне, гэта паэма «Новая зямля» Якуба Коласа; потым — аповесць «Хлапец» айца Язэпа Германовіча пад псеўданімам Вінцук Адважны; у трэцюю-чацвёртую чарту — Якуб Колас «Казкі жыцця» і Ядвігін Ш. «Апавяданні». Мне яны вельмі сугучныя: кароткія філасофскія прыпавесці, часта вельмі блізкія да хрысціянства.

— *Якія кнігі могуць дапамагчы знайсці шлях да Бога?*

— Магчыма, кніга айца Віктара Данілава «Мой шлях да Бога і да Каталіцкай Царквы». Айцец Віктар — мой папярэднік. Першы парах (пробашч. — Рэд.) адроджанай грэка-каталіцкай парафіі ў Гродне. Ён працаваў тут з 1990-х гадоў да 2005 года. Быў вязнем сталінскіх лагераў, там прыйшоў да веры, да Бога, у Савецкім Саюзе падпольна служыў святаром. Ён у кнізе гэта апісвае.

— *Для духоўнага развіцця трэба чытаць менавіта духоўную літаратуру?*

— У кантэксце нашай перадачы чытанне часта вядзе да Бога. А з духоўнай літаратуры мне найбольш падабаюцца жыццяпісы святых, бо там ёсць лагічны сюжэт, і там ёсць развагі. Але толькі развагі трошкі стамляюць. Я іх чытаю, але рабіць гэта трэба дазіравана, каб за думкай сачыць. Я чалавек старой закалкі, таму для мяне чытанне кніг вельмі важнае, але сёння людзі больш бяруць інфармацыю на *YouTube*, глядзяць розных прапагандыстаў, слухаюць іх тлумачэнні, слухаюць падкасты. Магчыма, для кагосьці такія шляхі будуць таксама добрыя.

Размаўляла Аляксандра Шнілеўская.

Джаванні Батыста Фалда (1643–1678).
Piazza del Popolo (Народная плошча) з абеліскам,
усталяваным Пантыфікам Аляксандрам VII. Медзьярыт, 1665 г.
Музей Метрополітэн. Нью-Ёрк.

Ігар Сурмачэўскі

Вялікае італьянскае падарожжа Яна Паца (1597–1598 гг.)

Магчымасці для аўдыенцыі ў Пантыфіка

Такім чынам, вяльможны пан Ян Пац, на 1598 год кальвініст (?), чашнік літоўскі, цівун віленскі (кіраўнік каралеўскай маёмасцю) і дзяржаўца камянецкі, атрымлівае аўдыенцыю ў Папы Рымскага Клімэнта VIII. Ці магло такое адбыцца? Гэта на 1600 год ён ужо шчыры католік і ад 9 сакавіка таго ж года займае пасаду ваяводы менскага і палатыні яго мянуюць *Ioanni Comiti Pac Palat: Minsc* (Ян, граф, Пац і Палацін Менскі). Палацін — назва пасады вышэйшых прыдворных, ваенных і грамадзянскіх чыноў пры двары (*palatium*) рымскіх і візантыйскіх імператараў, пазней — імператараў германа-рымскай і германскай імперыі, а ў Сярэднявеччы знаная асоба пры двары караля. З такою пасадаю верніку Каталіцкага Касцёла магчыма было атрымаць аўдыенцыю, а з пасадаю цівуна і адданага кальвініста наўрад ці...

Што тычыцца навяртання Яна Паца ў каталіцтва, то яго пацвярджэнне ёсць у знакамітай кнізе а. Элеўтэрыя Зеляевіча «Задыяк нябесны...». У «Трактаце другім» (аб цудоўным цяперашнім абразе Панны Найсвяцейшай) з самага пачатку вызначаецца, што абраз гэты цудоўны прывёз з Рыма яго мосць пан Ян Пац, ваявода менскі, які «з вялікага ерэтыка, прасветлены Святым Духам,

стаў гарачым католікам» і ў знак паслушэнства «Галаве Касцёла Хрыстовага Найвышэйшаму Пастыру Айцу Святому Клімэнту VIII да Рыму пілігрымаваў». Мастацтвазнаўца Рута Яноніене таксама сцвярджае, што пасля адрачэння ад ерэтычных поглядаў Ян Пац здзейсніў паломніцтва ў Рым.

Ян Пац (1563–1610) быў сынам Дамініка Паца (?–1579), смаленскага кашталяна і адданага евангеліста-рэфарматара. Ужо з маладосці Ян Пац быў актыўным чальцом Віленскай евангелістычнай супольнасці і ўваходзіў у кола старэйшынаў-кальвіністаў. У 1585 годзе Ян Пац, а на той час яму было толькі 22 гады, ужо браў удзел у сустрэчы кальвінісцкіх багасловаў ВКЛ, арганізаванай Крыштафам Радзівілам Перуном (1547–1603). Пасля 1593 года ўдзельнічаў разам з кальвіністам Андрэем Завішам (1557–1604), ваяводам менскім, які перайшоў у каталіцызм у 1595 годзе, у спрэчцы паміж кіраўніком арыянскай грамады Навагрудка Янам Ліцыніем Немыслоўскім з езуітам Марцінам Шмігельскім. У 1589 годзе Ян Пац ажаніўся з Крысцінай Нарушэвіч, якая была дачкою кальвініста Станіслава Нарушэвіча, кашталяна смаленскага і цівуна віленскага. Цікава, што пасаду віленскага цівуна Ян Пац атрымаў у тым жа 1589

Працяг.

Пачатак у № 1 за 2024 г.

Антоніо Тэмпэста (1555–1630).
Народная брама на мапе Рыма 1593 года. Медзярыт. 1645 г.
Музей Метраполітэн. Нью-Ёрк.

годзе і імаверна, што прызначэнне на яе паўплывала яго парадненне з сям'ёю Станіслава Нарушэвіча. Пасля смерці першай жонкі Ян Пац у 1593 годзе ажаніўся з Сафіяй Вішнявецкай з сям'і кальвініста (па іншых крыніцах — з праваслаўнай сям'і) Андрэя Вішнявецкага і парадніўся з Радзівіламі, бо родная сястра Сафіі, Альжбета Яўхімія Вішнявецкая, была жонкаю Мікалая Крыштафа Сіроткі (1549–1616), ваяводы віленскага, які быў кальвіністам, але ў 1566 годзе прыняў каталіцкую веру. Альжбета Вішнявецкая таксама пасля вяселля ў 1584 годзе прыняла каталіцкую веру. Сваяцкае кола, якое атачала віленскага цісвуна з 1593 года, паўплывала на яго лёсавызначальнае рашэнне. Страечным братам Яна Паца па мацярынскай лініі быў Іпацій Пацей. Ганна Лазчанка, маці Яна Паца па другім шлюбе, у першым шлюбе з Львом Цішковічам нарадзіла сына Адама Пацея (1541—1613), які з цягам часу заняў пасаду Мітрапалітага Кіеўскага, Галіцкага і усяе Русі, праўда, некаторы час у маладосці, да 1574 года, ён прытрымліваўся кальвінісцкай веры пад уплывам Мікалая Радзівіла Чорнага (1515–1565). У 1595 г. Іпацій Пацей разам з біскупам Кірылам Царлецкім наведаў Рым і быў у Папы Рымскага Клімэнта VIII на аўдыенцыі, дзе абмяркоўваліся пытанні Уніі Праваслаўнай Царквы і Каталіцкага Касцёла. Несумненна, што паміж братамі Янам і Іпаціем ішлі размовы аб падарожжы ў Рым і аб веры. Таксама Ян Пац меў стасункі з віленскімі бэрнардынамі. Ступень уплыву віленскіх бэрнардынаў на Яна Паца магчыма прасачыць і на лёсе яго сына Аўрэлія, які далучыўся да бэрнардынаў і прыняў імя Антоній у гонар Антонія Падуанскага. Яркім прыкладам для Яна Паца ў далучэнні да

каталіцкай веры быў Генрых IV (1553–1610), кароль Францыі з 1589 года, які да 1593 года быў лідарам французскіх гугенотаў (пратэстантаў-кальвіністаў). Каб нейтралізаваць сваіх апанентаў, Генрых Наварскі ў 1593 г. прыняў каталіцкую веру (на гэты конт Генрыху IV прыпісваецца выказванне: *Paris vaut bien une Messe* — «Парыж варты адной Імшы»). Пасля дыпламатычнай паўзы Пантыфіка, які ўзяў яе, каб зразумець шчырасць лёсавызначальнага ўчынку Генрыха IV, Клімэнт VIII восенню 1595 года ўрачыста благаславіў неафіта, што азначала канец трыццацігадовай рэлігійнай вайны ў Францыі. Падсумоўваючы ўсю інфармацыю, выкажу меркаванне, што навяртанне Яна Паца да каталіцкай веры адбылося паміж 1595 і 1598 гадамі.

Мяркую, што аўдыенцыя ў Апостальскім палацы праходзіла паміж Клімэнтам VIII і дыпламатычнай місіяй з Вільні (чальцамі Віленскай капітулы і свецкімі прадстаўнікамі ўлады Вільні). Нагодаю для такой сустрэчы магла быць праблема прызначэння Віленскага біскупа. У 1591 годзе Ежы Радзівіл (1556–1600), які займаў пасаду біскупа Віленскага, быў менаваны Кракаўскім біскупам, а Бэрнард Маціёўскі, біскуп Луцкі і Кракаўскі, арцыбіскуп Гнезненскі і Прымас Польшчы, адзін з ініцыятараў Берасцейскай уніі ў 1596 годзе, павінен быў стаць пераемнікам Ежы Радзівіла ў Вільні з 1598 года. Гэтая «сакральная ракіроўка» сталася падставаю для доўгай спрэчкі паміж Каронаю і ВКЛ, якая доўжылася амаль дзесяцігоддзе. Згодна III Статута Літоўскага, у артыкуле 12, главе 3 гаварылася «...аб забароне займаць іншаземцам санаў і усялякіх пасадаў, а дазваляць даручаць пасады ў ВКЛ, у тым ліку духавенства, толькі старажытным родам ВКЛ». Кароль польскі Жыгімонт III 9 чэрвеня

Джаванні Батысто Фалда (1643–1678).
Атрыум базылікі святога Пятра. Від на Лоджыю Благаслаўлення
з адваротнага боку, бачная мазаіка
айтарства Джотто «Navicella» («Карабель святога Пятра», 1300 г.).
Медзярыт. Другая палова XVII ст.

Эцэн Дзюперак (1525–1604). Прыём у Ватыкане герцага Тасканскага (Герцагская зала Апостальскага палаца). Медзярыт. 1570 г. Музей Метраполітэн. Нью-Ёрк.

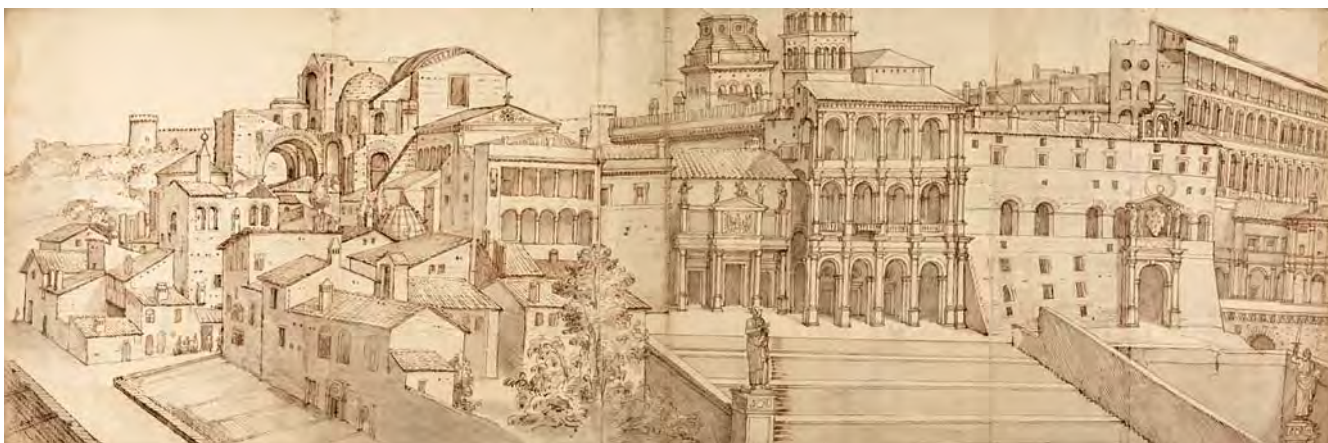
1597 года менаваў Бэрнарда Маціёўскага на біскупства Віленскае, што і пацвердзіў у сваёй грамаце Папа Клімэнт VIII ад 1 верасня 1597 года, адзначыўшы а. Бэрнарда «як найбольш дасведчанага прэлата ў справах рэлігійных і папскіх у Польшчы і Літве-Русі». Але нават сам канцлер ВКЛ Леў Сапега (1557–1633), які «заўсёды цвёрда стаяў на варце дзяржаўных правоў сваёй Айчыны і, не зважаючы на вялікі ўціск з боку караля і яго двара, не даў сябе схіліць, абы паляка на тую пасадку менаваць». Амаль восем гадоў трываў той ціск на касцельна-палітычным фоне. Літва не давала згоды на біскупства Віленскае не таму, што «не хацела бачыць польскага біскупа, а таму, што ён быў палякам, у Кароне народжаным, а не ў Літве, то бок, не быў краёўцам, літвінам». У 1590–1600 гадах у склад Віленскай капітулы ўваходзіў адзін з родзічаў Яна Паца, Мікалай Пац (1570–1624), кашталян віленскі, які неаднойчы бываў у Італіі, напрыклад, у 1612

годзе ён быў у Падуі, дзе пазнаёміўся з манахамі камэдуламі (яны жылі па Рэгуле св. Бэнэдыкта), якіх пазней прывёў у Літву.

Аўдыенцыя ў Пантыфіка была вельмі сур'ёзным сакральным і дыпламатычным мерапрыемствам, якое вымагала прытрымлівацца правілаў і пратакола, таму ў гэты час у справу ўступала Прэфектура Папскага Дома, ці *Pontificalis Domus*. Юрысдыкцыя Папскай Прэфектуры займалася асабістым жыццём Папы, наглядам за рэзідэнцыямі, падрыхтоўкаю і арганізацыяй аўдыенцый Пантыфіка. Звычайна пасадку прэфекта Апостальскага палаца займаў біскуп, арцыбіскуп ці кардынал. З 1597 года гэту пасадку займаў біскуп Каркасона, былы дарадца французскай каралевы Кацярыны Медзічы, *Annibale Ruccellai* (1529–1601). Ён нарадзіўся ў Фларэнцыі, быў земляком і даўнім сябрам Іпаліта Альдабрандзіні, будучага Папы Клімэнта VIII. Менавіта біскуп Анібале Ручэлаі падрыхтаваў аўдыенцыю з Пантыфікам, у якой удзельнічаў Ян Пац. Прыватныя сустрэчы, аўдыенцыі і перамовы найчасцей праходзілі ў Апостальскім палацы, вядомым як *Palazzo di Paolo II* (палац Паўла II) ці *Palatium Sixtus V* (палац Сікста V) і быў афіцыйнаю рэзідэнцыяй Пантыфіка. Палац і цяпер знаходзіцца справа ад сабора святога Пятра, і на гравюрах XVI–XVII стст. ён азначаны па-латыні *Palatium Pontific in Vaticano* (палац Пантыфіка ў Ватыкане) ці *Palatium Apostolicum Magnificentissimum* (Найцудоўнейшы Апостальскі палац). Але ў 1590-х гадах знешні выгляд сабора і плошчы святога Пятра, імаверна, мелі іншую архітэктурную кампазіцыю.

Рым і Ватыкан 1598 года

На мапах Рыма 1577, 1593 і 1645 гг. плошча святога Пятра яшчэ не аточана знакамітай каланадай Джаванні Ларэнцо Бэрніні, якая з'явілася ў 1656–1667 гадах. Плошча святога Пятра напры-

Невядомы галандскі мастак. Старая базыліка святога Пятра і Апостальскі палац. Малюнак сэпіяй. 1550–1560 гг. Галерэя Курто пры Інстытуце мастацтваў Курто. Лонданскі ўніверсітэт.

канцы XVI стагоддзя мела невялікі памер, але ўжо клопатам Папы Сікста V (1521–1590) пачала ўпарадкоўвацца. У 1586 годзе архітэктар Даменіко Фонтана ўсталёўвае дамінанту плошчы — велічны абеліск вагой 350 тонаў, які разам з пастаментам узнёсся на 41 метр. Абеліск быў прывезены ў Рым з Галіопалі падчас праўлення імператара Калігулы ў 37 годзе — і менавіта каля яго быў замучаны апостал Пётр...

Справа ад абеліска месціцца фантан (паўночны ці старажытны), знаны яшчэ пры Папу Інацэнту VIII. Побач з фантанам на плошчы была ўстаноўлена каменная чаша для вадапою жывёлаў, яе ў 1500 годзе загадаў паставіць Папа Аляксандр VI Борджыа (1431–1503). У 1501 годзе старажытны фантан быў адрэстаўраваны архітэктарам Альбертам да Пьячэнца ў супрацы з Данато Брамантэ (1444–1515), пасля чаго ён набыў той выгляд, які мог бачыць Ян Пац.

Пілігрымы з Вільні ў 1598 годзе мелі шчаслівы выпадак сузіраць адначасова рэшткі старой (Канстанцінаўскай) базылікі святога Пятра эпохі Кватрачэнта і новы велічны сабор, які ўжо напрыканцы XVI стагоддзя займаў выгляд архітэктурнага дыяманта. Над сакральным «дыямантам» працавалі сусветнавядомыя таленты, пачынаючы з 1450 года, і Ян Пац бачыў знакамiты купал, узведзены Джакамо дэла Порта па праекце Мікеланджэла ў 1564 годзе, яшчэ не закрыты пазнейшым фасадам у 1607 годзе.

Паглядзім вачыма Яна Паца на той дзівосны архітэктурны помнік, які ён бачыў перад сабою з плошчы святога Пятра. Такую магчымасць дае нам малюнак, зроблены сангінай у 1603 годзе італьянскім мастаком эпохі маньерызму Федэрыко Цукары (1542–1609), які захаваў для нас выгляд фасада старой базылікі. Але, каб апісаць будынкі плошчы святога Пятра на 1598 год, давайце разбярэмся, чаму так сталася, што каля падножжа Ватыканскага пагорка адначасова існавалі рэшткі старой базылікі і амаль завершаны новы сабор? У XV стагоддзі Папа Мікалай V (1397–1455) вырашыў правесці грунтоўную рэканструкцыю комплексу будынкаў і, у прыватнасці, старой базылікі эпохі імператара Канстанціна I Вялікага (274–337), у якой выявіліся праблемы з канструкцыяй даху, а бакавая паўночная сцяна нахілілася і з цягам часу магла абрынуцца. Пасля кансультацый з архітэктарам Леонам Батысто Альберці (1404–1472) Папа даручыў зрабіць праект Бэрнарда Расэліна (1409–1464). Тым не менш, працы ў апсідзе замарудзіліся. У пачатку XVI стагоддзя было прынята рашэнне аб поўнай рэканструкцыі старой базылікі, якую трэба было паступова знесці, пачынаючы з прэзбітэрыя, каб вызваліць

Кордынал Джаванні Евангеліста Паломта (1548–1620). Медзьярыт. Канец XVI ст.

месца для новага грандыёзнага сабора. Аднак частка навы Канстанцінаўскага храма, аточанага ад будынка новага сабора ў часы Паўла III (1468–1549) так званай «фарнэзіянскай» сцяной, ацалела і існавала амаль на працягу ўсяго будаўніцтва, пакуль у 1609 годзе не была канчаткова знесена па загадзе Папы Паўла V (1552–1621), які пераадолеў апошнія сумневы наконт захавання часткі старых муроў. Ададанаць старажытным мурам заахвоціла розных навукоўцаў зрабіць падрабязнае апісанне Канстанцінаўскай базылікі для нашчадкаў...

Але вернемся на плошчу святога Пятра ў 1598 год. Да уваходу ў сабор вялі шырокія каменныя сходы з пяццю пандусамі пад назвай *Gradini 35 p i quali s'andava alla basilica* (35 ступеняў, якія вядуць да базылікі), на мапе 1620 года яны ўдакладняюцца — *parte della scalinata acrestiuta da Pio II* (павялічаныя пры Папу Піі II, 1405–1464), і фланкаваныя з двух бакоў вялікімі скульптурамі апосталаў: Пятра з ключамі (злева) і Паўла з мечам (справа), пастаўленымі ў 1400-х гадах.

Старыя скульптуры апосталаў у 1847 годзе па загадзе Папы Пія IX былі заменены новымі, большага памеру. Іх высеклі з мармуру два скульптары: *Giuseppe De Fabris* (1790 — 1860) — св.Пятра, і *Adamo Tadolini* (1788–1868) — св.Паўла. А старыя статуі апосталаў былі перанесены ў ватыканскую бібліятэку Сікста IV.

Галоўны фасад новага сабора святога Пятра яшчэ закрыты архітэктурай эпохі Кватрачэнта, якая пасярэдзіне вылучаецца высокаю званіцаю, на ёй стромкі шпіль XV стагоддзя ўжо зменены на купальнае завяршэнне з крыжам, больш адпаведнае

Антоніо Тэмпэста (1555–1630). Ватыкан і плошча святога Пятра на мапе Рыма 1593 года. Медзярыт. 1645 г. Музей Метраполітан. Нью-Ёрк.

барочнай эстэтыцы. Пад званіцаю прыцягвае ўвагу сваёю прыгажосцю мярэжыстая трохпавярховая Лоджыя Раселіно (*Loggia del Rossellino*), ці Лоджыя Благаслаўлення (*Loggia delle Benedizioni*), адкуль Пантыфік благаслаўляў вернікаў на плошчы. Як гэта выглядала, магчыма пабачыць на медзярыце *Giovanni Ambrogio Brambilla «Speculum Romanae Magnificentiae: Papal Benediction»* («Люстра рымскай раскошы: папскае благаслаўленне»), ці «Благаслаўленне Папы Грыгорыя XIII на плошчы святога Пятра», надрукаваным у 1577 годзе ў друкарні Антоніо Лафрэры (1512–1577), (Музей Метраполітан, Нью-Ёрк). Лоджыя Раселіно складалася з трох паверхаў, кожны з якіх перасякалі чатыры аркі. Першы і другі паверх падтрымлівалі калоны іанічнага ордэру, а трэці — карынфскага. Адваротны фасад Лоджыі Раселіно выходзіў на *Atrium* ці *Atrio della Basilica circondato di quattro portici* (унутраны дворык базылікі, аточаны з чатырох бакоў аркадамі) і быў упрыгожаны знакамітаю мазаікаю «*Navicella*» («Карабль святога Пятра», 1300 г.) аўтарства Джотто (1266–1337). Напэўна, Ян Пац меў магчымасць агледзець гэты геніяльны твор у яго непарушным стане, бо ўжо ў 1620 годзе мазаіка была перанесена на новае месца: калі меркаваць па плану сабора святога Пятра і Апостальскага палаца італьянскага гравёра Марціно Ферабоско (?–1623) з кнігі *Architettura della Basilica di San Pietro in Vaticano* («Архітэктурна базылікі святога Пятра ў Ватыкане», 1620) — гэта быў левы мур ля ўваходу ў Апостальскі палац. На плане 1620 года мазаіка Джотто мела

назву: *Fontana sopra la quale è stata trasportata la pittura di mosaico che rappresenta la Navicella di San Pietro fattafare dal cardinale Stefaneschi per mano di Giotto* («Фантан, над якім змешчана перанесеная мазаіка з выявай *Navicella* святога Пятра, якая была зроблена пры кардыналу рукою Джотто»). Вельмі шкада, што ў выніку шматлікіх перамяшчэнняў у XVII стагоддзі велічны твор Джотто быў згублены і ад яго засталіся толькі фрагменты...

Злева ад Лоджыі Раселіно бачны фасад Атрыума і партал з трайною аркадаю ўваходу ў Атрыум старой базылікі. Далей, у глыбіні, змешчаны трохпавярховы будынак вартаўнікоў і службоўцаў базылікі. І завяршае левы фланг фасада таксама трохпавярховы *Palazzo dell'Arciprete* (палац архіпрэсвітара ватыканскай базылікі). Палац архіпрэсвітара выходзіць уперад на два вакна за лінію будынка вартаўнікоў і завяршаецца трохпавярховым галоўным фасадом, дзе другі і трэці паверхі прадаўжаюць «тэму» Лоджыі: на другім паверсе — портык з пяці калонаў з аркамі, апошні паверх — портык з пяці калонаў, але з прамым карнізам. Трэба адзначыць, што пасаду архіпрэсвітара базылікі святога Пятра заўсёды займаў кардынал. У 1598 годзе гэту пасаду займаў кардынал Джаванні Евангеліста Палотта (1548–1620). Ёсць вялікая верагоднасць, што кардынал Палотта таксама ўдзельнічаў у сустрэчы місіі з Вільні з Клімэнтам VIII. Адзначу адну цікавую акалічнасць, звязаную з 1598 годам і некаторымі галоўнымі асобамі нашага аповеду. Сёння ў Цэнтральнай Італіі (рэгіён Марке)

Дуччо дзі Буанінсенья (1255–1319). Мадонна Ручэлаі
(належала біскупу Анібале Ручэлаі). 1285 г.
Галерэя Уфіцы. Фларэнцыя, Італія.

каля замка Палотта (*Castello Pallotta*) знаходзіцца адно з самых манументальных дрэваў — марская хвоя (*Pinus pinaster*) вышынёй больш за 30 метраў, якая была пасаджана ў 1598 годзе па загадзе кардынала Евангеліста Палотта ў памяць аб наведванні замка Папам Клімэнтам VIII падчас падарожжа ў Ферару (Эмілія-Раманья).

Эксплікацыя інтэр'ераў Апостальскага палаца за стагоддзі не мела значных зменаў, таму добрай дапамогай для ўяўлення пакояў і залаў у будынках Ватыкана з'яўляецца тэкст з кнігі Марціна Ферабоско *Architettura della Basilica di San Pietro in Vaticano* («Архітэктура базылікі святога Пятра ў Ватыкане», 1620). Вось як выглядаў Апостальскі палац пры Папу Паўлу V у 1605 годзе: «У накірунку трамантаны (на поўнач; па-італьянску *tramontana* — паўночны вецер) Апостальскі палац, які, паводле паданняў, быў заснаваны Пантыфікам Анаклетам, у якім сёння знаходзіцца *Teatro* (раней плошча для рысталішчаў, цяпер — Бельведэрскі двор) дзівоснай велічы, на панэнтэ (на захадзе) месціцца галоўная рэзідэнцыя палаца. З боку леванта (з усходу) знаходзяцца тры доўгія праходы (*Corridori*)

адзін над другім, даўжынёй, роўнай даўжыні *Teatro*. У сярэднім праходзе месціцца Збраёўня, дзе знаходзіцца гвардыя Паўла V са шматлікай зброяй. Бліжэй да сярэдзіны ёсць чатыры галерэі роўнай даўжыні, і самая высокая галерэя, зробленая Грыгорыем XIII, упрыгожаная выдатнымі карцінамі і ляпнінай. *Serra il Teatro* (Бельведэрскі двор) у бок Трамантана-а-Нікіёне (Паўночная вялікая ніша) падзелена лоджыяй з калонамі, зробленымі з вельмі прыгожага мармуру Сікстам V; каб падзяліць яго пасярэдзіне з дапамогаю новага будынка (*Fabbrica*), які ён пазначыў як *Libreria* (бібліятэка). Сікст V напоўніў яе вялікай колькасцю кніг, якія прывёз з розных куткоў свету і вылучыў асобныя пакоі для захоўвання найбольш каштоўных Пісанняў Апостальскай Сталіцы. Палаццо ўзвышаецца на пяць паверхаў, дзе, акрамя ўзгаданага *Teatro*, ёсць шмат лоджый для шпацыру, у асноўным распісаных Рафаэлем дэ Урбіна і іншымі жывапісцамі, з вельмі далікатнымі арнаментамі, гратэскамі і пазалочанай ляпнінай; там жа знаходзіцца: чатырнаццаць пацёў, адна парадная лесвіца; дванаццаць залаў; тысяча і больш багатых пакояў для пражывання, таксама ўпрыгожаных палотнамі самога Рафаэля, вядомага ва ўсім свеце як узор школы жывапісу; дзве капліцы для публічных мерапрыемстваў, упрыгожаныя самымі вядомымі роспісамі Мікеланджэла Буанароці; восем іншых (капліц) у форме араторыўма; архівы Трыбунала і памяшканні для судаў; майстэрні ў вялікай колькасці, дастатковай для абслугоўвання *Prencipe* (гаспадара), міністраў і насельнікаў палаца. Павел V (1552–1621; Пантыфік з 1605 г. па 1621 г.) перабудоваў *l'Ingresso* (уваход) і *Prospetto* (галоўны фасад) Апостальскага палаца з боку плошчы, дадаў шмат пакояў, упрыгожыў іх творамі мастацтва і фантанамі, адметнымі струменямі вады і сваёй структурай. Ён таксама павялічыў сады з фантанамі, атачыў іх цудоўнымі раслінамі і ўпрыгожыў велічнымі статуямі, сярод якіх найбольш праслаўленымі з'яўляюцца Лаакаон, Апалон, Геркулес, дзве Венеры і Анціной; выключнай якасці скульптуры выстаўлены ў цудоўным садзе *de merangoli* (меранголі ці памаранец — гібрыд мандарына), празваны *Innocenziano*, то бок, заснаваны Папам Інацэнтам VIII (1432–1492), які пабудоваў суседні будынак (*il Casino*), упрыгожаны карцінамі і пазалочанымі арабескамі.

Заканчэнне будзе.

Сям'я Хмялеўскіх за сталом, в. Лісічыцы Косаўскага павета.
Фота Юзафа Шыманчыка, 1937 г.

Галіна Флікоп-Світа

Іконы ў хаце беларусаў

Рэгіянальныя і канфесійныя асаблівасці ўладкавання абразоў
у інтэр'еры сялянскага жылля

Заходняе Палессе

Этнограф П. Шэін пра Заходняе Палессе (ён не падзяляў Палессе на рэгіёны, аднак матэрыялы ён збіраў менавіта ў заходняй частцы) заўважыў, што: «В хатах, кроме стола и скамьи да лав, ничего нет. Стены голые: ни образов, ни картин нет, только местами видны деревянные крючки, вбитые в стены...»¹. І далей ён працягвае: «Украшенный домов крестьянами не наблюдается. Даже во многих домах икон не встретите»². У якасці прыкладу ім абрана сяло Жытлін Слонімскага павета (цяпер у Івацэвіцкім раёне Брэсцкай вобл.). Верагодна, у больш аддаленых паўднёвых мясцінах — у глыбіні Палесся, а таксама на паўднёвым усходзе, этнограф зафіксаваў бы іншую карціну. Магчыма, тут меў месца і эканамічна-побытавы складнік.

Так, яшчэ ў той час большасць хатаў палілася па-чорнаму, пячэй новага тыпу — з комінам — была адна на 10–12 ранейшых. Адпаведна, упрыгожванне хаты было бессэнсоўным, бо хутка ўсё пакрывалася куродымам: «к тому же нужно прибавить, что стены и потолок чернее сажи от дыму, и вся обстановка говорит столько же о вопиющей бедности, сколько и о поразительной неопрятности»³.

Але калі такая сітуацыя і сапраўды існавала на час наведвання П. Шэінам гэтых мясцінаў, то неўзабаве яна змянілася. Калі абразы ў хатах палешукоў сталі масавымі, сказаць склада на, аднак у міжваенны перыяд яны зафіксаваны некалькімі фатографамі. На здымку 1928 г. В. Ляхаўца, зробленым у вёсцы Кухацкая Воля Пінскага павета

(цяпер Зарэчанскі раён Ровенскай вобл. Украіны), прадстаўлена сялянская сям'я за сталом⁴. На фота добра бачна, што ў хаце знаходзяцца як мінімум чатыры абразы. На жаль, якасць выявы не дазваляе разгледзець сюжэты, аднак пра спосаб развешвання іконаў і пакрыццё іх ручнікамі атрымаць уяўленне можна.

Над акном знаходзяцца два аднолькавага памеру абразы, накрытыя агульным набожнікам. Тое, як яны блікуюць у крыніцы святла, дазваляе выказаць думку, што гэтыя іконы змешчаны ў ківотах за шклом. Найчасцей так уладкоўвалі друкаваныя абразкі або падакладніцы. Злева ад гэтай пары знаходзяцца яшчэ два меншых памераў абразы, кожны з якіх накрыты асобным ручніком. А з самага краю здымка ў левым куце праглядаецца нейкая выява

Працяг.

Пачатак у № 4 за 2023 г. і ў № 1 за 2024 г.

Сялянская сям'я падчас вячэры ў в. Кухоцкая Воля Пінскага павета
(цяпер Зарэчанскі р-н, Ровенская вобл. Украіны).
Фота В. Ляхуца, 1928 г. МБП у Пінску.

Ткаля (Палессе).
Фота Юзафа Шыманчыка. 1937 г.
Негатыў са збору Ю. Шыманчыка.

на сцяне, якая ўладкавана троху вышэй за іконы. Не зразумела, ці гэта таксама абраз ці нешта іншае. У любым выпадку, можна весці гаворку пра наяўнасць па меншай меры чатырох іконаў у гэтай хаце.

Значна лепей зафіксаваны абразы на здымку 1937 г. Юзафа Шыманчыка (1909–2003 гг.). Фатограф зняў не толькі ткалю, але і покуць за яе спінай, дзе выразна бачныя Багародзіца Адзігітрыя, св. Мікалай, св. Юрый Змеяборац. Магчыма, гэта друкаваныя выявы, але дакладна такое сцвярджаць не выпадае. Абразы размешчаны ў шырокіх дабротных рамах. Самі выявы досыць кантрасныя, напэўна, абразкі былі яркімі, у добрым стане захавання або новымі.

Паколькі ў міжваенны час (ды і пазней) Палессе вельмі прываблівала аматараў этнаграфіі, у тым ліку фотамайстроў, якія імкнуліся «заспець натуру», што амаль знікла ў іншых краях, то і ў іншых фатографу трапляецца фіксацыя інтэр'ераў тамтэйшых хатаў. Выдатны здымак сям'і Хмялеўскіх за сталом, зроблены Юзафам Шыманчыкам у 1937 г.

у в. Лісічыцы Косаўскага павета (цяпер у Бярозаўскім раёне Брэсцкай вобл.), дае магчымасць добра разгледзець і абразы ў хаце⁵. Падобна, што ў невялікай рамцы над акном змешчаны дзве літаграфіі, сюжэты якіх разабраць складана. А вось два большыя абразы паабапал сведчаць пра тое, што тут былі ва ўжытку недарагія, масавай вытворчасці іконы. Выява злева выглядае на літаграфію. Такого кшталту друкаваныя аркушы былі даволі пашыранымі. Яны мелі некалькі кампазіцый. У дадзеным выпадку цэнтральны вобраз мае менавіта заходнехрысціянскую іканаграфію — «Сэрца Марыі». Кампазіцыі ў невялікіх клеймах па перыметры не ўсе можна разабраць, а абраз справа ад акна больш падобны да іконы-падакладніцы: тут, напэўна, намаляваныя толькі лікі і рукі, а астатняе акрэслена контурна, бо прызначана пад шату. Магчыма, тут прадстаўлены інтэр'ер хаты католікаў, бо не толькі сюжэт аднаго з абразоў мае заходнюю іканаграфію, але і сама развеска іконаў у хаце: не ў куце, а па сценках. Аднак тое, што яны пакрыты

ручніком (а гэта назіралася менавіта ў праваслаўных) дазваляе ў гэтым сумнявацца. У любым выпадку тут можна гаварыць пра пэўны сінтэз традыцый.

Апошні з гэтага рэгіёну здымак, на якім засяродзім увагу, зроблены Генрыхам Паддэмбскім у 1935–1938 гг. (пазітыў захоўваецца ў зборы К. Кукелы), на жаль, невядома, у якім паселішчы Палесся⁶. За сталом сядзіць сям'я, а на покуці добра праглядаюцца чатыры абразы пад агульным ручніком. Хоць амаль немагчыма разабраць сюжэты іконаў, аднак пэўныя назіранні ўсё ж можна выказаць. Абраз у самым куце ўпрыгожаны папярэвымі кветкамі па перыметры. Такая аздоба была даволі пашыранай. Асабліва часта яна выкарыстоўвалася для ўбрання таных падакладніц або друкаваных абразкоў. Вядома таксама і тое, што рабілася яна неабавязкова гаспадарамі хаты, а магла быць саматужнай ці рамеснай вытворчасці, якая суіснавала ў звязцы і супрацоўніцтве з ікананіснымі майстэрнямі. Два абразы злева ад цэнтральнага таксама ўладкаваны ў ківоты за шклом, што бачна

Сям'я за сталом. Палессе. Фота Генрыха Паддэмбскага, 1935–1938 гг.
Пазітыў захоўваецца ў зборы К. Кукелы.

па бліках. На тым, што бліжэй да кута, можна нават разабраць тры постаці ў поўны рост пад шатай. Абраз нагадвае менавіта рускія іконы канца XIX ст. з выявай выбраных святых.

А вось самы крайні злева абраз прываблівае ўвагу сваім сюжэтам. Тут можна разгледзець сілуэт светлага, запрэжанага ў гужавы транспарт, пра што сведчаць аглоблі, коніка; магчыма, што побач з ім ёсць яшчэ адзін. Выява каня адлюстраваная на абразе некалькіх сюжэтаў: з Юрыем Змеяборцам, у некаторых іканаграфічных зводах з Арханёлам Міхаілам, аднак яны паказаны вершнікамі ў сядле. А вось менавіта ў транспартным сродку адлюстроўваецца прарок Ілля, які ў вогненнай калясніцы ўзышоў на неба. Яго нашыя продкі шанавалі як святога, які кіруе навальніцай, маланкай, громам. Нельга сказаць, што яго абразы былі вельмі распаўсюджанымі, аднак яны маглі сустракацца ў хатах беларусаў. Абраз, які можна разгледзець на гэтым здымку, цікавасць выклікае яшчэ і тэхнікай выканання: гэта або літаграфія або абраз, напісаны на палатне, у любым

выпадку дакладна бачна, што не на дошцы.

Усходняе Палессе

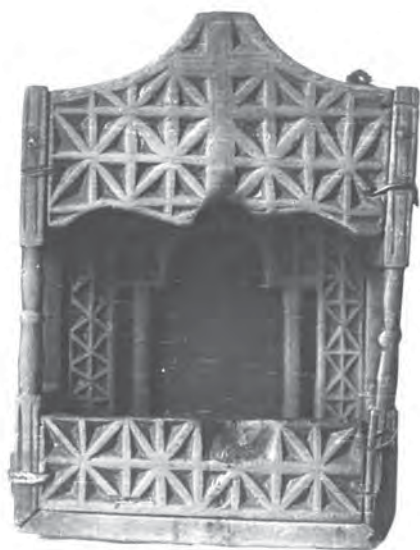
Надзвычай каштоўныя назіранні ў сваіх публікацыях 1920–1930-х гг. прыводзіць Чэслаў Пяткевіч (1856–1936 гг.) пра рэлігійныя ўяўленні жыхароў Рэчыцкага Палесса: «На куце вешаюць намаляваны на дошцы абраз самога Бога, Хрыста ў розных постацях, Маці Божай ці Св. Міколы, а часам і іншых. Пад абразом робяць трохкутную паліцу, на якую кладуцца розныя святасці: проскурка — невялічкая пішанічная булчка — „госьця” паводле абраду ўсходняй царквы; асвечаная васковая свечка ў прымітыўным ліхтарыку з гліны, з бульбы ці ў бутэльцы (гэтую свечку запальваюць падчас буры); ладан, а часам і дажынкавы вянок жыта. У выпадку, калі абразы развешаны так, што паміж імі застаюцца пустыя прамежкі, на рамках кожнага з іх вешаюць малы вышываны ручнік; калі яны развешаны шчыльна адзін пры другім, што звычайна бывае ў першым ад столі радзе, тады для ўсіх служыць адзін большы агульны ручнік з аздабленнем. У

хатах больш заможных гаспадароў пераважаюць значна даражэйшыя абразы, намаляваныя на дошках; а самыя заможныя людзі ў кутах маюць свяцейшыя абразы ў сярэбраных афармленнях (у ваблчанні), замкнутыя ў глыбокіх рамах»⁷.

Вывучэнню гэтага рэгіёна прысвяціў сваю працу і калега Чэслава Пяткевіча — польскі этнограф Казімір Машынскі (1887–1959 гг.). У сваёй манаграфіі «Усходняе Палессе» пры апісанні хаты ён прыводзіць наступныя звесткі: «Кут хаты па дыяганалі ад печы, у якім стаіць стол, называюць покуць, ён вельмі важны, бо там на сценах знаходзяцца святыя абразы або багі, упрыгожаныя завешаным на іх ручніком, а летам — кветкамі чаромхі ці каліны»⁸.

У гэты рэгіён ладзіліся этнаграфічныя экспедыцыі і даследчыкаў з расійскіх устаноў. У РЭМе захоўваецца рукапіс з чарцяжамі і малюнкамі на 253-х аркушах «Описание А. В. Сергпутовского о постройках, занятиях и поверьях крестьян Мозырского и Слуцкого уездов Минской губернии». Там даследчык прыводзіць наступныя звесткі: «Противоположный угол печи называется покуть. Это красный угол. Здесь стоит стол, на котором постоянно лежит хлеб и соль. Стены покути украшены иконами и узорчатыми ручниками»⁹.

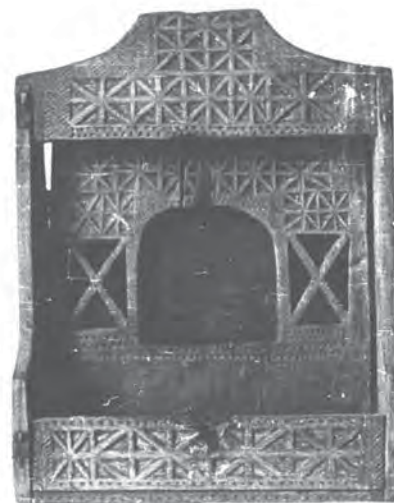
Натурныя літаратурныя замалёўкі таго ж перыяду можна сустрэць і ў класікаў беларускай літаратуры. Так, у сваіх ранніх творах Андрэй Мрый даволі часта апісваў местачковыя кірмашы. У 1926 г. у апавяданні «Багамаз» аўтар прыводзіць цікавыя звесткі: тут вядзецца гаворка пра вялікі кірмаш у сяле Горы, які штогод традыцыйна ладзіўся на «Дзясятыху». Туды з'язджаліся жыхары Гомеля, Навазыбкава, Клінцоў. Так аўтар апісвае гэтую сцэнку:

Бажніца з в. Асташкавічы.
Сярэдзіна XIX ст. Фота 1929 г.,
аддзел рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

Бажніца з в. Асташкавічы.
Зрабіў дзед Кацярыны Лунтас, канец 1840-х –
пачатак 1850-х гг. Фота 1929 г.,
аддзел рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

Бажніца з в. Асташкавічы.
Зрабіў дзядзька Лявон, 1850-я гг..
Фота 1929 г.,
аддзел рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

«...Тут багамаз з сваімі цацкамі. Панавешваў абразкоў. Алейным голасам пішчыць:

— Праваслаўныя хрысціяне! Не ўгодна лі купіць Госпада Ісуса Хрыста! Прачыстую Багародзіцу! Святога Юрыя! Міколу-цудатворцу!

Натоўп маўчыць. Глядзіць на багамаза як на цікавы анахранізм.

Цяпер сваіх прадасі, каб толькі купілі, а не то, каб зноў купляць! Прайшоў гэты час!

...

Толькі адна баба і купіла двох багоў за чатыры рублі. Паставілі іх каля калёс. Другая ішла, ненарокам таўханула.

— Стой, стой, куды разагналася? Маіх багоў наб'еш! — Я ж такі заплаціла чатыры рублі. Гэта ж не жарты!

Адным бокам глядзіць, ці цэлыя багі, другім углядаецца ў бабу, бача на ёй новую хустку!

— Колькі аддала?

— Тры рублі.

— А мае багі чатыры рублі!

Баба, відаць, шкадуе, што лепш не купіла хусткі, а немаведама зачым купіла багоў¹⁰.

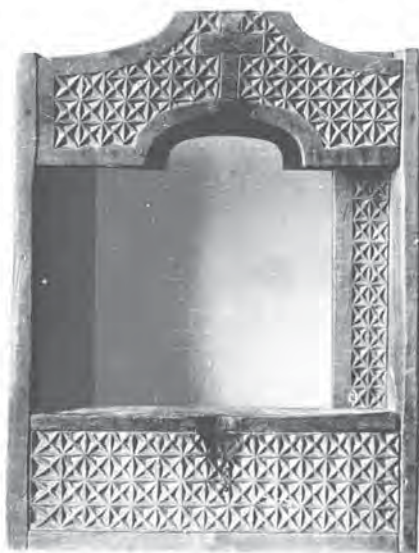
З гэтай невялікай натурнай зацемкі можна зрабіць некалькі цікавых высноваў. Па-першае, тут вядзецца гаворка пра спо-

саб распаўсюду абразоў для хатаў: іх прадавалі на кірмашах. Па-другое, тыя сюжэты, што пералічвае багамаз, з'яўляюцца найбольш пашыранымі ў хатнім ужытку, пра што сведчаць і захаваныя помнікі. А па-трэцяе, што найбольш цікава, з тэксту можна зразумець стаўленне да абразоў у той час. Натуральна, яно было прадыхтавана новымі ідэалагічнымі прынцыпамі малядой савецкай дзяржавы. Людзі пачыналі баяцца не толькі замаўляць абразы, але і трымаць у хатах. Аднак у сярэдзіне 1920-х яшчэ былі ікананісцы, якія працягвалі працаваць і прадаваць, і знаходзіліся ўсё ж пакупнікі...

У РЭМе захоўваюцца невядомага аўтарства этнаграфічныя матэрыялы, сабраныя ў сяле Азяраны Мазырскага павета (цяпер Жыткавіцкі р-н Гомельскай вобл.) паміж 1897 і 1917 гг. Складальнік гэтага дакумента прыводзіць даволі цікавыя звесткі пра рэлігійныя ўяўленні тамтэйшых жыхароў: «На іконы народ смотрит с особенным уважением и любовью, в красном углу в избе у белоруссов бывает много различных икон, обвешанных полотенцами. <...> Существуют различные предания, что во

время пожаров иконы оставались целыми. Многие говорят, что во время большого пожара в Озеранах (летом 1896–1897 гг.) выгорела целая улица „селиба“, взрослые все были в поле, когда, наконец, прибежали с полей, от изб и построек остались лишь обгорелые брёвна и пни, во время пожара, по рассказам белоруссов, в избе одного крестьянина сгорел киот иконы, а сама икона, писанная на полотне, осталась цела»¹¹. Гэтая нататка ўяўляе цікавасць яшчэ і па той прычыне, што згадваецца напісаны на палатне абраз, што з'яўляецца рэдкасцю. У археаграфічных і этнаграфічных крыніцах гэта адзінае выяўленае такога кшталту ўпамінанне. Сярод захаваных абразоў гэтага рэгіёну, якія б менавіта і былі прызначаны для хатняга размяшчэння (а не для храмаў), іконы на палатне нам таксама не трапляліся.

Нельга не адзначыць, што паселішча Азяраны нам вядома ў сувязі з пражываннем там у першай трэці XIX ст. ікананісцаў: Пятра Сулкоўскага, які быў ў тыя часы парахам тамтэйшай уніяцкай царквы, і ягонага сына Стэфана. Пра мастацкую дзейнасць сына вядома з 1830-х гг.

Бажніца з ваколіцаў Асташкавічаў (?).
Сярэдзіна XIX ст. Фота 1929 г.,
аддзел рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

Бажніца з в. Давыдавічы.
Сярэдзіна XIX ст. Фота 1929 г.,
аддзел рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

Бажніца з в. Лісец.
Зрабіў прадзед Майсея Старавойтава,
сярэдзіна XIX ст.
Фота 1929 г., аддзел рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

і да канца 1850-х, але гэта былі разнастайныя іканапісныя заказы для храмаў Мінскай епархіі. Таксама ёсць архіўныя сведчанні, што ў другой палове 1840-х ён меў намер накіравацца ў Валынскую епархію дзеля выканання там заказаў. Магчыма, гэта яму ўдалося, пасля чаго ён вярнуўся, бо за дзесяцігадовы прамежак часу ў археаграфічных крыніцах па Мінскай епархіі не ўдалося пакуль адшукаць сведчанні ягонага дзейнасці. Магчыма, як і планаваў, ён паехаў у Валынскую епархію, дзе і працаваў з 1846 па 1856 г. Нельга выключыць і тое, што да ад'езду і пасля вяртання на малой радзіме ён перыядычна пісаў абразы для мясцовых жыхароў пры адсутнасці іншых заказаў¹².

Вялікае значэнне для вывучэння тэмы покуці і хатніх абразоў маюць матэрыялы экспедыцыі 1928 г. вядомага даследчыка і збіральніка даўніны, першага дырэктара Беларускага дзяржаўнага музея (БДМ) Вацлава Ластоўскага (1883–1938 гг.) па маршруце Слуцк — Асташкавічы, калі былі наведаны вёскі і мястэчкі Бабруйскай і Мазырскай акругаў, у сучасных адміністрацыйных

межах гэта: Слуцк і Паўстынь Слуцкага раёна; Таль і Шыпілавічы Любанскага р-на; Граб'е, Ляскавічы, Забалацце, Ляскі, Ламавічы, Бубнаўка Акцябрскага р-на; Асташкавічы Светлагорскага р-на; Казловічы, Давыдавічы, Даманавічы, Анісавічы, Азарычы, Лампекі (не існуе), Халаднікі, Лісец, Сышчыцы Калінкавіцкага р-на¹³.

Даследчыца традыцыйнай культуры і народнага мастацтва В. А. Лабачэўская, якая вярнула з забыцця гэтыя матэрыялы, так акрэсліла іх значнасць: «*Пэралік даследаваных экспедыцыяй В. Ластоўскага населеных пунктаў дазваляе ў поўнай меры зразумець унікальнасць фотаматэрыялаў. У гэтых раёнах да 1928 г. не працягалі шляхі беларускіх этнографічных фотаздымкаў з гэтых мясцін няма ў фатаграфічнай спадчыне І. Сербавы, якая захоўваецца ў адзеле рукапісаў Віленскай бібліятэкі, А. Сержпутоўскага і В. Костка — у Расійскім этнаграфічным музеі*»¹⁴.

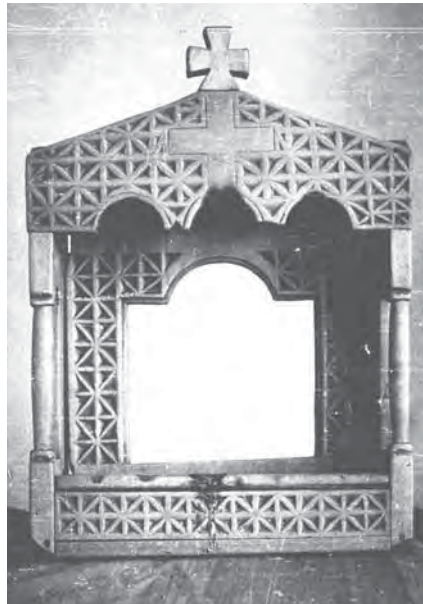
Цудам захаваныя фотаздымкі зберагаюцца ў Беларускай бібліятэцы і музеі імя Францішка Скарыны ў Лондане, а іх лічбавыя копіі даступны айчынным

даследчыкам у адзеле рукапісаў і старадрукаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі (ЦНБ НАН РБ). Сярод шэрагу фатаграфій народнага адзення, пабудовы, прадметаў этнаграфіі, будынкаў храмаў і іх начиння зберагаецца сем здымкаў хатніх драўляных разьбяных бажніцаў. Менавіта гэты тэрмін і ўжыў В. Ластоўскі для абазначэння невялікай драўлянай шафы, прызначанай для размяшчэння ў ёй іконы. Праўдападобна, што бажніцы на Віцебшчыне, пра якія пісаў у сваіх нарысах М. Нікіфароўскі, былі падобнага кшталту.

На некаторых здымках па выніках экспедыцыі В. Ластоўскага бажніцы зафіксаваны адразу з анатацыямі да іх, у якіх прыведзены інвентарны нумар. Вывучаючы гэтыя матэрыялы, В. А. Лабачэўская выказала думку, што шэраг здымкаў быў зроблены не адразу ў часе экспедыцыі, а ўжо па вяртанні з яе была праведзена фотафіксацыя тых прадметаў, што папоўнілі зборы Беларускага дзяржаўнага музея (БДМ). Анатацыі даволі падрабязныя, з іх становіцца вядома не толькі, у якой мясцовасці бытвала бажнічка, але і за колькі

рублёў яна куплена, хто і ў якія гады яе рабіў. Гэта дазваляе зрабіць высновы і пра час існавання традыцыі размяшчэння абразоў у хатах разглядаемага рэгіёну. Наяўнасць інвентарных нумароў дае надзею на будучыню пры адшуканні гэтых артэфактаў, якія зніклі са збору БДМ ў часы вайны, весці гаворку пра іх музейную прыналежнасць і падымаць пытанне пра іх вяртанне.

Для дзвюх бажніцаў анатацыі не прыведзены, а для пяці іншых указаныя звесткі гавораць пра тое, што яны бытавалі ў адным вельмі лакальным рэгіёне: Асташкавічы — Давыдавічы — Лесец. Гэтыя паселішчы на карце размешчаны трохкутнікам з адлегласцю паміж імі 15–20 км. Пры наяўнасці ў кожнай з іх сваіх асаблівасцяў шэсць з сямі бажніцаў (акрамя той, што з в. Давыдавічы) падобныя паміж сабой і канструкцыяй, і дэкорам. Геаметрычны арнамент выкананы пры выбіранні драўніны паміж вертыкальнымі, гарызантальнымі і дыяганальнымі лініямі. У некалькіх бажніцах уверсе закапманаваны крыж. Цікава, што ніша для абраза ў большасці выпадкаў мае барочнае намер-

Бажніца з ваколіцаў Асташкавічаў (?).
Сярэдзіна XIX ст. Фота 1929 г.,
аддзел рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі.

сша. То бок, на час стварэння гэтых бажніцаў у сярэдзіне XIX ст. яшчэ назіраліся адгалоскі гэтага стылю.

Бажніцу з в. Асташкавічы ад Кацярыны Лунтус рабіў яе дзед на сваё выселле 80 гадоў таму. Іншую з таго ж паселішча, набытую ў Агаты Крупенкі, 70 гадоў таму рабіў яе дзядзька Лявон. Яшчэ адну — з в. Лісец ад Майсея Старавойтава — рабіў ягоны

прадзед. То бок, час стварэння прынамсі трох з сямі бажніцаў прыблізна аднолькавы — гэта сярэдзіна XIX ст. Магчыма, якраз у той час і ўзнікла такая практыка. Такім чынам, недалёка Мазыра ў сярэдзіне XIX ст. абразы ў хатах ужо былі і маглі размяшчацца ў адмысловай разьбянай шафцы. На жаль, цяжка сказаць, ці толькі тады і пачалі ўвогуле з'яўляцца такія бажніцы, ці існавалі і раней. Таксама невядома, ці былі да сярэдзіны XIX ст. абразы ў хатах жыхароў таго рэгіёну ці толькі ў той час іконы там і ўвайшлі ва ўжытак.

Абагульняючы вышэйсказанае пра Палессе агулам (і заходняе, і ўсходняе), падкрэслім, што гэта той рэгіён, з якога на цяперашні момант захавалася даволі шмат інфармацыі па цікавым для нас пытанні. Тут і апісанні некалькіх збіральнікаў існуюць па розных частках гэтага вялікага абшару, і грунтоўныя абагульняючыя манаграфіі двух польскіх навукоўцаў, а таксама, што вельмі каштоўна, захавалася некалькі фотаздымкаў міжваеннага часу.

Працяг будзе.

¹ Шейн, П. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края / собранные и приведенные в порядок П. В. Шейном. — Т. III. — Санкт-Петербург: типография императорской Академии наук, 1902. — С. 361.

² Шейн, П. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края / собранные и приведенные в порядок П. В. Шейном. — Т. III. — Санкт-Петербург: типография императорской Академии наук, 1902. — С. 362.

³ Шейн, П. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края / собранные и приведенные в порядок П. В. Шейном. — Т. III. — Санкт-Петербург: типография императорской Академии наук, 1902. — С. 362.

⁴ Вандроўкі па Палессі: фотаздымкі 1923–1939 гадоў са збору Музея Беларускага Палесся ў Пінску / склад., аўт. уступ. арт., тэксту і камент. В. А. Лабачэўская / Мінск: Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2021 г. — 248 с.: іл. — (Энцыклапедыя рарытэтаў). — С. 208.

⁵ Палессе. Фотаздымкі з дваццатых і трыццатых гадоў / Гржына Рушчык пры супрацоўніцтве Ганны Энгелькінг. Інстытут мастацтва Польскай акадэміі навук. Кафедра беларускай культуры Універсітэта ў Беластоку. — Варшава, 1999 г. — 254 с. С. 76–77.

⁶ Палессе. Фотаздымкі з дваццатых і трыццатых гадоў / Гржына Рушчык пры супрацоўніцтве Ганны Энгелькінг. Інстытут мастацтва Польскай акадэміі навук. Кафедра беларускай культуры Універсітэта ў Беластоку. — Варшава, 1999 г. — 254 с. С. 78–79.

⁷ Пяткевіч, Ч. Рэчыца Палессе / Часлаў Пяткевіч; Уклад., прад. У Васілевіча; Пер. пол. Л. Салавей і У. Васілевіча. — Мінск: «Беларускі кнігазбор», 2004. — 672 с. С. 439–440.

⁸ Машынскі, К. Усходняе Палессе / Казімір Машынскі; уклад., прадм., камент. У. Васілевіча; пер. Л. Салавей. — Мінск: Беларуская навука, 2014. — 528 с. [8] с. іл. — («Беларускі кнігазбор»: серыя II. Гісторыка-літаратурныя помнікі).

⁹ РЭМ. — Архив. — Ф. 1. — Оп. 2. — Д. 574. Описание А. В. Сержпутовского о постройках, занятиях и поверьях крестьян Мозырского и Слуцкого уездов Минской губернии (рукопись, чертежи и рисунки). — б/д. — 253 л. Л. 28.

¹⁰ Мрый, А. Творы: Раман, апавяданні, нататкі / Уклад. і прадм. Я. Лецікі. — Мінск: Мастацкая літаратура, 1993. — 317 с. — (Спадчына). — С. 165–166.

¹¹ РЭМ. — Архив. — Ф. 1. — Оп. 2. — Д. 859. Этнографический материал, собранный в селе Озераны, б/д (да 1917 г.). — 51 л. Л. 16–16 об.

¹² Флікоп-Світа, Г. А. Іканапісец Стэфан Пятровіч Сулкоўскі — невядомае імя ў гісторыі беларускага мастацтва XIX ст. / Г. А. Флікоп-Світа // Беларускі гістарычны часопіс. — 2015 г. — № 9. — Мінск, 2015. — С. 23 — 36.

¹³ Лабачэўская, В. А. Архіў забытай экспедыцыі Вацлава Ластоўскага 1928 г. па маршруце Слуцк — Асташкавічы // Культура і быт беларусов в этнаграфічных і музейных калекцыях: материалы Международной науч. конф.; 7–8 июня 2012 г., г. Минск / гл. ред. А. И. Локотко; Институт искусствоведения, этнографии и фольклора им. К. Крапивы Нац. акад. наук Беларуси. — Минск: Право и экономика, 2012. — С. 83–86. С. 84.

¹⁴ Лабачэўская, В. А. Архіў забытай экспедыцыі Вацлава Ластоўскага 1928 г. па маршруце Слуцк — Асташкавічы // Культура і быт беларусов в этнаграфічных і музейных калекцыях: материалы Международной науч. конф.; 7–8 июня 2012 г., г. Минск / гл. ред. А. И. Локотко; Институт искусствоведения, этнографии и фольклора им. К. Крапивы Нац. акад. наук Беларуси. — Минск: Право и экономика, 2012. — С. 83–86. С. 84.

* Палессе. Фотаздымкі з дваццатых і трыццатых гадоў / Гржына Рушчык пры супрацоўніцтве Ганны Энгелькінг. Інстытут мастацтва Польскай акадэміі навук. Кафедра беларускай культуры Універсітэта ў Беластоку. — Варшава, 1999 г. — 254 с. С. 164. У электронным доступе: <https://polesie.org/1939/kultura-wsi-poleskiej-na-przelomie-xix-i-xx-wieku/>

Сучасны выгляд святыні.

Таццяна Шумель

Страчаная спадчына. Касцёл у вёсцы Дубрава

Стагоддзямі людзі шукалі сэнсу жыцця і крыніцы натхнення ў веры і ў Богу. Яны будавалі касцёлы, капліцы, якія становіліся сімваламі пабожнасці і надзеі. Праходзячы праз стагоддзі, гэтыя святыні захавалі ў сабе не толькі архітэктурную прыгажосць, але і гісторыю людзей, якія іх будавалі, якія ў іх служылі, якія апекаваліся імі.

Адзін з такіх будынкаў знаходзіцца ў мястэчку Дубрава на паўднёвым усходзе Маладзечанскага раёна — гэта касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Марыі Панны, які ўражае сваімі памерамі і архітэктурнай прыгажосцю. Аповед пра яго гісторыю напоўнены загадкамі і сюрпрызамі, пра якія хочацца расказаць падрабязней.

Людзі ў гэтай мясцовасці пасяліліся ў VII стагоддзі да нашай эры і жылі на гары, якая ў наш час называецца Дзявочай. На гэтай гары яшчэ захаваліся старажытныя курганы. У 90-я гады мінулага стагоддзя навукоўцы раскапалі некалькі такіх курганоў. У іх знайшлі сярэбраныя кольцы,

шкляныя пацеркі, пярсцёнкі, металічныя бранзалеты з канцамі ў выглядзе змяіных галоў.

Лічыцца, што назва Дзявочай гары паходзіць ад лацінскага слова «*dievas*», што значыць Бог, гэта значыць *гара Бога*. Хутчэй за ўсё, на гэтай гары калісьці было паганскае капішча. Раней на гары ляжаў велізарны валун, які называўся *Адамаў камень*. Каля гары ёсць тры крыніцы, якія, верагодна, выкарыстоўвалі ў культавых мэтах. Адзін навуковец лічыць, што на Дзявочай гары было капішча паганскай багіні кахання і пладавітасці.

Аб Дзявочай гары ходзіць шмат легендаў і паданняў. Адна легенда была запісаная ў 1881 годзе і надрукаваная ў «Геаграфічным слоўніку Каралеўства Польскага».

...Калісьці тут жыла вельмі прыгожая дзяўчына, і ў яе закахаліся два хлопцы. Яна не ведала, каго з іх выбраць, і сказала: «Я сяду высока на гары, а вы вазьміце велізарныя валуны і каціце. За таго, хто закаціць валун у гару хутчэй, я замуж і выйду».

Таццяна ШУМЕЛЬ — настаўніца гісторыі і грамадзнаўства Гаралоцкай базавай школы Маладзечанскага раёна. Закончыла Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя М. Танка па спецыяльнасці «Педагогіка і метадыка пачатковага навучання» (2003), Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт па спецыяльнасці «Гісторыя (айчынная і ўсеагульная)» (2018). Кіраўнік раённага метадычнага аб'яднання настаўнікаў грамадскіх навук, удзельнік рэспубліканскай творчай групы настаўнікаў гісторыі пры Акадэміі паслядыпломнай адукацыі. Мае кваліфікацыйную катэгорыю «настаўнік-метадыст». Пераможца рэспубліканскіх і міжнародных конкурсаў і праектаў. Аўтар звыш 60-ці метадычных артыкулаў, 2-х рабочых сшыткаў па гісторыі Беларусі для вучняў 8 і 9 класаў і практычнага дапаможніка для настаўнікаў «Падарожжа па краіне Здароўя. Заняткі па фармаванні здаровага ладу жыцця. 5-7 класы».

Краязнаўца, даследчыца гісторыі касцёлаў Маладзечанскага раёна. Аўтар праекта «Вандруем па святынях» пра святыні Маладзечаншчыны на сайце <https://pio.by/>, публікацыі ў «Краязнаўчай газеце», а таксама выпускаў перадач «Страчаная спадчына» на «Радыё Марыя».

Хлопцы прыкацілі гэтыя валуны адначасова, але ўпалі і памерлі ад разрыву сэрца. Людзі пахавалі іх на гары, а на дзяўчыну так разлаваліся, што выкапалі яму і закапалі яе жыўцом...

Дзявочая гара — самая высокая кропка ва ўсім наваколлі. Гэтае месца сапраўды ўнікальнае: побач з гарою — самы галоўны еўрапейскі водападзел. Каля гэтай гары бяруць пачатак тры ракі: Уша, Свіслач і Заходняя Бярэзіна. Побач з гарою і быў пабудаваны касцёл.

Упершыню ў летапісных крыніцах вёска Дубрава згадваецца ў 1453 годзе, калі беларускія шляхціцы Глябовічы пабудавалі тут касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі. Аднак, магчыма, што гаворка ідзе не пра будаўніцтва касцёла, а толькі пра стварэнне для яго самастойнага фонду і прызначэнне святара. Дата выдзялення спецыяльнага фундацыі ў 1512 годзе пацвярджаецца ў дакументах, дзе згадваецца пачатак XVI ст. як час стварэння парафіі з фонду Глябовіча. Іншыя крыніцы паведамляюць, што касцёл быў заснаваны ў пачатку XVI ст. па фундацыі ўдавы Яна Радзівіла Ганны Станіславаўны з Кішак, якая і атрымала маёнтак па смерці мужа ў 1522 г. Яшчэ адна версія заснавання касцёла — 1553 год. Як бачым, яшчэ ёсць шмат працы, каб высветліць, калі ж быў пабудаваны першы касцёл у Дубраве.

Новы касцёл на гэтым месцы (зруйнаваны падчас вайны з Маскоўскім царствам) адбудаваў Мікалай Крыштаф Радзівіл Сіротка, які ў 1576 годзе надзяліў святыню і новым фондушам. Пры Сіротцы плябанам касцёла быў ксёндз Міхал Весялоўскі, якога па смерці ў 1570-х гадах змяніў ксёндз Станіслаў Тарноўскі. Пры візітацыі касцёла ў 1653 годзе гаворыцца аб добрым упарадкаванні храма і плябаніі.

Касцёл быў зноў сур'ёзна пашкоджаны падчас вайны Рэчы Паспалітай з Расіяй у 1654–1667 гг. Каля 1670 г. адбываецца рэканструкцыя храма, фінансаваная Марцыянаю Глябовіч. Але разбураная вайною парафія не магла існаваць самастойна, і падчас візітацыі храм апісваўся як драўляны, закінуты, без вокнаў і дзвярэй. Алтар быў перанесены ксяндзом Мановічам у Радашковічы. Магчыма, ксёндз Мановіч пераехаў перад смерцю ў Радашковічы, і гэта прывяло да разбурэння храма. Пасля 1660 года пастаянных святароў пры храме больш не было, таму ён перайшоў у 1680–1740 гг. у ранг філіяльных пры краснасельскай парафіі, але стараннямі Матэвуша Марцінкевіча ў 1725 годзе быў адноўлены. Потым, пакуль дзесяцігоддзямі паміж Марцінкевічамі, Сапегамі і Пшаздзецкімі ішлі судовыя працэсы аб тым, хто з'яўляецца гаспадаром Дубравы, ніхто не ахвяраваў грошай на святыню і яна заняпала. Толькі ў 1744 годзе Матэвуш Марцінкевіч вяртаецца да фундатарскіх

Адам Хмара і яго жонка Мар'яна.

справаў і будзе новы драўляны касцёл, утрымліваючы ксяндза за свой кошт аж да сканчэння судовых справаў.

Верагодна, што ў 1770 г. паўстала неабходнасць капітальнага рамонту або рэканструкцыі святыні. 27 мая 1770 года адбылося яе асвячэнне, праведзенае пасля рамонт, аплачанага Матэвушам Марцінкевічам, і прысваенне тытула Нараджэння Найсвяцейшай Марыі Панны і святых апекуноў Мацвея Апостала і Станіслава біскупа. «Драўляны, у выглядзе крыжа пабудаваны, гонтаю пакрыты» касцёл завяршаўся купалам па цэнтры і 4 вежамі — адной маленькай над вялікім алтаром і трыма над бабінцам меншымі». Інтэр'ер святыні ўпрыгожвалі 7 алтароў. У галоўным алтары знаходзіўся абраз Найсвяцейшай Марыі Панны, вышэй — каранаваная Найсвяцейшая Марыя Панны і Найсвяцейшая Тройца. Акрамя таго, былі 4 бакавыя алтары (Най-

Магіла кс. Эдварда Муронька.

свяцейшай Марыі Панны Ружанцовай, святога Антонія, святога Міхала, Пана Езуса Назарэнскага «драўляная статуя»). Пры касцёле была адчынена школа для шляхты і мяшчанаў.

З 1777 г. пробашчам службы ксёндз Францішак Марцінкоўскі, у 1765–1787 гг. — ксёндз Казімір Харэвіч.

Сын Матэвуша Марцінкевіча, Станіслаў, замест таго каб трымаць касцёл у Дубраве ў належным стане, вядзе працяглы суды з касцёльнымі ўладамі за прыналежнасць зямель касцёлу і вырашае, каму дубраўскі касцёл падпарадкоўваецца: ці з’яўляецца ён парафіяльным, ці філіяльным. Да таго ж у 1787 годзе ў касцёле адбыўся пажар, і ён згарэў. З таго часу ролю святыні выконвала «шопа з бруса, з крыжамі над крухтай і прэзбітэрыем», з сакрыстыяй. У алтары часовага касцёла быў змешчаны абраз Найсвяцейшай Марыі Панны з Дзіцяткам на руках.

У 1791 годзе мястэчка становіцца ўласнасцю менскага ваяводы Адама Міхала Станіслава Хмары, кавалера Ордэна святога Станіслава і Беллага Арла. Адам Хмара зрабіў бліскучую кар’еру ад лоўчага (кіраванне лясной гаспадаркай, паляванне) да менскага ваяводы. Пасля падзелу Рэчы Паспалітай ён прысягнуў на вернасць Кацярыне II і атрымаў тытул тайнага саветніка.

Валодаючы немалымі сродкамі, Адам Хмара мог дазволіць сабе наняць італьянскага архітэктара Карла Спампані і пабудаваць раскошную рэзідэнцыю ў Сёмкаве. Ён імкнуўся рэфармаваць сваю гаспадарку: будаваў млыны, вырабляў цэглу, займаўся вінаробствам, цікавіўся жыццём сваіх сялянаў. Так, у «Інструкцыі для эканомы» было сказана: «З падданымі больш цяроўнасці, больш дагляду, больш працы патрэбна, а менш суровасці ўжываць», акрамя таго, «больш павіннасці нікога да нічога» не прымушаць, адміністрацыя павінна была паступаць з усімі «па-чалавечы і па-хрысціянску». Такое стаўленне да людзей не магло не застацца незаўважаным, таму на Меншчыне было папулярным выслоўе: «Ветлівы, як пан менскі ваявода».

Адам Хмара ўзвёў у сваіх уладаннях два касцёлы. Касцёл Нараджэння Дзевы Марыі (1791–1802 гг.) быў пабудаваны недалёка ад маёнтка Сёмкава, цяпер вёска Сёмкаў Гарадок. Пасля паўстання 1863 г. касцёл быў перададзены Праваслаўнай Царкве. Менавіта тут бралі шлюб бацькі паэта Максіма Багдановіча. Яшчэ ў 1964 г. у царкве праводзіліся службы, але пасля смерці бацькоў будынак прыйшоў у заняпад і быў часткова разбураны. (На працягу апошніх гадоў царква паступова аднаўляецца за грошы мясцовых мецэнатаў.) А 4 студзеня 1796 года пачалося будаўніцтва другога касцёла з фундацыі Адама Хмары. Гэта быў цагляны будынак, прысвечаны Унебаўзяццю Найсвяцейшай Марыі

Панны. Так на пагорку, што дамінуе над мястэчкам, узвысіўся касцёл у стылі класіцызму. Адначасова Дубраве вярнулі і статус самастойнай парафіі. Будаўніцтва завяршылася праз некалькі гадоў, і 3 чэрвеня 1805 года касцёл быў асвечаны менскім біскупам Якубам Дадэркам. У абавязкі парафіяльнага святара, акрамя прызначаных царкоўнымі канонамі, уваходзіла вечнае служэнне па адной Імшы кожны тыдзень за заснавальнікаў і апекуноў.

Гэта была грунтоўная каменная святыня даўжынёю 48,5 аршына (~ 35 м), шырынёю 33,5 (~ 24 м) і вышынёю 22 аршыны (16 м), пабеленая звонку і ўнутры, са шчытом на прыэднім фасадзе, пакрытая дахоўкаю. Прамавугольны ў плане аб’ём быў падзелены чатырма парамі калонаў дарычнага ордэру на тры навы роўнай вышыні пад пляскатай падшыўною атынкаванай столлю. Але над прэзбітэрыем, бакавыя сцены якога мелі скругленую канфігурацыю, перакрыцце было цагляным, крыжовым. За прэзбітэрыем, які фланкавалі дзве сакрыстыі, знаходзілася памяшканне з лесвіцаю ў крыпту, што была зроблена толькі пад алтарную часткаю касцёла. Святыня стаяла фронтам на поўдзень, над фронтам узвышалася аднаярусная вежа-званіца.

У цэнтры храма размяшчаўся абраз Маці Божай, які Адам Хмара ахвяраваў касцёлу. У касцёле было тры алтары. Галоўны алтар — каменны, пабелены, з чатырма слупамі, уверсе пад столлю — фігура Збаўцы на Крыжы; адзін абраз — Найсвяцейшай Маці Божай Шкаплернай, другі — Чэнстахоўскай (у пасярэбранай раме). З правага боку — алтар Найсвяцейшай Маці Божай Ружанцовай у пазалочанай раме, з вызалачанай каронаю (апякунка жонкі А. Хмары Мар’яны). З левага боку — алтар святога Станіслава, біскупа і мучаніка (апякун Адама Хмары). Тут былі таксама абразы святога Антонія Падуанскага і Міхала Арханёла. Амбона драўляная. Над нартэксам на хорах — арган на дзевяці галасоў з бубнамі і зоркаю. Касцёл быў накрыты дахоўкаю.

Хто быў архітэктарам храма — невядома. Гэта мог быць нават італьянец Карло Спампані, які з 1775-га па 1783 г. актыўна тварыў на абшарах Заслаўшчыны. Ён будаваў касцёл Нараджэння Найсвяцейшай Панны Марыі і палац Пшаздзецкага ў Заслаўі, палац у Сёмкаве, сядзібу Коцелаў і лямус у Беніцы... Але ж мы дакладна ведаем дату будаўніцтва, і гэта было ўжо пасля смерці дойліды. На думку І. Сурмачэўскага, архітэктурную традыцыю таленавітага італьянца маглі прадоўжыць яго вучні: М. Педэцы, Д. дэ Сака, А. Лоцы. Адам Хмара меў добрыя стасункі з італьянскім майстрам, таму магчыма, што Карло Спампані зрабіў накіды будучага касцёла і радавой усыпальніцы менскага ваяводы, а будаўніцтва завяршылі вучні архітэктара.

Трэба адзначыць, што руплівасцю менскага

ваяводы напрыканцы XVIII стагоддзя насупраць касцёла быў узведзены шпіталь, у будынку якога мясцілася і касцёльная служба. Таксама не быў забыты мясцовы арганіст, якому была вылучана валока зямлі, а сакрыстыяніну — прадукты на ўвесь год. У паўварсце ад касцёла на парафіяльным цвінтары за кошт Адама Хмары была адноўлена каталіцкая капліца.

На жаль, фундатар не дачакаўся заканчэння будаўніцтва — 30 мая 1805 года Адам Хмара памёр. Яго пахавалі ў сутарэннях касцёла. Існуе дакумент, выдадзены ў друкарні Юзафа Завадскага ў Вільні ў 1806 годзе, у якім зроблена падрабязнае апісанне пахавальнай дзеі. Дазволю сабе змясціць урывак, якія датычыць трэцяй «стацыі» жалобнай дзеі — пахавання ў Дубраве.

«Каля паловы дзясятай увечары 9 ліпеня працэсія ўвайшла ў Дубраву. Усіх сустракала спецыяльна ўпрыгожаная брама. У Дубраву прыбылі канонікі з розных касцёлаў: бэрнардыны з Валожына і Беніцы, трынітары з Маладзечна, францішкане з Івянца, дамінікане і ўніяты з Ракава. Касцёл у Дубраве быў як ніколі аздоблены і асветлены <...>. Шасцёра ў чорных плашчах узялі труну і занеслі на катафалк у касцёле, пакрыты пунсовым сукном. Над ім быў павешаны прыгожы пунсовы навес-балдахін з адамашку, расшыты залатымі галонамі-стужкамі. Над балдахінам вісеў партрэт ваяводы Адама Хмары. На чатырох вуглах катафалку месціліся знакі годнасці ваяводы і яго ордэны. Катафалк атачалі 4 калоны з аліўнымі лямпамі — каганцамі. 6 калонаў касцёла былі ўпрыгожаныя каганцамі і абвітыя лапкамі ялінак. <...>

Пасля таго, як труну паставілі на катафалк, канонік інфлянцкі, пробашч у Дубраве Юзаф Цымерман, зачытаў прамову з амбоны. Пасля гэтага духавенства пачало жалобны спеў «*Libera me Domine*» <...>. Толькі каля 12 гадзінаў уначы пастыр пайшоў адпачываць на плябанію і ўсе разышліся.

Святыя Імшы і вігіліі пачаліся а 4 гадзіне раніцы. Спачатку — уніяцкім духавенствам, затым — рознымі ордэнамі. Спявалі па чарзе. А 11 гадзіне менскі біскуп Якуб Дадэрка адправіў («спяваў»!) Імшу *Pontificaliter* — пантыфікальную месу. Падчас яе менскі прэлат, івянецкі пробашч Юзаф Камінскі, прамовіў выдатнае казанне. Адзіны пляменнік ваяводы — яго спадчыннік, бо ў ваяводы не было дзяцей, — Гіляры Хмара сказаў жалобную прамову. Пасля шасцёра ўзялі труну і вынеслі з касцёла да склепу: Адам Хмара яшчэ пры жыцці распарадзіўся зрабіць для сваёй сям’і склеп з катакомбамі ў дубраўскім касцёле.

Уся жалобная цырымонія была скончаная 10 ліпеня ў 14:30...»

З 1819-га па 1860 г. пробашчам касцёла служыў ксёндз Бэнэдыкт Ачапоўскі. На тэрыторыі па-

рафіі ў 1843 г. яму дапамагалі два святары, якія займалі пасады вікарыяў, гэта былі ў 1837–1838 гг. а. Вінцэнт Кошка OFM (капелан); у 1841–1842 гг. — а. Дыянісій Веразумскі OFM; у 1843 г. — а. Антоні Бейнаровіч; у 1842–1843 гг. — а. Вінцэнт Кошка OFM (капелан).

Праз вуліцу перад касцёлам, побач з плябаніяй, каля 1830 г. пабудаваў шпіталь для 6-ці хворых (мужчыны — 3, жанчыны — 3). Было заснавана брацтва Святога Ружанца. У 1842 годзе парафія налічвала 2 326 католікаў, да яе належаў 1 філіяльны касцёл. У наступным 1843 годзе зямельныя ўладанні парафіі былі канфіскаваныя...

Больш 60-ці гадоў касцёл спраўна выконваў свае функцыі, але пасля паўстання 1863–1864 гг. ён быў закрыты. На той час апошні дубраўскі пробашч, 67-гадовы бэрнардын Вінцэнт Кошка, актыўна супрацьстаяў русіфікацыі касцёла, за што быў высланы ў Сібір.

У 1868 годзе храм быў перададзены праваслаўным, а ў 1884 г. перабудаваны пад царкву. Пры пераробцы пад царкву быў зменены дэкор фасадаў, вежа-званіца завяршылася гранёным шатром з цыбулепадобнаю галоўкаю. Пад цэнтрам даху з’явілася праваслаўнае пяцікупалле, замененае пазней на светлавы барабан. Пасля закрыцця касцёла католікі Дубравы былі далучаны да парафіі ў Ракаве.

Пасля царскага маніфеста 1905 г. аб свабодзе сумлення католікам дазволілі пабудаваць у Дубраве драўляную капліцу. За аснову быў узяты будынак, што стаяў за 20 сажняў ад панскага дома Льва Ваньковіча. У ім зрабілі алтар, а над уваходам узвялі невялікую вежу са званам. Капліцу асвяцілі 28 снежня 1906 г.

Але цалкам парафія адрадзілася толькі ў міжваеннае дзесяцігоддзе. У 1919 годзе будынак вярнулі католікам, і ў 1926–1929-я гг. ён зведаў яшчэ адну рэканструкцыю. У 1920–1922 гг. пробашчам тут служыў ксёндз Валяр’ян Мацкевіч. Парафія ў адроджанай Менскай дыяцэзіі належала да Ракаўскага дэканату, мела капліцу ў вёсцы Навасёлкі.

У 1924–1925 гг. ксяндзом быў Баляслаў Урублеўскі, у 1926–1931 гг. — Уладзіслаў Варановіч, у 1932–1942 гг. — Эдвард Мурончык.

У 1926–1929 гадах парафія ў Дубраве налічвала каля 2000 чалавек.

Падчас візітацыі 1935 г. паведамлялася пра 1 940 католікаў, было бежмавана 240 чалавек. На тэрыторыі парафіі катэхізавалі ў 4-х школах 186 дзяцей. У маёмасці плябаніі было каля 100 гектараў зямлі.

Савецкая ўлада затрымалася ў Заходняй Беларусі ненадоўга. Ужо летам 1941 года ў Дубраве былі нямецкія войскі — пачалася акупацыя, а разам з ёю Халакост. Ксёндз Эдвард Мурончык спрабаваў дапамагаць яўрэям, а хлопчыка Эліяху (сына Шмуэля Перавоскага з Вільні) уладкаваў на працу ў касцёл

Кс. Ян Такарскі SDB.

памочнікам. 20 кастрычніка 1942 года ў Дубраве з'явіліся невядомыя, якія вывелі ксяндза і загадалі паказаць дакументы. Ubачыўшы ў дакуменце, што ксёндз беларус, яны пачалі абурацца, што «так быць не можа» і... забілі святара. Пахавалі ксяндза Мурончыка побач з касцёлам.

У 1944–1948 гг. пробашчам служыў ксёндз Ян Такарскі SDB (SDB — таварыства св. Францішка Сальскага), які павінен быў клапаціцца пра вернікаў на вялізнай тэрыторыі, а таксама ездзіць з душпастырскім служэннем у парафіі св. Юрыя ў Пяршых і Маці Божай Ружанцовай у Ракаве.

Руплівая праца ў Дубраве неўзабаве абярнула-ся для кс. Такарскага цяжкім досведам. У касцёл хадзіла парафіянка, якая жыла ў несакрамэнтальным саюзе. Клапоцячыся пра святасць сужэнства, кс. Ян прапанаваў парафіянцы і яе мужу прыняць сакрамэнт сужэнства, але муж гэтай жанчыны аказаўся супрацоўнікам НКУСа, таму гэта прапанава стала для салезіяніна «пасткаю». На святара склалі данос, у выніку якога яго маглі арыштаваць. Парафіяне хавалі пробашча ў аддаленай вёсцы. Кс. Ян Такарскі выходзіў з дому ў хустцы, пераапрануўшыся «ў жанчыну». Аднак доўга ён гэтага не вытрываў і, рызыкуючы жыццём, вярнуўся ў Дубраву: «Што будзе — тое будзе! На ўсё воля Божая. Вяртаюся да сваіх авечак...».

16 чэрвеня 1948 г. святара арыштавалі і, відавочна, абвінаваціўшы ў супрацы з нацыстамі (касцёл працаваў падчас акупацыі), на 10 гадоў саслалі ў лагер.

Спачатку яго пасадзілі ў турму ў Старой Вілейцы, дзе расследаванне працягвалася да 20 лістапада 1948 года. У Маладзечне яго асудзілі паводле артыкула 72 «б» КП БССР («Крымінальная адказнасць

за антысавецкую і нацыяналістычную дзейнасць») і прысудзілі 10 гадоў лагераў і пазбаўленне грамадзянскіх правоў на 5 гадоў. Святар адбываў пакаранне спачатку ў Віцебску, а з 1949 года ў пасёлку Інта (Комі АССР), недалёка ад Варкуты, дзе ён працаваў на павалцы лесу. Праз два гады адбыўся другі суд у Маладзечне. На гэты раз салезіяніна асудзілі на 25 гадоў лагераў і вярнулі ў Мінлаг. Але і гэта было зніжкаю, бо судовая пастанова гучала жахліва: «Смяротнае пакаранне». Чаму яго змянілі зняволеннем, невядома...

Разам з ксяндзам Такарскім у лагеры адбывалі свой тэрмін 30 каталіцкіх святароў. У зняволенні ён патаемна цэлебраваў святую Імшу, арганізоўваў для вязняў набажэнствы ў першыя пятніцы месяца, запісваў іх у Жывы Ружанец і ў шкаплернае брацтва. За гэта ксёндз Ян не раз быў караным наглядчыкамі. Гостыню ён хаваў на сваіх грудзях увесь дзень і нават ноччу, каб пры неабходнасці ўдзяліць святую Камунію паміраючаму, што ў тых умовах здаралася кожны дзень.

Усяго ксёндз Ян Такарскі адсядзеў 6 гадоў і 8 месяцаў. У лагерах пагоршылася яго здароўе: ён захварэў на дыябет. У 1954 годзе ксяндза Яна вызваляюць па амністыі, і ён адразу прыязджае ў Беларусь. Не маючы куды вяртацца ў Дубраве, ксёндз Ян цэлы год жыў у плябаніі ксяндза Юзафа Марсангера, пробашча парафіі Унебаўзяцця Панны Марыі ў Красным. Ксёндз адпраўляў Імшы ў ваколіцах Краснага і Валожына патаемна, бо не меў дазволу ўладаў. Пазней ён едзе ў Ракаў, дзе апякуецца могілкаваю капліцаю святой Ганны, а яшчэ пазней — касцёлам Маці Божай Ружанцовай.

Для Дубравы яго арышт становіцца кропкаю, ад якой пачалося заняўбанне касцёла: у чэрвені 1948 года касцёл закрылі, а ў 1949 годзе ён быў перададзены спіртзаводу пад склад і з часам ператварыўся ў руіны. Савецкая ўлада спрабавала зняць з будынка крыж, але ёй гэта не ўдалося. Можа, не вельмі стараліся, але крыж, падчэплены трактарам, з даху не сарвалі, затое на сценах з'явілася расколіна. Крыж вырашылі пакінуць. Тады ж адзін з жыхароў Дубравы — бацька Уладзіслава Вікенцьевіча Лапо, зняў званы і даручыў сыну іх схавачь. Уладзіслаў закапаў іх на сваім хутары ў хляве. Дарэчы, на гэтым хутары перад самым арыштам хаваўся і ксёндз Ян Такарскі...

Да 1980 года касцёл знаходзіўся ў добрым стане, быў накрыты дахам. Ён не быў пашкоджаны ў часе трох войнаў, знаходзіўся на тэрыторыі трох краінаў, паспеў пабыць сховішчам, а знішчыў яго пажар з-за бяспечнасці студэнтаў. У 1980-я гады студэнты, што прыехалі на сельскагаспадарчыя працы ў вёску, развялі вогнішча на даху былога касцёла. Вынік сумны — будынак выгарэў, засталіся толькі калоны і сцены, якія сёння стаяць

на ўзгорку як напамін пра тое, што, магчыма, яшчэ не ўсё страчана...

Па хадайніцтве вернікаў і пры дапамозе ксяндза дэкана прэлата Эдмунда Даўгіловіча-Навіцкага ў 1995 г. была адроджана дубраўская парафія, зарэгістраваная пад тытулам Нараджэння Найсвяцейшай Марыі Панны і святога Юрыя. З восені таго ж года пачалі адбывацца богаслужэнні ў каплічцы, пад якую прыстасавана частка дома былой плябаніі. Душапастырства ў парафіі выконваецца святарамі красненскага касцёла.

Падрыхтоўкаю да аднаўлення касцёла заняўся ксёндз Пётр Пятрага, яму ж была даручана і пастырская апека на гэтай тэрыторыі. З 2006 года гэтыя абавязкі былі даручаны ксяндзу Андрэю Яркауцу. З 3 жніўня 2014 г. на пастырскае служэнне ў парафіі быў прызначаны кс. Павел Шылак. Імшы праводзяцца ў будынку былой плябаніі раз на два тыдні.

Нягледзячы ні на што, Бог працягвае здзяйсняць цуды! Проста неверагодным чынам абраз Маці Божай, ахвяраваны касцёлу Адамам Хмарам, у 2007 г. з'явіўся з небыцця і трапіў у рукі да прафесіянала сваёй справы — мастака, рэстаўратара, калекцыянера Ігара Сурмачэўскага. Гэты цудадейны абраз быў выратаваны ад вывазу за мяжу і будзе перададзены пасля рэстаўрацыі ў касцёл святога айца Піо ў Маладзечне.

Будынак былой плябаніі, дзе цяпер цэлебруюцца святыя Імшы.

Шаты Багародзіцы з дубраўскага касцёла.
Канец XVIII ст. З калекцыі І. Сурмачэўскага.

Вось як сам выратавальнік апавядае пра абраз: «Хутчэй за ўсё, што ў гэты час (пасля закрыцця касцёла ў 1868 г.) пачынаецца першая «вандроўка» дубраўскага абразца Маці Божай Адзігітрыі. Прытулак каранаванага абразца, касцёл Унебаўзяцця Панны Марыі, быў перабудаваны пад праваслаўную царкву Раства Багародзіцы і натуральна, што інтэр'еры каталіцкай святыні з цягам часу былі абсталяваны адпаведна візантыйскага стылю. Мяркую, што ўсё, што тычылася лацінскага абраду, было знята і, у лепшым выпадку, вывезена ў аб'яднаную парафію ў Ракаў, а хутчэй за ўсё — у ракаўскі касцёл Святога Духа».

Вярнуўся абраз у дубраўскі храм, хутчэй за ўсё, у 1920-я гады, калі царкву перадалі католікам. Але вярнуўся ён у змененым выглядзе: «На раме-ківоце, апавядае рэстаўратар, — два вуглы не сходзяцца па малюнку раслінных завітоў. Менавіта саму арнаментальную ўстаўку ўрэзалі з большага памеру на меншы, а здарыцца гэта магло ў 1920-я гг., калі дубраўская Адзігітрыя ў другі раз была ўсталявана ў алтар вернутага касцёла. Ці, наогул, рама была ўзята ад другога абразца з бліжэйшага касцёла і перароблена пад дубраўскі абраз, але па стылістыцы яна падыходзіць і глядзіцца, як родная...».

Чаму дубраўскі абраз не быў перададзены пасля закрыцця святыні ў 1948 г. у суседні касцёл? Хутчэй за ўсё, падзеі развіваліся вельмі хутка і трагічна, таму і разважаць аб месцы захавання абразца Маці Божай не было часу, тым больш, што некаторыя суседнія каталіцкія святыні пасля вайны былі таксама зачынены: касцёл Маці Божай Ружанцовай у Ракаве быў пераабсталяваны пад склад і магазін,

Уладзіслаў Лапо з выратаванымі званамі.

Званы на тэрыторыі парафіі св. Францішка Асіскага ў вёсцы Копішча Мінскага раёна.

касцёл Найсвяцейшай Тройцы ў Беніцы быў зачынены ў 1946 годзе (па іншых звестках — у тым жа 1948 г.) Але касцёл Найсвяцейшай Тройцы ў Радашковічах дзейнічаў да 1950 г., а касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Марыі Панны ў Красным і наогул не быў зачынены. Таямніцаў шмат, але галоўнае, што абраз цудоўным чынам апынуўся ў руках таленавітага майстра, таму, магчыма, у хуткім часе мы зможам узносіць свае малітвы, просьбы і падзякі да Божай Маці. Ну, праўда ж, гэта цуды?!

Што сталася з іншымі абразамі і касцёльнымі рэчамі — невядома. Хутчэй за ўсё, былі разабраныя мясцовымі жыхарамі, каб хоць нейкім чынам зберагчы памяць пра святыню. Як і невядома, што сталася з пахаваннямі Адама Хмары і яго нашчадкаў.

Але вось яшчэ адна неверагодная рэч, звязаная з А. Хмарам, знойдзена на тэрыторыі сядзібна-паркавага комплексу Сёмкава падчас раскопак у 2012–

2013 гг. Гэта — пліта памяці бацькоў, замоўленая Адамам і Ёхімам Хмарамі ў 1804 годзе. Помнікі такога кшталту даволі рэдкія на Беларусі (тып «Memoria»). Пліта была прызначана для касцёла Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі ў Дубраве, аднак, верагодна, яе не паспелі ўсталяваць, бо праз год пасля яе заказу Адам Хмара памірае. Неверагодным чынам, больш чым праз 200 гадоў, пліта была знойдзена ў зямлі каля аднаго з флігеляў...

Тэкст на пліце напісаны па-лацінску і можа лічыцца літаратурным помнікам.

Тэкст мемарыяльнай пліты Адама і Ёхіма Хмары:

*Найлепшаму і Найвялікшаму Богу.
Мінаюць каралеўствы, мяняюцца ўлады,
але ў нябёсах адвечная Айчына
несмяротных духаў,
дзякуючы веры ў Бога, застаецца бяспечнаю.
У гэтым помніку —
любоў да найдаражэйшых бацькоў,
пашана ўдзячных нашчадкаў да іх
і пlynная ды мінучая зменлівасць
чалавечага лёсу.*

*Няхай будзе вядома, што яго са слязамі
і з вялікай любоўю, на вечную памяць
сваім умілаваным бацькам*

*Антонію Хмару, менскаму скарбніку,
найлепшаму бацьку, памерламу 11 мая 1757 г.,
і Кацярыне з Вяжэвіцкіх Хмары,
наймілейшай маці, памерлай 25 жніўня 1765 г.,
пахаваным у старым касцёле дамініканцаў
у Ракаве,*

*ставяць сыны Адам Станіслаў Міхал Хмара,
менскі ваявода, таемны дарадца
Расійскай імперыі,
староста Гіжэнскі, кавалер расійскага ордэна
Св. Аляксандра Неўскага*

і ордэнаў у Польшчы Белага Арла і св. Станіслава,

Пліта памяці бацькоў, замоўленая Адамам і Ёхімам Хмарамі ў 1804 г.

а таксама Ёахім Хмара,
войскі менскага ваяводства,
кавалер ордэна св. Станіслава ў даўняй Польшчы,
пабожна ўшаноўваючы Даўцу ўсіх дароў,
атрыманых ім ад Бога пры ўзвядзенні
на трывалым падмурку
новага санктуарыя і храма ў Дубраве.
Гэты камень, смуткуючы, родныя браты,
сыны найлепшых бацькоў, паставілі ў 1804 г.
Цяпер ведай і памятай: хто б ты ні быў,
прачытай гэта і падумай,
якім пераменам падлягае ўсё ў свеце.
Бо і саміх грамадзянаў і іх айчыны
захоплівае імклівы вір знікнення.
Пераклад з лацінскай мовы Алеся Жлуткі.

Макет касцёла, выкананы вучнямі мінскай гімназіі №75
пад кіраўніцтвам Таццяны Вайтэнькі.

Гэта пліта — помнік Богу і сям'і. Тым двум най-
вялікшым каштоўнасцям, якія ёсць у чалавека...

Яшчэ адзін цуд звязаны са званамі. 9 мая 2018
года аматары прыборнага пошуку Дзмітрый Ан-
тановіч і Руслан Верамей падчас экспедыцыі з
дапамогаю Уладзіслава Вікенцьевіча Лапо знайшлі
схаваныя званы. Яны былі сабраныя адзін у другі,
як матрошка, і ляжалі на баку. Спачатку ўдзельнікі
экспедыцыі дасталі маленькі звон, ён быў з дзвю-
ма загваздкамі мацаванняў і з іржавым сталёвым
языком, астатнія былі «без'языковымі». Адзін звон
быў з расколінаю: верагодна, калі яго здымалі са
званіцы, то нездаром выпусцілі. Потым выцягнулі
сярэдні звон, на якім добра бачны надпіс, пра тое,
што ён адліты ў Маскве «на заводзе фінляндскім», а
таксама тры гербавыя знакі. Сярод іх быў і той, што
ў 1935 годзе адлілі па замове жаўнераў польскай
памежнай роты «Дубрава». Прыемна, што званы,
якія 70 гадоў маўчалі, былі схаваныя ад людскіх
вачэй, далей працягнуць свой лёс у будучым музеі
касцёла святога Францішка Асізскага непадалёку
ад сталіцы ў новай святыні вёскі Копішча.

Колькі засталася стаяць некалі велічнаму кас-
цёлу — аднаму Богу вядома. Аснаванні калонаў з
кожным годам усё танчэйшыя, а ў сценах — велі-
зарныя расколіны. У барацьбе з прыродаю будынак
ужо прайграў... але, хоць ад велічы касцёла Дубрава
ужо амаль нічога не засталася ў фізічным стане, яго
дух застаецца з намі. Гэты камень малітвы, гэтая
святыня, працягвае жыць у нашых сэрцах і нагад-
ваць нам пра важнасць веры. Давайце ж успомнім
і ўзнясём нашы малітвы за тых, хто раней маліўся
тут, і захаваем пра іх памяць, каб перадаваць яе
будучым пакаленням. Сёння, стоячы перад свя-
тыняй, мы можам разважаць пра тое, якія добрыя
ўчынкі варта здзейсніць у нашым уласным жыцці.
Адкрываючы нашы сэрцы для святасці, мы можам
ператвараць наша жыццё ў вялікае Боскае пада-
рожка, насычанае хрысціянскім сэнсам.

Так сталася, што ад нас з вамі сёння залежыць,

якім будзе далейшы лёс гэтай святыні, бо ў 2024 г.
гэты храм запланавана знішчыць, але задача не
толькі захаваць памяць пра гэты касцёл, але і
пастарацца зберагчы яго ад руйнавання ўжо сёння.

Я веру, што дубраўскі касцёл, дзе раней зна-
ходзіўся цудадзейны абраз Найсвяцейшай Панны
Марыі, атрымаецца ўратаваць ад руйнавання!
Нездарма ж сама Матулечка неверагодным чынам
нагадае нам пра сябе і свайго Сына! Гэта знак
нам усім далучыцца да добрай справы захавання
гісторыка-культурных каштоўнасцяў не толькі на
словах, але і сваімі ўчынкамі! Няхай любоў да кас-
цёла напаўняе нашыя сэрцы надзеяй на адраджэн-
не святыні ў сваёй былой славе. Няхай гэта будзе
яшчэ адзін цуд!..

Выкарыстаная літаратура:

1. Каталіцкія святыні. Мінска-Магілёўская архідыяцэзія. Ч.1. Будслаўскі, Вілейскі і
Мінскі дэканаты / Тэкст і фота А. Яроменкі. Уводзіны Ул. Трацэўскага. — Мінск,
выд. «Про Хрысто». — 2003. — 256 с. — С. 104–105.
2. Ляшнёўскі, А. Ахопленыя надзеяй: душпастырская-выхаваўчаяе служэнне салезія-
наў у Беларусі ў 1921–1991 гадах / Артур Ляшнёўскі; навук. рэд.: В. Жыцінскі
СДБ. — Мінск: «Про Хрысто», 2021. — 248 с., іл. — С. 181–184.
3. Ляшнёўскі, А. Верны сын св. Яна Боска. — «Ave Maria». — № 12 (237). — 2014.
4. Planetabelarus.by [Электронны рэсурс] / Апошні шлях менскага ваяводы
Адама Хмары // Святлана Немагай. — 24.01.2023. — Рэжым доступу: <https://planetabelarus.by/publications/aposhni-shlyakh-minskaga-vayavody-adama-khmary/?ysclid=lqwcwlm6h56136990>. — Дата доступу: 02.10.2023.
5. Planetabelarus.by [Электронны рэсурс] / Пліта памяці бацькоў // Павел Кара-
лѣў, Таццяна Хамянкава. — 29.07.2023. — Рэжым доступу: <https://semkava.planetabelarus.by/info/slavutastsi-i-artefakty/35740/#>. — Дата доступу: 22.09.2023.
6. Галіна Флікоп-Світа, Ф. 3 гісторыі Дубровенскай рымска-каталіцкай парафіі /
Г. Флікоп-Світа // Маладзечанская газета. — 2007. — 20 кастрычніка. — С. 18.
7. Сурмачэўскі, І. Дубраўская Адзігітрыя. Архіў аўтара. 31.08.2023 г.
8. Янушкевіч Я. Салезіянін — сын каваля. На ўспамін пра ксяндза Яна Такарскага.
— «Наша вера», № 4 (82), 2017.
9. Chodźko Borego Jan. Diecezja Mińska około 1830 roku. — Lublin, 1998. T. 1. S. 63–66.
10. Nasze kościoły. Diecezja Mińska. Pod redakcją ks. Józefata Żyskara. — Warszawa, 1913.
11. O. Jan Fibek OFM Cap. Dzieje parafii i klasztorów katolickich na Białorusi. Część druga.
Archidiecezja mińsko-mohylewska. Tom 1. W mińskim obwodzie (część północna).
Dekanaty: Borysowski, Miadziolski, Miński, Mołodeczanski, Wilejski, Wołożynski.
— Rywałd: Zakon Braci Mniejszych Kapucynów, Prowincja Warszawska. — 2021. —
722 s. — S. 656–660.
12. Roman Dzwonkowski SAC, Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego
w ZSRR 1939–1988. Lublin TN KUL cop. 2003. — 251 s.
13. Waldemar Witold Żurek SDB. Książd Jan Franciszek Tokarski // Jeńcy na wolności:
Salezianie na terenach byłego ZSRR po II wojnie światowej. — Kraków, 1998. —
S. 177–206.
14. Waldemar Witold Żurek SDB. Jeńcy na wolności. Salezianie na terenach byłego ZSRR
po II wojnie światowej. Poligrafia Salezjańska. — Kraków, 1998.

Васіль Быкаў, 1988 г.
Фота Уладзіміра Крука.

Уладзімір Ягоўдзік

ЗЕРНЕ СУРОВАЙ ПРАЎДЫ

Рэдакцыйных бланкаў розных выданняў я набіраў цэлую папку. Рэцэнзенты там крытыкавалі мае паэтычныя спробы. Маўляў, няма цікавых думак і вобразаў, няўдалыя рыфмы, а ў канцы абавязкова раілі вучыцца ў Янкі Купалы і Якуба Коласа, Аркадзя Куляшова і Максіма Танка.

Толькі ў дзявятым класе дэбютаваў у раённай газеце «Праца», што выходзіла ў Зэльве. Акрылены поспехам, паслаў некалькі вершаў у «Гродненскую правду» і праз месяц атрымаў кароткае паведамленне пад № 911 ад 28. 03. 1972 г., падмацаванае подпісам, зробленым сінім чарнілам:

«Уважаемый тов. Яговдик! “Вочы маці”, возможно, напечатаем в очередной литературной странице или в следующей. Литконсультант В. Быков».

Вядома, падскочыў ад радасці, бо чытаў «Жураўліны крык» і «Альпійскую баладу», два разы паглядзеў кінафільм пра трагічнае каханне Івана і Джуліі. Неўзабаве прыйшоў яшчэ адзін ліст, пазначаны № 1469 ад 30. 04. 1972 г.:

«Уважаемый тов. Яговдик! Кое-что из присланного Вами в нашу газету мы имеем намерение опубликовать в одной из очередных литературных страниц. С приветом литконсультант В. Быков».

Чакаць давялося доўга, мяне надрукавалі ў пачатку снежня. У гэтай літстаронцы былі таксама вершы Ларысы Геніюш. Я выпрасіў газету ў школьнай бібліятэкаркі і пасля ўрокаў, нягледзячы на халодную імжаку, памчаўся на вуліцу Савецкую, дзе была старая хата на два ганкі. Першы стаяў на зямлі, а другі, высокі, з бляшанай стрэшкай, нібыта вісеў, прылеплены да сцяны.

Гаспадыня пасадзіла мяне за шырокі стол, засла-ны белым дамацканым абрусам з кутасамі, наліла чаю, прынесла кавалак пірага і, надзеўшы акуляры, разгарнула газету.

— Значыць, на Каляды атрымаем ганарар, па дзесяць рублёў, — пажартавала яна.

— Мае вершы ўзяў сам Васіль Быкаў, — пахваліўся я.

— Ён прыязджаў да нас разам з Данусяй Бічэль, — сказала Ларыса Антонаўна, — мы выступалі ў тваім інтэрнаце. Тады дырэктарам быў Галавач, яго потым звольнілі. Ты чытаў аповесць «Абеліск»?

— Не чытаў...

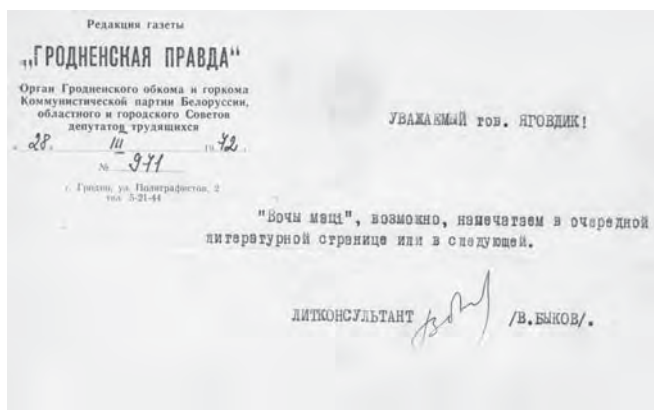
— Там аднаго героя завуць Павел Міклашэвіч. Дык вось, Васіль яму пазычыў маё дзявочае прозвішча...

Пад вечар вярнуўся ў інтэрнат і прынёс кнігу ў цалафанавай абгортцы. На вокладцы быў намяляваны ўчарнелы мужчынскі твар, а ніжэй стаялі два словы: «Сотнікаў», «Абеліск».

Сонечнай красавіцкай раніцай 1983 года каля Дома літаратара спыніўся невялікі аўтобус. У салон селі Пімен Панчанка, Васіль Быкаў, Ніл Гілевіч, мастак Міхаіл Савіцкі, кампазітар Ігар Лучанок і спявак Яраслаў Еўдакімаў. Да гэтай творчай брыгады, што адправілася ў Бягомль на літаратурна-мастацкае свята, па заданню рэдакцыі «ЛіМа» далучыліся мы з фатографам Анатолям Калядой.

Дарога на Віцебшчыну вельмі прыгожая, краявіды ахінала залацістая дымка. Праз паўгадзіны пачаліся лагойскія пагоркі. Сонейка злізала снег,

Уладзімір Ягоўдзік — празаік, перакладчык. Нарадзіўся ў 1956 годзе ў вёсцы Кастроўчы Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці. Скончыў філалагічны факультэт БДУ. Працаваў у рэдакцыях газет і часопісаў. Аўтар зборнікаў прозы «Стронга» (1984), «Прыручэнне птушкі» (1989), «Белыя рысы на чорным полі» (1995), «Шчыраю ноччу» (2009), а таксама шматлікіх кніг для дзяцей. Жыве ў Мінску.

Паведамленне ад рэдакцыі газеты «Гродненская правда» ад 28 сакавіка 1972 г. за подпісам Васіля Быкава.

толькі ў лагчынах засталіся белыя стракаціны. Бліжэй да Плешчаніц абাপал шашы падняўся хваёвы лес — гонкія сосны, востраверхія яліны, а над імі — сіняе звонкае неба.

Колы накручвалі кіламетры, у салоне не сціхалі жарты і анекдоты. На жаль, у мяне тады не было дыктафона. Мастак Савіцкі папрасіў шафёра спыніцца, каб пакурыць. Мае спадарожнікі стаялі на абочыне, пра штосьці размаўлялі. Скарыстаўшы момант, я сфатаграфавалі іх на каляровую плёнку, затым падышоў.

— Валодзя Ягоўдзік, колішні мой студэнт, — сказаў Ніл Гілевіч, — а цяпер супрацоўнік «ЛіМа».

— Вы родам з Гродзеншчыны? — спытаў Васіль Быкаў.

— Так, слоніўскі, — пацвердзіў я.

— Ці чулі пра Альбярцін?

— Я вучыўся там у інтэрнаце, у сёмым і восьмым класах.

— А мне пасля вайны давялося насіць пагоны, — усміхнуўся Васіль Уладзіміравіч. — Дарэчы, адзін афіцэр тады застаўся без пагонаў. Па дарозе з палігона ён згубіў выпіскі, зробленыя ў сакрэтным адзеле. Хтосьці знайшоў яго сшытак і занёс у Слоніўскую камендатуру. Усё скончылася судом, разжалаваннем і турмой...

Паспачуваўшы бедалагу, мы селі ў аўтобус і паехалі далей.

Перад тым, як пачалося мерапрыемства, госці агледзелі школьны Музей народнай славы, а калі прыйшлі ў актавую залу, ледзьве праціснуліся да сцэны. Здавалася, тут сабраліся ўсё бягомльцы — і вучні, і дарослыя.

Першае слова арганізатары далі Пімену Панчанку. У Бягомлі прайшло маленства народнага паэта, тут, у чырвоным цагляным будынку, дзе неўзабаве адкрыўся музей партызанскай славы, ён скончыў сямігодку. Пімен Емяльянавіч успамінаў дарагія сэрцу мясціны, землякоў, якія прайшлі праз пекла вайны, прачытаў прысвечаны ім верш:

І грукат, і стогны, і пыл, і туман,
І той пад Бягомлем глыбокі калодзеж,
Дзе кідалі немцы жывых партызан...
Ізноўку нянавісцю сэрца калоціць.

Васіль Быкаў, які некалькі месяцаў таму ўдзельнічаў у антыфашысцкім мітынг у Заходнім Берліне, падзяліўся сваім уражаннем. Ён адзначыў, што на Захадзе маладыя немцы не ведаюць гісторыю, хоць іх бацькі не забыліся назвы зруйнаваных беларускіх гарадоў і спаленых вёсак. На заканчэнне пісьменнік заклікаў усіх шанавальцаў народную памяць пра ваеннае ліхалецце.

Працягваючы гаворку, Ніл Гілевіч прачытаў верш «Ты кажаш, я не ведаю вайны...», што прагучаў як трывожны голас пакалення, чыё дзяцінства растапталі акупанты:

Застаўшыся з маленства на вайне,

Я аднаго хачу, мая айчына:

Каб гэта скончылася ўсё на мне,

Каб гэта ўсё не стала доляй сына...

Міхаіл Савіцкі прыгадаў сваю жаклівую канцлагерную «адысею», раскажаў, як пісаў вядомы жыва-

Юрый Герасіменка-Жызнёўскі, ілюстрацыя да апавесці Васіля Быкава «Знак бяды», 1984 г.

Прыпынак па дарозе ў Бягомль. Васіль Быкаў, Пімен Панчанка, Міхаіл Савіцкі, Ніл Гілевіч. 1 красавіка 1983 г.
Фота Уладзіміра Ягоўдзіка.

пісны цыкл «Лічбы на сэрцы», а Яраслаў Еўдакімаў пранікнёна выканаў песню Ігара Лучанка «Пісьмо з 45-га». Вельмі цёпла прысутныя віталі свайго земляка паэта Алеся Ставера і самадзейных артыстаў, якія падрыхтавалі святочны канцэрт.

Пасля Бягомля мы наведалі Шунеўку. Гэтую вёску 22 мая 1943 года фашысцкія карнікі спалілі разам з людзьмі. Павячэраўшы ў Докшыцах з раённым начальствам, развіталіся каля вогнішча на лясной паляне і апоўначы вярнуліся ў Мінск.

Рэпартаж «Забыць пра гэта — немагчыма» быў надрукаваны 15 красавіка. На паласу трапілі два Анатолевы фотаздымкі, а самы цікавы забракавалі, бо не адпавядаў сур'ёзнаму стылю публікацыі. На ім пасажыры аўтобуса так заразліва смяюцца, што, глядзячы на іх, і сам міжволі засмяешся.

А на здымку, што зрабіў я, на абочыне віцебскай шашы гамоняць Панчанка, Быкаў, Гілевіч і Савіцкі. Часам вазьму ў рукі і шчымліва прыпомню:

«Валодзя Ягоўдзік, мой колішні студэнт...»

«Вы родам з Гродзеншчыны?..»

Тры з паловай гады (з лета 1993-га і да канца 1997 года), я працаваў у аддзеле прозы «Нёмана» ў добрай згодзе з Уладзімірам Жыжэнкам і Уладзімірам Машковым, вопытнымі літаратарамі, перакладчыкамі. Васіль Уладзіміравіч часам заходзіў да нас, у часопісе рэгулярна друкаваліся яго новыя творы: «Апавяданні» (1994, № 4), «Жоўты пясочак» (1995, № 1), «Палюбі мяне салдацік» (1996, № 6). Пасля адной сустрэчы я запісаў у нататніку:

«20. 01. 1994, чацвер. В. Быкаў прынёс свае аўтарызаваныя апавяданні (пераклаў У. Жыжэнка), запланаваныя ў красавіцкі нумар. На падаконніку

ляжаў прыгожа падпісаны канверт. В. У. узяў яго, патрымаў у руцэ:

«Мне падабаецца прыгожы почырк, а Твардоўскі лічыў, што гэта паказчык душы з патайным дном...»

Я спытаўся, чаму ў аповесці «Абеліск» прозвішча галоўнага героя Міклашэвіч.

«А чым яно кепскае?» — здзівіўся В. У.

«Ларыса Геніюш мне казалася, — патлумачыў я, — што вы пазычылі яе дзявочае прозвішча...»

«Там ёсць настаўнік Мароз, — адказаў В. У. — Украінскія пісьменнікі лічылі, што такім чынам я хацеў падтрымаць іхняга дысідэнта Мароза, якога якраз пасадзілі. Наогул, бываюць камічныя выпадкі, як з паліцаем Каландзёнкам. Неяк на сустрэчы з чытачамі да мяне падышоў раённы начальнік Каландзёнак і пачаў бажыцца, што ў яго родзе не было паліцаяў. Я патлумачыў — гэта літаратурны герой. Потым ён паклікаў жонку, каб яна пачула, што паліцай Каландзёнак з іншага раёна...»

Набліжалася юбілейная дата — 70-годдзе дня нараджэння Васіля Уладзіміравіча. З гэтай нагоды галоўны рэдактар «Нёмана» Анатоль Кудравец напісаў артыкул «Расп'яты на кресте времени». Я акурат дзяжурый па чэрвеньскім нумары, таму прачытаў карэктуру. Артыкул невялікі па аб'ёме, там гаворыцца пра ролю Быкава ў беларускай літаратуры, у гісторыі Беларусі. Аўтар прыгадаў Пятэ з'езд пісьменнікаў, што адбыўся ў чэрвені 1966 года. У цэнтры прэзідыума — Пётр Машэраў, першы сакратар Цэнтральнага камітэта беларускіх камуністаў. На трыбуну падняўся Быкаў, зала адразу прыціхла.

«Па ўсім відаць, нашая літаратура перажывае крызіс, — сказаў ён. — Калі ў гаспадарцы валюнтарызм неяк асуджаны, дык у літаратуры ён дагэтуль у пышным росквіце. У народнай гаспадарцы ўжо не так камандуюць, як у літаратуры. Вытворчыя адносіны там намагаюцца ладзіць з некаторай натуральнасцю і заканамернасцю. Літаратура ж застаецца тым, чым была сельская гаспадарка ў нядаўнім мінулым, — кожны мае да яе адносіны і пры выпадку не супраць патаптаць яе і без таго не надта ўрадлівы агарод. Але вельмі і вельмі памыляюцца тыя, хто лічыць, што ў мастацтве і літаратуры няма няўмольных законаў, што іх можна папіхаць, як захочацца...»

Першы сакратар ЦК не стаў слухаць далей, падхапіўся і дэманстратыўна пакінуў прэзідыум. Прысутныя зразумелі: гаспадару рэспублікі не спадабалася сказанае прамоўцам.

Прачытаўшы артыкул, я падзяліўся з Анатолем Паўлавічам сваім уражаннем:

— Вы сказалі ўсё самае галоўнае пра юбіляра як пісьменніка і грамадзяніна.

На ганку бягомльскай сярэдняй школы перад пачаткам сустрэчы.
Васіль Быкаў, Яраслаў Еўдакімаў, Ігар Лучанок.
1 красавіка 1983 г.
Фота Уладзіміра Ягоўдзіка.

— Не ўсё, — не пагадзіўся ён, — тут няма ні слова пра яго як чалавека, хоць я ўдзячны яму, як нікому на свеце.

Пазней Анатоль Кудравец напісаў літаратурны партрэт Васіля Быкава «На крыжы» і ўключыў яго ў кнігу «За дальнім прычалам» (2007). Там ёсць старонкі пра іх сумеснюю паездку ў Германію вясной 1990 года, якіх не было ў «нёманскай» публікацыі.

«З сабой я ўзяў медыцынскія аналізы, карты лячэння, заключэнні спецыялістаў. Быў яшчэ адзін страшны дакумент — фота Аніоты пасля чарговага сеансу хіміятэрапіі: з голай, без аднаго валосіка галоўкай і не па-зямному сумнымі пасля перанесеных пакут вачыма. Я баяўся даставаць гэты здымак, баяўся глядзець на яго сам, баяўся паказваць.

Мы стаялі каля акна вагона, і я шукаў у сабе смеласць, каб сказаць пра сваю бяду. Пра чужую гаварыць лягчэй. Адважыўся, сказаў... Рэакцыя была імгненнай: пракашліванне, глухаваты голас:

— Ну вядома, вядома, а як жа...

...Адзін з маладых пастараў гаворыць, што яго абшчына сабрала дваццаць тысяч марак і гатова перадаць для набыцця дазіметраў. Цішыня. Усе глядзяць на Быкава. Чакаюць, што ён скажа. І ён гаворыць:

— Яно-то так, можна і на дазіметры. Іх у нас пачалі ўжо выпускаць. А ці нельга гэтыя грошы пусціць на лячэнне канкрэтнага чалавека, цяжка хворага на лейкемію... Толя, дзе там у цябе было фота?..

Я дастаю фота ўнучкі, і яно пайшло па крузе. І кожны доўга трымае ў руках, углядаецца ў яго,

нібы чытае нешта... Я ні на кога не глядзеў, не мог глядзець. Адно толькі чуў, як моцна б'ецца сэрца. Ніколі — ні да гэтага, ні пасля я не чуў, каб яно так білася. Словы Быкава сталі тымі словамі, якія вырашылі лёс тых тысяч марак, а з імі і лёс маленькай дзяўчынкі на фота. Дзяўчынкі з сумнымі незямнымі вачыма...»

Я не бачыў часопіснай публікацыі аповесці «Сцюжа», асобным выданнем яна ўбачыла свет у 1993 годзе. Шкада, не паспеў прачытаць, калі размаўляў з Васілём Уладзіміравічам, абавязкова спытаў бы пра майго аднафамільца.

«Але во так здарылася аднойчы, што ў сувязі з падпіскай на пазыку выязджалі ўсе дарэшты: райкам партыі, райвыканкам, райкам камсамола, увесь раённы і партыйны актыў. З акругі і з Менска прыехалі ўпаўнаважаныя, і райкам разбіў усіх на брыгады. І камусьці з кіраўнікоў спатрэбілася прызначыць Азевіча менавіта ў Ліпаўку... Ехаць павінны былі трое, апроч Азевіча, яшчэ раённы пракурор Гарадзілаў, нядаўна прысланы з Менска, і Ягоўдзік з райгаза. Але Ягоўдзіка ў апошні момант перакінулі ў іншую брыгаду, а яму, Азевічу, сказалі: «Управіцеся і ўдвох». Так яны пагодлівым красавіцкім днём паехалі фурманкай у родныя, даўнавата не бачаныя Ягравы мясціны...»

Хутчэй за ўсё, гэты райгазавец «прыбыў» на Віцебшчыну з Альбярціна, дзе аўтар служыў у пасляваенныя гады. Праўда, на Слонімшчыне спрадвеку жывуць Ягаўдзікі (націск на літары «я»), толькі пакінуўшы родныя мясціны, яны становяцца Ягоўдзікамі (націск на «о»). У тым «вінаватае» рускае напісанне прозвішча: Яговдик.

Галоўны герой аповесці вясковы хлопец Ягор Азевіч у 30-я гады стаў актывістам, камсамольцам, потым інструктарам райкама.

«Ён гатовы быў вылузнуцца са скуры, каб зрабіць усё выдатна, як патрабавалася ад бальшавіка. Але што выходзіла з тае рупнасці, на чыю яна ішла карысць?.. Жыццё і людзі распараджаліся ім, як хацелі. І як было ў тых умовах зрабіць што інакш? Яго б за некалькі дзён сцерлі ў паракню. Таму круціўся як мог, пакутаваў і саромеўся...»

«Пакутаваў і саромеўся» пасля, спачатку падпісаў ілжывы данос на старшыню райвыканкама, і таго арыштавалі. Другі раз адмовіўся падпісваць, хоць яму пагражаў гэпэўшнік, затое ездзіў па вёсках і разбіваў жорны, каб вытрасці з людзей апошнюю жменьку жыта.

«Некаторыя жанчыны прасіліся, паказвалі на малых, якім трэба есці, бажыліся, што ўсё здалі, болей няма ні зярнятка. «Ах няма, — вызверыўся Дашэўскі. — Тогда чего ж рыдаете, если молоть нечего? Бей, Азевич!» І Азевіч біў...»

Бацькоўскую хату Азевіч таксама не абмінуў, а як зайшоў у сенцы, паказалася маці.

«Твар яе збылеў, вусны задрыжэлі, быццам яна хацела нешта сказаць, ды страціла голас. Ягор ірвануўся да жорнаў і ўхапіў знаёмы, даўно ўжо не тоўсты і не дужа цяжкі камень. Ён нічога не хацеў ні тлумачыць, ні нават доўга затрымлівацца. Бегма вынес камень на агарод... З хаты чулася глухое галашэнне маці...»

У пачатку вайны Азевіч разам з раённым начальствам падаўся ў лес, каб змагацца з акупантамі. Да зімы атрад распаўся. Хтосьці загинуў, трапіўшы ў засаду, хтосьці, як браты Фесюкі, падаўся ў паліцыю, а першага сакратара райкама Дашэўскага, які змог вырвацца з акружэння, немцы прызначылі начальнікам управы. Пахаваўшы камісара, які сканаў ад хваробы, згладнелы, прастуджаны Азевіч дабрываў да пуні і страціў прытомнасць. Выхадзіла яго незнаёмая кабета, а калі ён падняўся на ногі, спытаў:

«А як жа з хлебам у вас?...» — «Хлеб ёсць, — з задаволенасцю ў голасе сказала цётка. — Намалола на тым тыдні, дык спякла тры боханы. Не тое што ў калгасе». — «Пастой, — нешта прыпамятаўшы, сказаў Азевіч. — А дзе намалола?» — «Ды ў сенцах. На жорнах». — «А хіба... жорны ў вас не пабілі?» — «А, тады!.. — здагадалася цётка, што ён мае на ўвазе. На тры кускі камень пабілі. Ляжалі ў крапіве». — «Хто разбіў?» — сказаў ён і сцішыўся, чакаючы адказу, які быў для яго дужа важны. «Ды камсамольцы. І актывісты... Але мой Іванусь зрабіў такія абручы, саставіць камяні і змеле ўначы...»

Цётка пазнала Азевіча — бачыла на сходзе ў суседняй вёсцы з будзёнаўкай на галаве, яе Івануса, хоць ён «парцейцам і брыгадзірам», уначы забралі энкэвэдзісты. А жорны, нават расколатыя на тры кавалкі, усё роўна малолі: у спёку і сцюжу, у бальшавіцкую калектывізацыю і нямецкую акупацыю.

Азевіч пайшоў, забыўшыся спытаць, як звалі цётку. За вёскай перахрысціўся, хоць не помніў, калі апошні раз гэта рабіў, следам за ім увязаўся сабака па клічцы Ваўкалака. Як чужы цень, як нядобры знак...

Аповесць «Сцюжа» пісьменнік пачаў пісаць у канцы 60-х, але адклаў на доўгія дваццаць гадоў, бо тагачасныя функцыянеры кожнае праўдзівае слова называлі паклёпам на камуністаў і савецкую ўладу. У беларускай літаратуры, нягледзячы на ідэалагічную зададзенасць, ёсць таленавітыя творы пра калектывізацыю, я маю на ўвазе аповесці і раманы Кузьмы Чорнага, Івана Мележа. У аповесці «Сцюжа» паказана тое, што замоўчвалася: як злачынны сталінскі рэжым расчалавчваў чалавека.

4 лютага гэтага года мне пазваніў мастак Алесь Цыркуноў і сказаў, што збіраецца ў Музей гісторыі беларускай літаратуры на выстаўку, прысвечаную 100-годдзю з дня нараджэння Васіля Быкава.

— Далучайся, — прапанаваў ён, — бо можаш спазніцца...

Я адкрыў музейны сайт, там паведамлялася: выстаўка «Васіль Быкаў. Жыццё праз абрысы і лініі» адкрылася 25 студзеня і будзе працаваць да 5 мая, у экспазіцыю ўключаны больш за 70 графічных і жывапісных твораў пісьменніка, які ў даваенныя гады вучыўся ў Віцебскім мастацкім вучылішчы.

Музей знаходзіцца ў Траецкім прадмесці. Экспазіцыя, разгорнутая ў прахадной зале на другім паверсе, аказалася сціплай на экспанаты. Каля ўвахода — скульптурны партрэт пісьменніка (аўтар Аляксандр Батвінёнак), побач — эцюднік, фарбы і пэндзлікі, якімі карыстаўся Васіль Уладзіміравіч. Карта яго франтавых дарог, узнагароды, кнігі, фотаздымкі, я пазнаў адзін здымак з даўняй бягомльскай камандзіроўкі.

На сценах — графічныя накіды, зробленыя на радзіме: «Уезд у Вушачу», «Маё возера», «Дарога ў школу». Здаецца, простыя, нічым не адметныя краявіды, а чуеш маўклівую размову з мінулым, дарагім сэрцу...

Малюнак «Шагал над Плінскім возерам» датаваны 16. VI. 2001. На небе — дзве фігуркі, і перад вачамі адразу паўстала шагалаўская карціна «Над горадам», напісаная ў 1918 годзе. Там, над Віцебскам, як вольныя птушкі, ляцяць шчаслівыя Марк і Бэла. Яны не вярнуліся на берагі Дзвіны, але мастак да апошніх дзён маляваў крывыя віцебскія вулачкі. Для вялікага мастацтва не існуе межаў ні ў прасторы, ні ў часе...

Акурат была нядзеля, на выстаўку прыйшло шмат людзей, а назаўтра экспазіцыю пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка-франтавіка, народнага пісьменніка Беларусі, па «тэхнічных» прычынах закрылі. Сапраўды, кнігам Васіля Быкава не месца на пыльных музейных вітрынах, бо ў іх шчодрою рукою майстра навечна пасеяна зерне суровай балючай праўды, каб на жыццёвай дарозе, нават у самую трудную хвіліну, мы не страцілі чалавечую годнасць і сутнасць.

Данута Бічэль

Ты быў маім сябрам

Светлай памяці Васіля Быкава

Мы сустрэліся ў маладосці
на мосце, у змроку ночы.
Нёман унізе ў паўсне
плыў сабе моўчкі...

Твае спакойныя шэрыя вочы
з пажарам прарочым на дне
трымалі, не адпусkalі мяне.
Я ў іх, нібы ў прысак, ускочыла.

У іх глыбіні спакойнай —
усе зямныя пякельныя бойні,
мінулыя і наступныя войны,
невідочныя крыўды нябёс —
ты па мосце ішоў сабе збоку
і ў добрага Бога навідавоку
ў вачах сваіх шэрых нёс...

Мы спусціліся ўніз
да хваляў соннага Нёмана...
Сонныя хвалі цёплы жвірок краналі,
нашы сляды цалавалі.
Ні рукамі, ні вуснамі
ніколі не дакраналіся...
Размаўлялі, нібы спавядаліся...

Не перабівала цябе ні разу,
ты мне расказваў —
пра краіны, у якіх пабываў,
пра герояў, з кім сябраваў...
З кім у пекле вайны ваяваў...
Хто табе здрадзіў:
пакаяння ліст за цябе падпісаў
да чыноўніка на пасадзе...

Сонейка небакрай распаліла...
Гародня загаманіла імгненна.
Ты — направа пайшоў, я — налева ...
Вярталася я самотна дадому.
Каціўся да Балтыкі Нёман...
Збірала слоўца да слоўца...
Ты — мой невідочны сумоўца!

Данута Бічэль і Васіль Быкаў.
15 верасня 1962 г. Гародня.

Раптам машыну прыдбаў
і ў свет невядомы паехаў.
Голас твой да мяне далятаў
то ў тэлефоне, то рэхам.

І цяпер уначы мяне будзіць твой голас:
— Дануся, выйдзі на досвітку з дому...
Бачыш хмарку — гэта наш Нёман...

Спачатку вучыў мяне тата.
Пасля вучыў мяне ты.

Цяпер — па мосце хаджу адна.
Наяве хаджу і ў прарочым сне.
Прарочы сон на бяду паўтараецца:
Нёман вышэй берагоў разліваецца...
Маснічыны з-пад ног маіх валяцца...
А вочы твае ратуюць мяне!

Ты быў маім захапленнем,
натхненнем, таемным скарбам...

Ты быў маім сябрам!

17 чэрвеня 2023 г.

Данута Бічэль — паэтка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы (1984). Нарадзілася ў вёсцы Біскупшы на Лідчыне. У 1962 г. закончыла Гродзенскі педінстытут імя Я. Купалы. Аўтар кніг паэзіі «Дзявочае сэрца» (1960), «Нёман ідзе» (1964), «Запалянкі» (1967), «Доля» (1972), «Ты — гэта ты» (1976), «Браткі» (1979), «Дзе ходзяць басанож» (1983), «Загасцінец» (1985), «Даўняе сонца» (1987), «А на Палесці» (1990), «Божа, мой Божа» (1992), «Снапок» (1999), «На белых аблоках сноў» (2002), «Стакроткі ў вяночак Божай Маці» (2004), «Ойча наш...» (2008), «Іду сцяжынаю да Бога» (2012), а таксама кнігаў прозы «Хадзі на мой голас» (2008), «Мост святога Францішка» (2010), «Правінцыя святога Францішка» (2013), «Выбраныя творы» (2016), «Дайсці да Каложы» (2017) і інш. Жыве ў Гродне.

Крыстына Лялько

Гісторыя аднаго подпісу

Гэта, бадай, адна з самых кароткіх гісторый, запісаных не толькі ў маім нататніку, але і — да самых драбніцаў — у маёй памяці.

Быў 1993 год. Адзін з незабыўных 90-х, калі вакол адбывалася гэтулькі лёсавызначальных падзеяў; калі нашы надзеі і мары мелі яшчэ нікім і нічым не надламаныя крылы і так хацелася верыць, што канвульсіі бязбожнай сістэмы, якая рушылася на нашых вачах, часовыя і апошнія, а рэлігійнае і нацыянальнае адраджэнне, як тая вясновая паводка, пераадолее на сваім шляху ўсе магчымыя і немагчымыя заторы і перашкоды. На жаль, здараліся выпадкі, калі для такога пераадолення трэба было мабілізаваць немалыя сілы. Менавіта гэтак было з вяртаннем мінскай катэдры, якая ўсё яшчэ належала не католікам, а таварыству «Спартак».

У той час да змагання за святыню актыўна далучалася творчая інтэлігенцыя сталіцы: у друку з'яўляліся артыкулы журналістаў і гісторыкаў, на беларускім тэлебачанні адбываўся «круглы стол» з удзелам мастакоў і пісьменнікаў, прысвечаны гісторыі старажытнага мінскага касцёла... Менавіта тады, у 1993 г., з'явілася ідэя напісаць адкрыты ліст — зварот творчай інтэлігенцыі да кіраўніцтва рэспублікі з настойліваю і абгрунтаванаю просьбаю вярнуць нарэшце катэдру вернікам. Ліст быў напісаны, але трэба

было параіцца з кімсьці ўплывовым, як даць яму ход... Вырашылі звярнуцца да народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча, які ў той час быў дэпутатам Вярхоўнага Савета і старшынёю Пастаяннай камісіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны. Ніл Сымонавіч параіў сабраць як мага больш подпісаў, і найперш самых аўтарытэтных мастакоў і пісьменнікаў, пажадана — народных, і аддаць ліст для друку ў газету «Звязда», паабяцаўшы папярэдне перамоўіцца з яе галоўным рэдактарам Уладзімірам Наркевічам.

Подпісы трэба было збіраць хутка. Ды лёгка сказаць — цяжка зрабіць... Цяпер ужо не хочацца згадваць тых, да каго я звярталася найперш, разлічваючы на добрыя асабістыя стасункі, і хто, на жаль, тады адмовіўся нас падтрымаць. Разумею, што ў кожнага з іх на тое былі свае прычыны: у кагосьці пэўныя асцярогі ды перасцярогі, а ў кагосьці, можа, і страх, бо ўсё яшчэ спрацоўвалі савецкія стэрэатыпы ў адносінах да рэлігіі ўвогуле, а да каталіцтва — асабліва.

У выніку з народных пісьменнікаў пад лістом стаяў подпіс толькі Рыгора Барадуліна. Заставаўся яшчэ Васіль Быкаў, да якога пакуль не адважвалася звярнуцца, хоць і была з ім знаёмая, бо на той час ужо больш за дзесяць гадоў працавала рэдактарам аддзела літаратуры ў часопісе «Беларусь». Зразумела, друкаваўся

там і Васіль Быкаў, ды я заўсёды адчувала перад ім нейкае ўнутранае трымценне і дыстанцыю, пра якую вобразна сказала ў адным з вершаў Жэня Янішчыц: «Пабудзьце ж на гары крутой! // Я пакланюся Вам здалёку». У маім уяўленні Быкаў заўсёды стаяў як бы асобна ад усіх астатніх пісьменнікаў — на высокай «гары» не толькі свайго таленту, але і сваёй прынцыповай сумленнасці і, здавалася, непрыступнасці...

І ўсё ж, нягледзячы на ўсе ўяўленні, трэба было яму тэлефанаваць. Патэлефанавала. Пасля прывітання хутка, хвалючыся, растлумачыла мэту свайго званка і сутнасць просьбы. Васіль Уладзіміравіч моўчкі выслухаў і пасля кароткай паўзы ціхім спакойным голасам сказаў: «Правільна, пара вяртаць забранае».

— Дык ці згадзіліся б Вы, Васіль Уладзіміравіч, падпісаць гэты ліст?

— Чаму ж не, пэўна што...

— То, калі дазволіце, я пад'еду да Вас, бо ўжо ёсць дамоўленасць наконт публікацыі...

Зноў кароткая паўза і адказ:

— Яно так, але я цяпер ад'язджаю на лецішча...

— Тады я зараз выклічу таксі...

— На жаль, не паспееце, бо я ўжо выклікаў, вось-вось павінна пад'ехаць...

Адразу працяла думка: «І Быкаў адмаўляецца, толькі не хоча сказаць наўпрост...» А ў тэлефон — разгублена:

Крыстына Лялько — пісьменніца, перакладчыца, галоўны рэдактар часопісаў «Наша вера» і «Ave Maria». Нарадзілася на хутары каля вёскі Хадзюкі Лідскага раёна Гродзенскай вобласці. Закончыла філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1979). Працавала ў Літаратурным музеі Янкі Купалы, штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва», часопісе «Беларусь». Аўтар кніг прозы «Дарога пад гару» (1985), «Світанак над бярозамі» (1989), «Канваліі» (1990), кніг пазіі «На далонях любові» (2006), «Адвяхорак» (2011). Пераклала на беларускую мову кнігі і энцыклікі святога Яна Паўла II, «Дзённік» святой Фаўстыны Кавальскай, а таксама творы іншых польскіх тэолагаў і паэтаў.

Узнагароджана папскім медалём «Benemerenti». Жыве ў Мінску.

— Дык а што ж рабіць, Васіль Уладзіміравіч?

— А нічога, вазьміце і падпішыце за мяне...

— Як гэта — за Вас?

— Проста. Пастаўце падлістом мой подпіс.

— А Вы ж ліста не чыталі, давайце я Вам хуценька прачытаю па тэлефоне...

— Не трэба. Я вам веру.

Падзякавала. Пажадаў удалы. Развіталіся...

Той наш адкрыты ліст быў надрукаваны на 3-й старонцы газеты «Звязда» за 8 мая 1993

года. Пад ім — першым у шэрагу пісьменніцкіх подпісаў — стаіць подпіс народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава.

9 снежня таго ж года пастаўнава Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь будынак мінскай катэдры быў вернуты католікам...

Вось і ўся гісторыя, якую захацелася прыгадаць цяпер, калі адзначаем 100-годдзе з дня нараджэння Васіля Быкава. Цяпер, як і 30 гадоў назад, я ўдзячна думаю пра яго не толькі як пра выдатнага, сусветна вядомага

пісьменніка, але і пра яго адважную, сумленную чалавечнасць...

З усіх Быкаўскіх твораў найбольш люблю ягоную аповесць «Знак бяды». Найперш за яе нацыянальную і хрысціянскую глыбіню. Памятаюцца словы Аўтара з пралогу да гэтай аповесці пра «непадуладную часу, цяжкую і негаваркую чалавечую памяць, надзеленую спрадвечнаю здольнасцю ператвараць мінулае ў цяперашняе, звязваць сучаснае з будучым...»

Васіль Зуёнак —

паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі
імя Янкі Купалы,
кандыдат філалагічных навук.
Нарадзіўся ў 1935 г. у в. Мачулішча
Крупскага раёна.
Скончыў аддзяленне
журналістыкі філфака
Белдзяржуніверсітэта (1959).
Працаваў у газеце «Піянер Беларусі»,
часопісе «Маладосць», сакратаром
праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі.
Друкуецца з 1954 г.
Выдаў зборнікі паэзіі «Крэсіва» (1966),
«Крутаяр» (1969), «Сяліба» (1973),
«Нача» (1975), «Маўчанне травы» (1980)
і інш. Піша таксама для дзяцей.
Жыве ў Мінску.

Васіль Зуёнак

Душа затоеная...

* * *

На тое ў прыроды
Боскае права —
Быць вечным жнівам
у вечнай сяўбе:
Травінка і камень —
жывыя праявы,
Душа, затоеная
ў самой сабе.

Пытанне

Малюся Адзінаму, Усявышняму,
Нібы з Сусветам па-свойску гутару —
Душа ў душу — і нікога лішняга.
І толькі адно пытанне трывожыць:
Багоў чалавецтва мяняе і множыць, —
Куды ж душа схінецца «айцішная»,
З якімі стрэсамі, з якімі пакутамі,
Якая вера наступіць у прышласці,
Каму маліцца будуць камп'ютары?..

Як да светлай крыніцы...

*Сястры Зінаідзе Васілеўне —
на 100-годдзе.*

Зінаіда, Зіна, сястрыца...
Да цябе, як да светлай крыніцы, —
І да слова твайго, і да голаса,
Што ўспамінам — «было-не-збылося» —
То вяснову песню прыносіць,
То зімуе нязжатым коласам, —

Зінаіда, сястрыца, Зіна —
Мой праменьчык апошні з радзіны,
Дзён сялібы куточак адзіны,
Дзе душой неспатольна грэюся, —
Свята ў ёй, як з табою сустрэнемся, —

Да цябе прыпадаю ніцма,
Каб вадзіцы жывой напіцца,
І схіляюся ў нізкім паклоне:
Хай цябе Усявышні бароніць
І спагадліва, і ўсяісна —
ДНЕСЬ і ПРЫСНА.

* * *

Што здзейсніў лёс і што не змог,
Што не паспеў, хоць абяцаў, —
Дае ўсяму замену Бог:
Свет без пачатку і канца.

Па-людску

То мільгом, то нехаць
Дні і ночы йдуць, —
На чыю пацеху,
На чыю бяду?

Дзеліць час не скапна, —
Дык жа — хэнці раб —
Той ціхенька хапне,
Той бярэ ўнахрап.

Ад такіх узбоччаў
Маю абярог:
І душа не хоча,
І не раіць Бог.

Мне па-людску будзе
Ўдосталь аднаго:
Мець, што маюць людзі, —
Толькі і ўсяго.

Чарвячок

(З натуры)

Праўнук Сярожка злавіў чарвячка.
Дакладней, можна сказаць, яны сустрэліся.
Не ведаю толькі, хто каго сустрэў:
Сярожка чарвячка ці чарвячок Сярожку.
І яны адразу пасябравалі.
Пра нешта шапталіся, хадзілі неразлучна,
Сярожка частаваў сябрука сунічкай,
А перад ад'ездам збудаваў яму хатку —
Тут жа, пад сунічнай лісцінкай.
На развітанне сказаў:
«Бывай, чарвячок!.. Да сустрэчы...»

Ды ноччу ўзняўся вецер, хлынуў дождж.
Знясло чарвячкову хатку...
А сам гаспадар кудысьці схаваўся.
І не адгукаецца. З перапуду, напэўна...

Запас

або Просьба да Міхася Скоблы

Я словам сваім з васільком
Са сцэжкі жытнёвай збочыў:
Максім Багдановіч «Вянком»
Мяне прысуседзіў аднойчы.

Хоць я не Кухта Марцін,
Ды з выдавецтвам спазнаўся,
І мой васільок адзін
Для кніжкі-малюткі прыдаўся.

Мой сказ залучыўся ў «Вянок»
Да кветак цудоўных Максіма.
А кніжачка — радасці ўток:
Для падарункаў магчымых.

І мне пра Максімаў сакрэт
Шаптала сяброўкаю вернай,
Ды знікла яна неўпрыкмет —
У пераездах кватэрных...

Між кніжных лаўцоў не шкаляр,
Міхась, кнігалюб падкуты,
У сховах друкарскіх ахвяр
Знайдзі мне бяглянку-малютку!..

Знайшоў! А вялі сляды
Якраз у яго кнігасховішча:
— Запас не чыніць бяды! —
Запас выпраўляе становішча.

У хвалі спытаюся...

У віра вірлівых вочы —
Мой позірк панура вяртае.
А сам — што пабачыць ён хоча? —
Маўчыць глыбіня крутая.

Не клеіцца ў нас гамонка —
Свідруецца ў цемрыве цесным,
І што яму да Зуёнка
З яго летуценнем нябесным...

Пайду я на вольныя плёсы,
Дзе ветрык лагодзіцца босы,
Дзе зайчыкі скачуць па хвалях,
Што з вечных кругоў паўцякалі.

Пайду — і ў хвалі спытаюся,
З якой яны тайнай спазналіся
У тых віратлівых жорнах,
Цаною якой пакоры...

...Ды хваля апошнім дыханнем
Была мне сустрэчным пытаннем.

«А ты азірніся, шаптала,
Жыццю паглядзі свайму ў вочы...» —
І знікла, нібыта спытала:
«Ты сам вярнуцца ці хочаш?..»

Так хваля пытаннем стала, —
І тут жа бясследна знікала.

Бясследна і назаўжды.
І гэта быў голас вады.

Аксана Данільчык — паэтка, перакладчыца, кандыдат філалагічных навук. Скончыла філалагічны факультэт БДУ (1993) і аспірантуру Інстытута літаратуры НАН РБ (1996). Аўтарка паэтычных зборнікаў «Абрыс Скарпіёна» (1996), «Il Mezzogiorno. Поўдзень» (2006), «Сон, які немагчыма забараніць» (2011), «Блюмэнштрэсэ» (e-book, 2018), кнігі вершаў для дзяцей «Павуцінка на агрэсце» (2005), двухмоўнай кнігі вершаў «Il canto del ghiaccio. Песня лёду» (2019, Італія). Даследуе італьянскую і беларускую літаратуры, перакладае з італьянскай мовы. Удзельнічала ў стварэнні дакументальнага фільма пра Яўгенію Янішчыц «Небяспечны талент» (2008). Разам з Віктарам Жыбулем уклала анталогію беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду «Бліскавіцы» (2017). Жыве ў Мінску.

Аксана Данільчык

* * *

Не вызначаю
спыненых вятроў
у гэтай восені
раптоўна неўміручай,
такой лагоднай
і такой гаючай,
нібы перад канцом
або пачаткам таго,
што называецца вяртаннем
у край, дзе не было расчараванняў,
а толькі ўдзячнасць
за магчымасць бачыць
і дыхаць непаўторнасцю імгненняў.

І просіцца
ў малюнак вершаваны
усплёск адзінага чырвонага лістка
між лісцяў ясеня,
дзе градыент адценняў
зялёнага, цёмна-зялёнага і далей —
да самай цемры,
у якую далеч —
на ўсё свой час — апусціцца нарэшце.
І, можа быць,
зусім інакшым вершам
інакшай музыкай,
дагэтуль нечуванай,
ў растурбаваных душах
адгукнецца.

Ад *emotio* да *ratio* і назад

*Vidi il mare... Era una pittura...
A Filadelfia a volte lo fanno...*

A. Tabucchi, «Notturmo indiano»¹

І
Я так часта ўяўляла,
што зраблю,
як той паштальён з Філадэльфіі —
выкіну сумку з лістамі
і паштоўкамі ў сметніцу
і паеду да мора.
Асабліва, калі плёхала па зімовай слаце,
па мокрай снегавай кашы,
а ногі раз'язджаліся ў розныя бакі.
Зразумела, замест сумкі
я б выкінула тэчку
з якімі-небудзь паперамі...

Так прайшоў першы год,
і другі, і трэці...
Можа быць, я сапраўды чакала мора,
якое ніяк не паўставала перад вачыма.

Замест мора была шэрая сцяна,
і я з жахам думала:
а раптам цяпер гэта на ўсё жыццё?
Ну, ці, як мінімум, на тое,
што ад яго застаецца.

Пакуль урэшце не пафарбавалі
трансфарматарную будку ў двары.
Быў блакітны колер і жоўты,
і здалёк сапраўды здавалася, што гэта мора.
Напэўна, у гэты момант
нехта пераклучыў тумблер у маёй галаве.

Не, я не выкінула ў сметніцу ніякую тэчку,
а проста напісала заяву і сышла.

Але насамрэч там намалявалі не мора,
а жытнёвае поле. Можа быць, таму
я адчула, што хаджу па краі бездани?

II
Звычайна мы ехалі на электрычцы,
а тут чамусьці на аўтобусе,
хто цяпер згадае чаму.
Гэта быў дзень бясконцага дажджу
напрыканцы жніўня,
калі я вымушана была вяртацца ў горад
пасля летніх вакацый.
І здавалася, што мы едзем
па нейкай бясконцай вёсцы,
а гэта даўно быў горад, драўляны Мінск
з паўднёва-заходняга напрамку.

Вось так ён і застаўся ў памяці:
з кроплямі дажджу,
што сцякалі па ваконным шкле,
канцом лета і пачаткам школы.
Згадаваю свае вершы пра цёплы жнівень,
пра «хутка ў школу, і лета канчаецца»,
хоць у школу мне больш не трэба.

Колькі разоў я вось так вярталася
з *emotio* ў *ratio*,
ад волі – ў структураваны свет,
дзе рухалася ў адпаведнасці з чужымі графікамі,
я нават навучылася так існаваць,
але гэта быў падман,
прыстасаванне без унутранай згоды.

«Хутка ў школу і лета канчаецца»
працягвае круціцца ў галаве.
Купляю білет, еду да мора
і забываюся пра школу.

III
Паміж «няшчасныя тыя, што плачуць,
бо займелі ганебную звычку плакаць»,²
і «шчаслівыя тыя, што плачуць,

бо яны сцешацца»,³
іду, быццам між двума берагамі,
а можа быць, гэта плынь часу нясе мяне
і штурхае ад аднаго берага да другога.

Сцешацца ўласным плачам,
сцешацца і перастануць плакаць?
Навучацца цаніць пустату?
Пустату як магчымасць
зноў напоўніць сваё быццё?
А тыя, што не плачуць?
Яны шчаслівыя?
Благаслаўленыя?

Шчаслівыя тыя, што не плачуць,
бо не сущышэння чакаюць,
шчаслівыя тыя, што не баяцца пустаты,
бо ведаюць,
што могуць яе напоўніць,
шчаслівыя тыя,
што замест плачу спяваюць.
І спевам сваім дасягаюць нябёсаў.

Postcovid

Калі не спаць, тады — пісаць?
Пра тое, што размах магутных крылаў
не гарантуе вышыні палёту
і нават непрадбачанае неба,
што расхінула ўсе свае парталы,
не ёсць прыступкай, за якой — свабода?
І ўся неўтаймаваная прырода,
што разбівае рэчышчы артэрыяй,
ніколі не бывае дастатковай
без... веры ў прадвызначанасць лёсу?

Калі не спаць... то — вывучаць нябёсы?
З наіўнасцю дарослага дзіцяці
блукаць па разнасцезаных сузор'ях
або ізноў стаяць на раздарожжы
паміж Палярнай зоркай і бяссоннем?
Падлічваць вокны, дзе святло не згасла,
і, каб не траціць гэты час намарна,
імкнуцца ўбачыць штосьці за цямрэчай?
Магчыма — шлях.
Магчыма — паратунак.
Магчыма — нечы позірк...

Калі не спаць...

¹ Я ўбачыў мора... Гэта быў малюнак... У Філадэльфіі іншым разам робяць такія рэчы... А. Табукі, «Індыйскі нацюрн».

² Desdichado el que llora, porque ya tiene el hábito miserable del llanto. J. L. Borges, Fragmentos de un evangelio apócrifo.

³ Гл. Мц 5, 4.

Ірына Багдановіч

Ісці «НЯВОРАНЫМ ПОЛЕМ»:

Уладзімір Конан як даследчык
духоўных каранёў
беларускай літаратуры

Да 90-годдзя з дня нараджэння

Уладзімір Конан (23.04.1934 — 06.06.2011) — даследчык вельмі шырокага, універсальнага плану, яго цікавіла развіццё філасофскай і эстэтычнай думкі Беларусі ад глыбокай старажытнасці да сучаснасці, а поле даследавання датычыла ўсёй мастацкай культуры як феномена канцэнтрацыі і выяўлення эстэтычнага. Гэтым глабальным навуковым праектам навуковец жыў ад пачатку сваёй навуковай дзейнасці і ішоў да яго рэалізацыі крок за крокам на працягу ўсяго творчага шляху. Вынікам сталі яго шматлікія арыгінальныя даследаванні: кандыдацкая і доктарская дысертацыі, артыкулы (у тым ліку энцыклапедычныя), нарысы, манаграфіі, кнігі асветніцкага, навукова-папулярнага, вучэбна-метадычнага характару. Гісторыка-тэарэтычным падсумаваннем шматгадовай даследчыцкай працы вучонага мелася стаць трохтомнае акадэмічнае выданне «Гісторыя эстэтычнай думкі Беларусі», першы том якога выйшаў яшчэ пры жыцці аўтара ў 2010 г. [1]. Аднак значная частка гэтай навуковай спадчыны, на жаль, засталася так і не апублікаванай пасля сыходу даследчыка з зямнога жыцця.

Важным прыжыццёвым выданнем, якое таксама падсумоўвала

плён навуковай дзейнасці Уладзіміра Конана ў яе разнастайных кірунках, стала кніга «Выбранае» (2009), укладальнік якой, М.А. Козенка, слушна падкрэсліў навуковы ўніверсалізм даследчыка-асветніка, прывёў поўны бібліяграфічны спіс яго кніг, які ўключае 13 апублікаваных манаграфій і 4 брашуры, а таксама 5 падрыхтаваных да друку манаграфій, якія засталіся неапублікаванымі і пазначаныя ў спісе як рукапісныя [2, с. 531–532]. Сама ж кніга «Выбранае» складаецца з пяці раздзелаў: «Эстэтыка і філасофія», «Гісторыя культуры, культуралогія», «Рэлігіязнаўства», «Літаратуразнаўства, літаратурна-мастацкая крытыка», «Эстэтыка і паэтыка фальклору», у якія былі ўключаныя рэпрэзентатыўныя артыкулы даследчыка па гэтых галінах гуманітарных ведаў. Сабраныя пад адной вокладкай выбраныя працы Уладзіміра Конана сведчаць, што ён быў, несумненна, першапраходцам і наватарам у распрацоўцы ўзнятых ім у другой палове XX ст. пытанняў развіцця філасофска-эстэтычнай думкі Беларусі ад старажытнасці да сучаснасці. Яго працы разбуралі канон сацыяльна-вульгарызатарскага падыходу да асэнсавання гісторыка-культурнай і мастацка-эстэтычнай спадчыны бела-

рускага народа, ён ішоў шляхам асэнсавання духоўных каранёў гістарычнага быцця беларусаў і вывучэння культурных здабыткаў народа ў кантэксце еўрапейскай хрысціянскай цывілізацыі.

Ужо сам пачатак навукова-даследчай дзейнасці Уладзіміра Конана быў звязаны з новым напрамкам гуманітарнай навукі ў Беларусі, а менавіта з гісторыяй беларускай эстэтыкі, які пачаў складацца ў межах праблематыкі Інстытута філасофіі АН БССР у 60-я гады XX ст., калі ён, малады выпускнік гістарычнага факультэта БДУ, паступіў туды ў аспірантуру і распачаў працу над кандыдацкай дысертацыяй «Развіццё эстэтычнай думкі ў Беларусі: 1917–1934 гг.», тэму для якой абраў пасля кансультацый з навуковым кіраўніком і тагачасным акадэмікам АН БССР К.К. Атраховічам (Кандратам Крапівой). Як згадваў сам Уладзімір Конан, аналіз першакрыніцаў па сваёй тэме ён пачаў з камандзіроўкі ў Ленінград, дзе ў акадэмічнай бібліятэцы ў фондзе Галоўнага ўпраўлення па справах друку царскай Расіі захоўваліся гадавыя камплекты перыядычных выданняў Беларусі, і менавіта там за некалькі тыдняў ён прачытаў і прагледзеў усю беларускую газету «Наша ніва» (1906–1915) — тое «праўдзі-

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэтка і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікадзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістападу» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальніца зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адаважы. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

вае люстэрка беларускага нацыянальнага адраджэння і станаўлення беларускай класічнай літаратуры, іншых відаў нацыянальнай культуры, грамадскай думкі» [2, с. 6]. Гэта сталася тым фундаментам, які вызначыў стратэгію далейшых навуковых пошукаў, той неафіцыйнай школай пазнання беларускага гістарычнага, грамадскага і культурнага жыцця, якая паўплывала на навуковую фармацыю даследчыка і вызначыла яго прафесійныя арыенціры. Таму філасофска-эстэтычныя даследаванні Уладзіміра Конана не былі скіраваныя ў нейкія адцягненыя сферы, але арганічна злучаліся з канкрэтнымі галінамі гуманітарных ведаў: праз прызму эстэтычных ідэалаў ён разглядаў беларускі фальклор як фактар народнай культуры, беларускую літаратуру і мастацтва, гісторыю грамадскай думкі.

Першая навуковая манаграфія даследчыка «Развіццё эстэтычнай думкі ў Беларусі: 1917 — 1934 гг.», выдадзеная ў 1968 г., якая вырасла з яго дысертацыйнай працы, была прысвечана галоўным чынам аналізу эстэтычных праграмаў беларускіх літаратурных аб'яднанняў 1920-х гг. — «Маладняка», «Узвышша», «Полымя». Наватарскім быў сам падыход да асэнсавання абранага для даследавання матэрыялу, які грунтаваўся на метадалагічным сінтэзе тэарэтычнай эстэтыкі, літаратурна-мастацкай крытыкі і літаратуразнаўства, што і стане тым новым напрамкам у гуманітарнай навуцы, які ў далейшым пашырыцца на мастацкую культуру ў цэлым. Апрача незвычайна арыгінальнага метадалагічнага падыходу ў гэтай першай працы даследчыка нечаканым выглядаў і сам матэрыял, які змушаў да новага канцэптуальнага асэнсавання, бо на той момант у савецкім літаратуразнаўстве панавалі досыць крытычны афіцыйны погляд на літаратурна-мастацкую дзейнасць прадстаўнікоў творчых аб'яднанняў 1920-х гадоў, асабліва «Узвышша», якіх дакаралі шматлікімі «ідэалагічнымі памылкамі» ў асэнсаванні грамадскіх падзей і гістарычнага быцця беларускага народа, прыпісвалі

так званы «нацыянал-дэмакратызм» і недахоп «пралетарскага інтэрнацыяналізму». Як вядома, такі погляд сфармаваўся яшчэ ў 1930-я гады, калі многія ўдзельнікі гэтых літаратурных аб'яднанняў былі рэпрэсаваныя; гэты ж погляд збольшага захоўваўся і на той час, калі Уладзімір Конан распачаў сваю навуковую дзейнасць. І хаця тады ўжо большасць рэпрэсаваных была рэабілітавана, а тыя з іх, хто выжыў, змаглі вярнуцца да літаратурнай дзейнасці, усё ж згадваць пра гэты перыяд, а тым больш даваць яму новыя пазітыўныя, адрозныя ад афіцыйнай, ацэнкі, было праблематычна, больш зручным было проста маўчанне. Але час патрабаваў смеласці ў абнаўленні ацэнак, навуковага аналізу сутнасці эстэтычных з'яваў мінулага, выхаду з вульгарна-ідэалагізатарскіх рамак. І гэты новы павеў часу адчуў тады менавіта малады даследчык, аспірант Інстытута філасофіі АН БССР Уладзімір Конан, заглыбіўшыся ў эстэтычныя праграмы і мастацкія практыкі «Маладняка», «Узвышша», «Полымя» і іншых літаратурных групаў таго часу.

Настойлівы пошук першакрыніцаў прывёў яго не толькі да камплектаў беларускіх перыядычных выданняў пачатку XX ст. у акадэмічнай бібліятэцы Ленінграда, але ў далейшым і да архіўных пошукаў у Вільні і іншых гарадах, а таксама да сустрэч у Маскве і Мінску з прадстаўнікамі тых літаратурных аб'яднанняў, якія ён даследаваў. Гэта былі сустрэчы і перапіска з тымі, хто выжыў і вярнуўся, а таксама з сем'ямі тых, хто загінуў у часе рэпрэсій. Так, асабліва шчыльныя стасункі ў маладога даследчыка наладзіліся з Уладзімірам Дубоўкам і сям'ёй Адама Бабарэкі. І Дубоўка, і сям'я Бабарэкі, як вядома, жылі ў Маскве, Уладзімір Конан наведваў іх падчас камандзіровак і канферэнцый, сустракаўся ў Мінску, калі яны бывалі ў беларускай сталіцы. Ён вывучаў захаваны сям'ёй архіў Адама Бабарэкі, захапляўся яго постаццю, лічыў яго галоўным тэарэтыкам і заснавальнікам эстэтычных прынцыпаў «Маладняка» і «Узвышша», рыхтаваў да друку

Вокладка кнігі Уладзіміра Конана
«Гісторыя эстэтычнай думкі
Беларусі. Т.1» —
апошняе прыжыццёвае выданне.

кнігу пра Бабарэку, а таксама рупіўся пра выданне яго твораў.

З Уладзімірам Дубоўкам у Конана наладзілася перапіска, якая доўжылася амаль дзесяцігоддзе, ад пачатку яго навуковай працы да хваробы і смерці паэта. Перапіска захавалася і сведчыць, наколькі сардэчнымі і сяброўскімі былі стасункі легендарнага беларускага паэта 1920-х гадоў і маладога навукоўца, які пачаў сур'ёзна вывучаць той няпросты перыяд нацыянальнай культуры. Дубоўка ў лістах выступае старэйшым сябрам, дардцам і настаўнікам, які глыбока ўваходзіў у справы свайго адрацата — спачатку яшчэ аспіранта, а потым прафесійнага навукоўца, супрацоўніка акадэмічнага Інстытута. У лістах да Дубоўкі Конан дзяліўся сваімі творчымі планами і ідэямі, яму дасылаў на прагляд і ацэнку падрыхтаваныя да друку матэрыялы і будучую дысертацыю; Конану была вельмі важная думка старэйшага калегі — непасрэднага і актыўнага ўдзельніка тых працэсаў, што сталі прадметам яго навуковага даследавання. Дубоўка ж заахвочваў і маральна падтрымліваў маладога сябра, даваў яму слушныя парады. Прывядзем тут некалькі фрагментаў гэтай надзвычай цікавай перапіскі, вельмі важнай для разумення творчага сталення асобы даследчыка, які стане неўзабаве адной з ключа-

вых постацяў беларускай навукі, асветы, культуры. Так, напярэдадні абароны кандыдацкай дысертацыі Конан атрымаў ад Уладзіміра Дубоўкі наступны ліст:

«9 лютага 1965 г. Масква

Паважаны Уладзімір Міхайлавіч!

Дзякую Вам за прысланы Вамі аўтарэферат Вашае дысертацыі. Перад гэтым я азнаёміўся з большаю часткаю яе (надрукаваныя раней раздзелы). Раздзел пра Адама Бабарэку я чытаў не толькі ў “Полымі”, але і ў рукапісе (без рэдакцыйных скарачэнняў).

Скажу шчыра: аб’ём даследаванняў Вамі матэрыялаў (друкаваныя і архіўныя) мяне проста здзівіў. У Вас сапраўды атрымалася не кандыдацкая, а доктарская дысертацыя, бо, на маю думку, адзін толькі раздзел пра Адама Бабарэку варты кандыдацкай дысертацыі.

Можна толькі радавацца і зайздросціць Вашай працавітасці і, я сказаў бы, упартасці, з якой Вы ішлі бадай “нявораным полем”.

Мне, як аднаму з удзельнікаў літаратурнага жыцця трыццатых гадоў, асабліва прыемна адзначаць, што Вы правільна аднаўляеце забытыя або знявечаныя факты і падзеі таго перыяду. У першую чаргу гэта датычыць ролі “Узвышша” ў развіцці беларускае савецкае літаратуры і выдатнага яго сябра — Адама Бабарэкі. Спадзяюся, што новыя матэрыялы і рукапісы дазваляць Вам у далейшым яшчэ вярнуцца да гэтае тэмы.

Ад душы жадаю Вам не толькі паспяхова абараніць сваю дысертацыю і атрымаць жаданую навуковую годнасць, але і далейшых поспехаў у Вашай творча-навуковай працы.

З сардэчным прывітаннем і пашанаю да Вас,

Уладзімір Дубоўка» [3, с. 168–169].

А праз некалькі дзён, ужо пасля абароны дысертацыі, Уладзімір Конан у адказ напіша Дубоўку ліст з падзякаю за падтрымку, згадкаю пра абарону і далейшыя планы. Пры гэтым выразна бачны прыроджаная сціпласць і самакрытычнасць вучонага, цалкам захопленна-

га працэсам навуковага пазнання і адкрыццём праўды. Ліст цытуецца ў крыху скарачаным выглядзе:

«Вельмі паважаны Уладзімір Мікалаевіч!

Дзякую Вам за цёплы ліст і за маральную падтрымку, якую я атрымаў ад Вас напярэдадні абароны дысертацыі. Такую ж падтрымку я атрымаў ад Ганны Іванаўны і Алесі Адамаўны Бабарэкаў.

Абарона прайшла паспяхова. Вучоны Савет аднагалосна выказаўся “за”. Апанентамі былі І. В. Гутараў і А. Б. Ладыгіна. Многім падабалася мая крытыка вульгарнай сацыялогіі ў эстэтыцы (БелАПП і інш.)...

Я сам вельмі скромна ацэньваю свой рукапіс. Тым больш, што навуковы стаж мой невялікі: у 1962—1964 гг. быў аспірантам Інстытута філасофіі АН БССР. Раней (з 1959 года, пасля заканчэння гістарычнага факультэта БДУ) працаваў сельскім настаўнікам на Вілейшчыне.

Артыкул аб Адаму Бабарэку з’явіўся пад уплывам Вашых успамінаў. Я ў гэты час быў ужо знаёмы з яго артыкуламі. Яны зрабілі на мяне прыемнае ўражанне сваёю глыбінёй і шчырасцю.

А вядома, што глупасць, бяздушша і фарысейства прынеслі многа шкоды не толькі мастацтву, але і навуцы. Пагэтаму яшчэ многа трэба зрабіць для адраджэння гістарычнай праўды. Я паспытаю свае сілы ў вывучэнні гісторыі эстэтычнай думкі беларускага народа.

З вялікай павагай да Вас

Уладзімір Конан.

16 лютага 1965 г. г. Мінск» [4, арк. 1–2].

Як бачна з гэтых двух эпістальярных фрагментаў, Уладзімір Дубоўка вельмі дакладна і мудра падкрэсліў такую неад’емную рысу творчай натуры свайго адрасата як імкненне ісці «нявораным полем», што значыць не баяцца ісці па цаліку, адкрываць нязведаныя абсягі нацыянальнай мастацкай культуры, асэнсоўваць духоўныя карані гістарычнага быцця беларусаў і ўзнямаць з забыцця занябаныя ў савецкі час ці тэндэнцыйна асветленыя старонкі

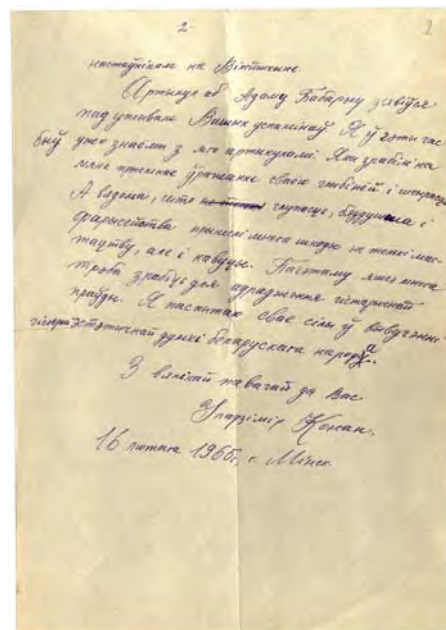
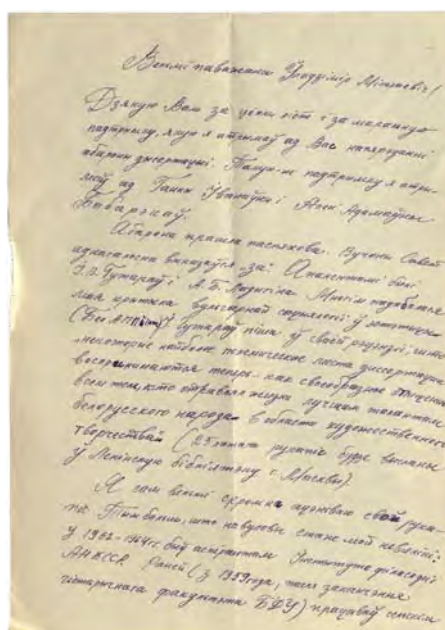
гісторыка-культурнай спадчыны. І як жа гэта адпавядала вызначанаму самому сабе даследчыкам творчаму плану...

Разважаючы ў гэтых юбілейных нататках пра плён зробленага Уладзімірам Кананам, немагчыма не ўразіцца, наколькі ж маштабна ён здзейсніў і нашмат «перавыканаў» намечаны ў пачатку навуковага шляху план! Як ужо згадвалася, акадэмічная аўтарская «Гісторыя эстэтычнай думкі Беларусі» ад даўніх часоў да сучаснасці была падрыхтаваная вучоным у трох тамах, яе першы том паспеў выйсці пры ягоным жыцці. Дзясяткі часопісных публікацый, у якіх ён апрабоўваў і развіваў свае ідэі, відавочна, былі творча перапрацаваныя і сістэматызаваны ўкладзеныя ў наступных тамах гэтага навуковага праекту, што яшчэ чакае завершанасці сваёй публікацыі. Выдатным навуковым плёнам даследчыка сталі таксама манаграфіі «Адам Бабарэка: Крытыка-біяграфічны нарыс» (1976), «От Ренессанса к классицизму: Становление эстетической мысли Белоруссии XVI—XVIII вв.» (1978), «Ля вытокаў самапазнання: Станаўленне духоўных каштоўнасцей у святле фальклору» (1989), «Свято паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча» (1991), «Ксёндз Адам Станкевіч і каталіцкае адраджэнне ў Беларусі» (2003), «Беларуская мастацкая культура эпохі Сярэднявечча і Рэнесансу» (2006) ды іншыя выданні.

Новым і асабліва плённым кірункам даследаванняў для Уладзіміра Канана з 1990-х гадоў становіцца вывучэнне беларускай мастацкай культуры і літаратуры ў кантэксце хрысціянскай цывілізацыі і ў цэлым вывучэнне ролі хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа. Гэтай тэме прысвечаны яго выступленні на навуковых канферэнцыях, шматлікія артыкулы ў перыядычным друку, кнігі, якія паспелі выйсці з друку і якія так і засталіся ў рукапісах. Дзесяцігоддзі забароны рэлігіі і савецкая атэізацыя грамадства прывялі да негатыўных наступстваў у яго развіцці, што было выразна бачна ў розных сферах жыцця і асабліва

адбівалася на стане маральнасці і культуры. Адраджэнне хрысціянскіх традыцый нашага народа было надзвычай запатрабавана на новым пераломным этапе гісторыі ў канцы 1980 — пачатку 90-х гадоў. Тады разам з адраджэннем рэлігійнага жыцця адраджалася і навуковая думка, прысвечаная ролі хрысціянства ў гісторыі беларускага народа, у тым ліку ў мастацкай культуры і літаратурнай творчасці. Ізноў перашапраходцам і наватарам тут стаў Уладзімір Конан, стварыўшы і практычна абгрунтаваўшы канцэпцыю эстэтычнай тэалогіі, якая паходзіць з біблейных тэкстаў Новага Запавету і якую іманентна нясе ў сабе мастацкая творчасць і народная культура, што выяўляецца праз розныя тыпы мастацкай вобразнасці. Спецыфіка гэтай вобразнасці адсылае да творчай злучанасці з Боскім светапарадкам, крыніцаю пазнання якога з'яўляюцца Біблія і хрысціянская традыцыя. Вывучэнне біблейных архетыпаў і сімвалаў, заснаванае пераважна на матэрыяле беларускай літаратурнай класікі і народнай культуры, стала чарговым навуковым адкрыццём Уладзіміра Конана, які прапанаваў новы погляд на спецыфіку нацыянальнага гістарычнага і культурнага быцця беларусаў у кантэксце еўрапейскай хрысціянскай цывілізацыі. «Сёння, як ніколі раней, патрэбна прарочае Слова хрысціянства», — слухна падкрэсліў даследчык на заканчэнне свайго фундаментальнага артыкула «Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа» [2, с. 197–205].

У гэтым рэчышчы асабліва цікавым і важным сёння бачыцца глыбокае асэнсаванне даследчыкам духоўных каранёў беларускай літаратуры, творчасці пачынальнай нацыянальнай літаратурнай класікі Янкі Лучыны, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча ды іншых. Асабліва багата плён гэтых даследаванняў прадстаўлены на старонках часопіса «Наша вера», дзе былі апублікаваныя дзясяткі артыкулаў вучонага, прысвечаныя біблейнай тэматыцы і хрысціянскай сімволіцы ў беларускай літаратурна-мастацкай спадчыне,

Рупакіс ліста Уладзіміра Конана да Уладзіміра Дубоўкі з фондаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

якую аўтар разглядаў не толькі ў рэчышчы нацыянальных культурных традыцый, але і ў кантэксце сусветных літаратурных шэдэўраў (такіх, да прыкладу, як эпас Гамэра, «Боская камядзя» Дантэ ды іншых).

Сярод разнастайных галін мастацкай культуры беларускага народа менавіта літаратура нязменная і найперш прываблівала ўвагу Конана, бо яна як мастацтва слова найцясней звязаная з уваабленнем эстэтычных ідэалаў красы, гармоніі, дасканаласці, з рэпрэзентацыяй эстэтычнай тэалогіі праз сімвалічнае выкарыстанне біблейных архетыпаў, матываў і вобразаў. Думка вучонага сягала ў глыбокую старажытнасць: да малітоўнай творчасці Кірылы Тураўскага, біблейнай дзейнасці Францыска Скарыны, які «стварыў узоры паважлівага, узнёслага, амаль малітоўнага хвалення Бацькаўшчыны і роднай мовы» [5, с. 104], да творчасці беларуска-польскіх рамантыкаў XIX ст., найперш Адама Міцкевіча і яго сяброў філаматаў. На грунце гэтых традыцый нараджалася новая беларуская літаратура, ствараліся яе класічныя ўзоры, якія на розных мастацкіх узроўнях (жанравых, матывных, вобразных, стылёвых) арганічна ўключылі ў сябе хрысціянскія архетыпы і біблейную сімволіку. Уладзімір Конан у канцэптуальным

артыкуле «Беларуская літаратура ў кантэксце хрысціянскіх ідэалаў» [6], аналізуючы творчасць пачынальнай новай беларускай літаратуры XIX—пачатку XX ст., вылучыў тры плыні яе вытокаў, па-рознаму спалучаных з этнакультурнай і хрысціянскай традыцыямі, а таксама паказаў, якую ролю адыгрывае біблейная сімволіка ў стварэнні вобразных мадэляў дасканаласці грамадства.

Першую плынь даследчык звязвае з народнай гратэска-карнавальнай традыцыяй, са смехавой гумарыстычнай народнай культурай амбівалентнага значэння, да якой найперш належаць беларускія ананімныя паэмы «Энеіда навыварат» і «Тарас на Парнасе»; гэтая плынь прайшла, як сцвярджае даследчык, праз усю гісторыю нашай літаратуры, па-свойму выявіўшыся ў творчасці Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Францішка Багушэвіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Кандрата Крапівы і іншых пісьменнікаў [6, с. 232]. Другая плынь звязваецца даследчыкам з хрысціянскай традыцыяй у элегічнай паэзіі, якая «пачыналася з фальклору, пахавальных песняў-галашэнняў, з малітоўнай лірыкі». Першым узорам такога лірычнага твора даследчык назваў верш «Зайграй, зайграй, хлопча малы...», аўтарства якога прыпісваецца Паўлюку Багрыму і

ў якім «цэльна спалучыліся этнакультурныя і хрысціянскія вытокі» [6, с. 232]. Адносна малітоўнай паэзіі даследчык піша, што песня-малітва ніколі не знікала, не заціхала ў нашай літаратуры, няспынна ўзнаўляючыся ўсё новымі арыгінальнымі варыяцыямі ў творчасці бадай усіх пачынальнікаў новай беларускай літаратуры, яе класікаў і мадэрністаў 1920-х гадоў, а таксама паэтаў сучаснікаў. Асабліва падрабязна ў артыкуле, змешчаным у часопісе «Наша вера», даследчык разважаў пра жанр малітвы ў творчасці Янкі Купалы [7].

Трэцюю скразную плынь беларускай класічнай паэзіі і нават «пэўную грань нашай культуры ў эпоху яе нацыянальнага адраджэння» Уладзімір Конан звязвае з уплывам папулярнай у народнай песеннай культуры евангельскай прыпавесці пра Беднага Лазара: «Лазаравыя матывы ўвайшлі ў беларускую літаратуру не шляхам непасрэднага пераймання, а праз інтанацыі і мелодыі Лазаравых песняў, вельмі папулярных у народным вясковым і прыцаркоўным побыце», пры гэтым даследчык спасылаецца на працу вядомага этнографа і фалькларыста Еўдакіма Раманава, які сабраў і выдаў зборнік беларускіх духоўных песняў, дзе шмат варыянтаў народных песняў пра Беднага Лазара, вельмі распаўсюджаных па ўсёй Беларусі [6, с. 233]. Евангельскія архетыпы Лазара Беднага, на думку вучонага, моцна паўплывалі на новую беларускую літаратуру на этапе яе стаўлення, вызначыўшы «элегічную плынь нашаніўскай паэзіі, вядомую ў крытыцы як «плач па роднай старонцы». Аднак падабенства даследчык бачыць менавіта «па інтанацыі, мажорным матыве і на ўзроўні агульных архетыпаў», паколькі «паводле свайго ідэйнага зместу беларуская літаратура была свецкай, натхнялася ідэаламі сацыяльнай справядлівасці і нацыянальнага адраджэння Беларусі» [6, с. 234]. Евангельскую прыпавесць пра Беднага Лазара і тое, як яна функцыянуе ў беларускім фальклоры, Конан таксама грунтоўна

даследаваў у артыкуле, апублікаваным у часопісе «Наша вера» [8]. Менавіта ў гэтым артыкуле, тлумачачы ролю біблейных прарокаў у адкрыцці вечнасці, Конан абгрунтаваў тэарэтычнае паняцце «эстэтычнай тэалогіі», важнае для разумення сувязі літаратуры з біблейнымі матывамі і вобразамі. Даследчык пісаў: «У творах прарокаў ёсць экстатычны прарыў у трансцэндэнтны свет вечнасці. Прарокі былі геніяльнымі паэтамі, бо здолелі ўбачыць вечнае ў часовым, бязмежнае ў абмежаваным. І выявілі свае экстатычныя прадбачанні ў зямных, пластычных вобразах і сюжэтах. Вечнасць адкрылася людзям у запісаных евангелістамі дзеях і вучэнні Езуса Хрыста, у пропаведзях і лістах Яго апосталаў, у Апакаліпсісе багаслова Яна. Не ў форме філасофскага вучэння, а ў мастацкіх сюжэтах, вобразах і сімвалах — своеасаблівай эстэтычнай тэалогіі» [8, с. 62]. Такім чынам, тэрмін «эстэтычная тэалогія» можа прымяняцца пры вывучэнні сувязі літаратурных твораў з хрысціянскай і ў цэлым з біблейнай традыцыяй.

Даследчык таксама звяртаў увагу на тое, што ў эпоху нацыянальнага адраджэння ў новай беларускай літаратуры звышасабісты біблейны сэнс набывае мастацкі вобраз прарока, што найбольш яскрава выявілася ў паэзіі Янкі Купалы (верш «Прарок», паэма «На Куццю» і іншыя творы). Прарочай місіяй на тым гістарычным этапе нацыянальнага быцця надзяляецца і сама літаратура, і паэт як выкрывальнік сацыяльнай несправядлівасці і вястун будучага вызвалення ад усіх крыўдаў і бедаў. Акцэнт у ўвагу Конан і на тым, што савецкая цэнзура, а таксама прымусовая аўтарская самацэнзура, «імкнулася поўнасцю абязбожыць беларускую літаратуру», што асабліва адбілася на творчым лёсе паэмы Якуба Коласа «Сымон-музыка», першапачатковы варыянт якой (друкаваўся ў газеце «Вольная Беларусь» у 1917–1918 гг. і асобным выданнем у 1918 г.) даследчык называе «адным з самых хрысціянскіх твораў новай еўрапейскай літаратуры»

[6, с.235]. Вельмі грунтоўна на прыкладзе шматлікіх твораў Якуба Коласа, што сталі шэдэўрамі нацыянальнай літаратуры, даследчык разглядае хрысціянскія матывы і вобразы ў яго паэзіі, інтэрпрэтуе яго творчасць у кантэксце хрысціянскай філасофіі быцця ў адмысловых артыкулах, змешчаных у часопісе «Наша вера» [9; 10].

Што датычыць ідэалаў дасканаласці грамадства, то тут Уладзімір Конан звяртае ўвагу, што ў класічнай літаратурнай традыцыі (гэтаксама, як і ў іншых відах мастацкай культуры) «у першую чаргу яны выяўляюць Рай і Пекла зямнога жыцця», і гэта не дзіўна, бо і сам Створца Сусвету «пасяліў нашых прабацькоў у Садзе-Раі» [6, с. 238]. Даследчык аналізаваў сусветна вядомыя літаратурныя ўзоры падобнай тэматыкі — эпічныя творы англійскага паэта XVII ст. Джона Мільтана «Страчаны рай» і «Вернуты рай», разважаючы аб спецыфіцы ўвасаблення падобных матываў у беларускай літаратуры. «Пекла і Рай грамадскага жыцця, народа і яго паэта-песняра ў вобразе прарока нацыянальнага адраджэння — скразная тэма новай беларускай літаратуры» [6, с.238], — сцвярджаў даследчык, прыводзячы характэрныя прыклады з гісторыі нацыянальнага прыгожага пісьменства, дзе яскрава выявіўся найперш біблейны архетып Раю як ідэал дасканаласці жыцця (паэмы Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш», Якуба Коласа «Новая зямля», Янкі Купалы «Яна і я» і іншыя творы). Адзначым, што найбольш шырокаму разгляду матываў Раю і Пекла ў творчасці Янкі Купалы даследчык прысвяціў асобны грунтоўны артыкул, параўноўваючы Купалу з Дантэ [11].

Побач з вышэйназванымі артыкуламі фундаментальнае значэнне для вывучэння «эстэтычнай тэалогіі» беларускай літаратуры мае таксама артыкул Уладзіміра Конана, прысвечаны біблейным матывам у творчасці Янкі Лучыны [12], змешчаны ў часопісе «Наша вера» пад псеўданімам Уладзімір Бузук. У гэтым артыкуле аўтар паказвае ўнікальнасць беларускага феномена ў рэчышчы агульнаеўра-

пейскай культуры, што праявілася ў формах і спосабах інтэрпрэтацыі біблійнай сімволікі ў народнай культуры і прафесійнай літаратурнай творчасці. Унікальнасць, на думку вучонага, у тым, што літаратура адаптавала гэтую сімволіку праз народную традыцыю. Ён глыбока абгрунтоўвае гэты важны тэарэтычны тэзіс: «Унікальны ў агульнаеўрапейскай культуры беларускі феномен: арфічныя матывы Чароўнага Музыкі, архетыпы Раю і Пекла, Лазара Беднага і яго брата не толькі арыгінальна выявіліся ў нашым фальклоры і народнай культуры; яны часта аб'ядноўваюцца паміж сабою ў матывы Чароўнага Музыкі і Лазара Беднага, спалучаюцца ў вобразе вандроўнага жабрака — дудара, гусляра, выканаўцаў калісцы папулярных у народзе лазаравых песняў. Часткова непасрэдна праз Новы Завет, а найбольш апасродкавана праз народную культуру гэтыя архетыпы перайшлі ў літаратуру XIX — пачатку XX ст. У літаратурным кантэксце прыпавесць пра Лазара Беднага набыла значэнне ўніверсальных сімвалаў багацця і беднасці, праўды і крыўды, трансфармавалася ў сацыяльна-этычную і палітычную праблему. У сваю чаргу арфічныя матывы чароўнай музыкі і песні ў рамантычнай беларускай літаратуры ўвасобілі ідэю выратавальнай місіі мастацтва ў грамадстве, дзе пануюць сацыяльны прыгнёт і нацыянальная няроўнасць. Архетып чарадзейнага песняра трансфармаваўся ў вобраз песняра-паэта, прарока Новай гісторыі» [12, с. 37–38]. Гэтыя высновы, здаецца, не патрабуюць дадатковага каментаравання — далей у артыкуле аўтар ілюструе іх шматлікімі прыкладамі з твораў Янкі Лучыны і іншых паэтаў, блізкіх да яго па часе.

Апрача навуковых працаў, прысвечаных хрысціянскай традыцыі ў беларускай культуры і літаратуры, адметнай культурнай падзеяй сталі публікацыі Уладзіміра Конана, прысвечаныя беларускім святарам, якія адыгралі выключную ролю ў беларускім нацыянальным адраджэнні першай паловы XX ст. Найперш тут неаб-

ходна згадаць грунтоўны артыкул, прысвечаны ксяндзу Вінцэнту Гадлеўскаму і яго філасофскаму абгрунтаванню беларускай ідэі [13], а таксама велічны партрэт святара, найруплівейшага ў сваёй разнастайнай дзейнасці на беларускай ніве і ў справе адраджэнні Касцёла ў Беларусі, у манаграфічным даследаванні, прысвечаным ксяндзу Адаму Станкевічу. Гэтая надзвычай важная кніга, выдадзеная выдавецтвам «Про Хрысто» ў 2003 г., заснавана на дасканалым асэнсаванні аўтарам дакументальна-біяграфічнага матэрыялу і на глыбокім разуменні той звышнатуральнай святой місіі, якую годна і напоўніцу спраўдзіў беларускі святар усім сваім жыццём [14].

Як ужо адзначалася, многія навуковыя даследаванні Уладзіміра Конана засталіся ў рукапісах або былі апублікаваныя толькі часткова. У гэты лік уваходзяць і яго манаграфіі «Беларуская мастацкая культура ў кантэксце хрысціянскай цывілізацыі: гісторыка-тыпалагічнае даследаванне» (у рукапісе 400 старонак) і «Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа» (у рукапісе 250 старонак). Гэтыя працы былі апублікаваныя толькі ў невялікіх фрагментах. Што ж датычыць архіва вучонага, то ён захаваны і знаходзіцца ў стане навуковай апрацоўкі ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва. Лёсу архіва Уладзіміра Конана і яго найкаштоўнейшым матэрыялам біяграфічнага і навукова-творчага характару прысвечаны артыкул беларускай даследчыцы Ірыны Лапцёнак, якая слухна зазначае: «На сённяшні дзень творчасць У.Конана як навукоўца, пісьменніка, бібліста патрабуе грунтоўнага вывучэння, у чым, безумоўна, надзвычайную карысць будзе мець даследаванне матэрыялаў яго архіва-бібліятэкі, які не толькі адлюстроўвае напрамкі дзейнасці У.Конана як пісьменніка і навукоўца, але і паказвае разнастайнасць яго сувязей» [15, с. 162].

Ушаноўваючы 90-годдзе з дня нараджэння выдатнага вучонага-філосафа, даследчыка эстэтычнай думкі Беларусі ад старажыт-

насці да сучаснасці Уладзіміра Конана, хацелася найперш звярнуць асаблівую ўвагу на тое высокае духоўнае вымярэнне яго бачання нацыянальнай літаратурнай традыцыі, якое дазваляе гаварыць пра спецыфічную «эстэтычную тэалогію» літаратуры і адкрывае новыя абсягі прачытання нацыянальнай літаратурнай класікі ў кантэксце біблійнай гісторыі збаўлення свету. Шматлікія артыкулы вучонага, прысвечаныя хрысціянскай тэматыцы, што друкаваліся на старонках часопіса «Наша вера» і ў іншых выданнях, паглыбляюць нашы ўяўленні пра сувязь твораў беларускай літаратуры з хрысціянскай карцінай свету, раскрываюць глыбінныя пласты сэнсаў у біблійнай перспектыве, высвечваюць духоўныя карані нацыянальнай класікі. Вельмі пажадана, каб гэтыя артыкулы, сабраныя разам, былі надрукаваныя ў адной кнізе, якая стала б фундаментам, узорным прыкладам для далейшых даследаванняў нацыянальнай мастацкай культуры ў падобным эстэтычна-тэалагічным рэчышчы.

Літаратура:

1. Конан, У.М. Гісторыя эстэтычнай думкі Беларусі. У 3 т. Т. 1. X ст. — 1905 г. — Мінск: Беларуская навука, 2010. — 439 с.
2. Конан, У.М. Выбранае / уклад., прадм. М.А.Козенкі. — Мінск: Смэлтак, 2009. — 536 с. — (Выдатныя постаці Беларусі).
3. Лісты Уладзіміра Дубоўкі да Уладзіміра Конана // Польша. — 2014. — № 10. — С. 168–171.
4. Лісты Уладзіміра Конана да Уладзіміра Дубоўкі // Адзел рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я.Коласа НАН Беларусі. — Ф.14 (Дубоўка). — Воп. 1. — Адз. зах. 615. — 76 л.
5. Конан, У.М. Беларуская мастацкая культура эпохі Сярэднявекі і Рэнесансу. — Мінск: БДПУ, 2006. — 176 с.
6. Конан, У. Беларуская літаратура ў кантэксце хрысціянскіх ідэалаў // Польша. — 2000. — № 2. — С. 231–252.
7. Конан, У. Жанр малітвы ў паэзіі Янкі Купалы // Наша вера. — 2004. — № 2. — С. 40–43.
8. Конан, У. Евангельская прыпавесць у беларускім фальклоры // Наша вера. — 2006. — № 3. — С. 62–66.
9. Конан, У. Эсхаталагічныя матывы ў паэзіі Якуба Коласа // Наша вера. — 2003. — № 3. — С. 28–32.
10. Конан, У. Хрысціянская філасофія жыцця ў творчасці Якуба Коласа // Наша вера. — 2007. — № 4. — С. 29–33.
11. Конан, У. Дантэ і Янка Купала: матывы Раю і Пекла // Наша вера. — 2001. — № 2. — С. 68–74.
12. Бузук, У. [Конан, У.] Біблейскія матывы ў творчасці Янкі Лучыны // Наша вера. — 2001. — № 2. — С. 37–39.
13. Конан, У. Ксёндз Вінцэнт Гадлеўскі: філасофскае абгрунтаванне беларускай ідэі // Наша вера. — 2007. — № 1. — С. 21–25.
14. Конан, У. Ксёндз Адам Станкевіч і каталіцкае адраджэнне ў Беларусі. — Мінск: «Про Хрысто», 2003. — 128 с.
15. Лапцёнак, І. Спецыфіка архіва-бібліятэкі Уладзіміра Конана // Польша. 2014. — № 10. — С. 160–167.

Выйшла ўжо 111 тамоў, а мусіць быць 200!

Аратай бясконцай баразны

Да 90-годдзя з дня народзінаў Кастуся Цвірка

Бяру ў рукі фотаздымак, якому амаль семдзесят гадоў. На ім маладыя і ўсмяшлівыя студэнты, будучыя пісьменнікі, прадстаўнікі пакалення, якое акадэмічныя літаратуразнаўцы называлі філалагічным, а крытыкі з паэтычным ухілам ахрысцілі пакаленнем, апаленым вайной. На фота Мінск паваенны, але ўжо адбудаваны, універсітэцкі скверык і іх васьмёра з прасветленымі сонцам і добрым настроём абліччамі.

Завадатарам сябрыны на здымку выступае чорначупрынны Рыгор Барадулін — ён чытае нешта вясёлае з разгорнутага нататніка. Можа, прывезеныя з цаліны новыя вершы, а можа, дзеліцца з раўналеткамі-аднакашнікамі якой-небудзь скароннай прыбабунькай з Ушаччыны.

Каля яго ледзь не навыцяжку, як школьнік перад настаўнікам, стаіць падобны на старшакласніка Анатоль Клышка — будучы аўтар разоў трыццаць перавыдаванага «Буквара», па якім будучы вучыцца чытаць мільёны маленькіх беларусаў.

За іх спінамі летуценна ўсміхаецца Васіль Зуёнак, чыя кніга

«Нача», пройдзе час, узляціць аж у космас — вершы з яе ў выкананні Уладзіміра Кавалёнка прагучаць над усёй Зямлёй.

Леваруч ад яго ў гарнітуры і пры гальштуку, успёршыся на спінку лаўкі, як на парламенцкую трыбуну, узвышаецца Анатоль Вяргінскі — будучы рэдактар «ЛіМа» — газеты №1 для беларускай інтэлігенцыі ў шматспадзеўныя 1980-я, будучы дэпутат Незалежнасці, пяцікурснік, чые вершы ўжо ахвотна друкуюць салідныя літаратурныя часопісы.

Поплеч з ім — сур'ёзны, як на іспыце па марксісцка-ленінскай філасофіі, Генадзь Бураўкін — будучы аўтар найлепшай беларускай кнігі лірыкі «Пяшчота», будучы стваральнік нацыянальнага тэлебачання, дзе два дзесяцігоддзі гучацьме ўзведзеная дзецьмі ў ранг вячэрняй малітвы бураўкінская «Калыханка», будучы прадстаўнік незалежнай Беларусі ў ААН.

Пасярод тройцы, што прысела на лаўцы, — у бялюткай вышыванцы Мікола Ароўка, будучы доктар філалогіі, будучы аўтар этапных драматычных паэм «Кур-

ганне», «Крэва» і «Каранаяцыя Міндоўга».

Па правую руку ад яго — засяроджаны ў слуханні Юрась Свірка, чыя першая кніга «Шэпчуцца ліўні» так па-вясноваму асвятляе і ажывіць аглухлую ад барабанна-барацьбітных лозунгаў нішчынай паваеннай пары беларускую паэзію.

Ну і нарэшце крайні ў партэры — наструнены, як цеціва ў луку, як на старце падаўшыся наперад, — Кастусь Цвірка, пра якога маю намер расказаць больш падрабязна. Па-першае, ён адзіны з усёй васьмёркі распачаў нядаўна дзясяты дзясятак адпушчаных яму гадоў. Па-другое, абсяг зробленага ім вылучаецца нават на фоне вялікага, трэба прызнаць, творчага даробку прадстаўленага на фотаздымку пакалення (а яно, на мой погляд, самае рэалізаванае ў гісторыі беларускай літаратуры). Па-трэцяе, менавіта Цвірка, як дбайны гаспадар, сабраў з палеткаў айчыннага прыгожага пісьменства плён шматлікіх папярэднікаў, ажыццявіў, так бы мовіць, літаратурныя дажыткі і дакопкі — як рэдактар і выдавец

беспрэцэдэнтнага па размаху і смеласці кніжнага праекту «Беларускі кнігазбор».

Даследчыцкая неспакойная жылка жыла ў ім з маладосці, калі напісаліся — зноў жа, як бы ад імя пакалення — радкі, якія выглядалі як праграмныя, дзе наўпрост засведчана: «Такія, мусіць, косці ў нас — // нам у пуху не спіцца, // такія, мусіць, ногі ў нас — // нам дома не сядзіцца, // такія, мусіць, рукі ў нас — // ніяк ім не стаміцца».

Гэтаму свайму крэда Кастусь Цвірка верны ўсё жыццё. Калі і стамляецца, то выгляду не паказвае. Не сядзіцца яму ў мяккім хатнім фатэлі, усё нешта рупіць. Той жа Рыгор Барадулін у свой час успамінаў: «Колькі ведаю Кастуся, ён ніколі не быў раздабрэлым, распаўнелым, ленаватым, а толькі паджарым, падцягнутым, імклівым і напружана роздумным».

Не сядзелася Цвірку ў зацішным кабінцеце ў акадэмічным Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору — і ён браў грувацкі бабінны магнітафон і ездзіў па вёсках, запісваючы народныя песні (потым з іх складзецца адзін з тамоў шматтомніка «Беларуская народная творчасць»).

Не сядзелася Цвірку ў рэдакцыйных кабінетах «Юнацтва» і «Полымя» — ён выпраўляўся ў вандроўкі па родных мясцінах Янкі Купалы, Адама Міцкевіча, Яна Чачота, Тамаша Зана, Паўлюка Багрыма, Уладзіслава Сыракомлі, Францішка Багушэвіча... Памятаю, як уразіла мяне яго кніга падарожных эсэ «Лісце забытых алеяў» (1993). Пасля яе і Міцкевіч па-новаму чытаўся, і Сыракомля больш зразумелым рабіўся, і Багушэвіч выглядаў ужо не толькі «мужыцкім адвакатам» (школьныя, ліхачка на іх, пазаселыя ў памяці акцэнты). З тых засыпаных лісцем бяспамяцтва алеяў вырасталі потым грунтоўныя прадмовы да кнігазбораўскіх тамоў — нездарма

З калегамі-пісьменнікамі. 2012 г.

ў іхнім шэрагу першым стаіць збор твораў Яна Чачота, каго Кастусь Аляксеевіч і з польскай мовы пераклаў, і пракаментываў, і ў прадмове забяспечыў неабходным у такіх выпадках хрэстаматычным глянцам.

Другі Цвіркаў падапечны — Адам Міцкевіч — меў таго глянцу аж залішне. Патрэбна было, наадварот, падчысціць той наведзены польскім міцкевічнаўствам глянec і вярнуць паэта на родны яму беларускі абсяг. Што Кастусь Цвірка і зрабіў. Адзін пераклад «Дзядоў» чаго варты! Не кажучы ўжо пра вершы, да беларускіх варыянтаў якіх перакладчык ставіўся надзвычай патрабавальна і мог адкінуць два, тры, пяць ці нават больш версій, каб у выбранае-перавыбранае трапіў той адзіны, варты пярэміц Міцкевіча. Скажам, знакаміты санет «Да Нёмана» пераклалі ажно дзесяцёра паэтаў, а Цвірка не паленаваўся і зрабіў адзінаццаты варыянт: «Рака маленства, дзе ты, Нёман мой, // чые струмені браў калісьці я ў далоні...». І гэты «Нёман у далонях» такі блізкі, такі родны, такі прывабны... Так рабілася прывабнай для беларускага чытача і ўся паэзія Міцкевіча.

Сабраліся мы аднойчы з сябрамі ў вандроўку па Міцкеві-

чавых мясцінах. А хто за экскурсавода будзе? Кажу — Кастусь Цвірка тут па-за канкурэнцыяй, але ці згодзіцца, бо ж вечна заняты. У Мінску Кастуся Аляксеевіча не знайшлі, адшукалі на радзіме — у Зялёнай Дуброве на Старадарожчыне (сёння я разумею нашу празмерную, аж да нахабства настойлівасць). Але Цвірка не толькі згадзіўся павандраваць з намі, але і, паколькі маршрутна аўтобус хадзіў не штодня, пешкі дабраўся да бліжэйшай чыгуначнай станцыі, каб своєчасова прыбыць у Мінск.

Згадалася Зялёная Дуброва і ажыла ў памяці паездка туды на запросіны Кастуся Аляксеевіча. Паездка рабочая — можна сказаць, выязное пасяджэнне рэдакцыйнай рады «Беларускага кнігазбору». Праўда, з тых двух зялёнадуброўскіх дзён мне найбольш запомнілася неафіцыйная частка — з экскурсіяй па вясковай вуліцы, з заходам у Цвіркаву адрыну, дзе быў цэлы музей сялянскага рыштунку. Можна было пакруціць сячкарню, патрымацца за ручкі плуга, зняць са сцяны наклепаную — хоць зараз у пракос — касу, памахаць дзедаўскім цэпам, павесіць на грудзі сяўню і прадэкламаваць верш гаспадара сядзібы «Я сею жыта». Лёгка было ўявіць патомнага

У Зялёнай Дуброве з Г. Вінярскім,
А. Бельскім, М. Скоблам і А. Бельскай. 2004 г.

земляроба Кастуся Цвірку за тым жа плугам, — гэта ж ён паслядоўна, са зборніка ў зборнік, паэтызаваў працу сейбіта і касца, пастуха і аратая: «Напінаўся Гнедка, у капыт // капытом цяляў — не трэба пужка! // І плыла з-пад плуга скібы стужка. // Дымная. Па полі. Пад блакіт».

А потым быў паход на агуленае лесам мясцовае возера з тарфяністымі берагамі. Мне як заўзятаму рыбаку адразу заманулася закінуць у карычняватую ваду вудачку, хтосьці адважыўся даць нырца, а Кастусь Аляксеевіч, помню, глядзячы на азёрную гладзь, выказаўся нечакана: «Глядзіце, якая зборня аблокаў». Паэт!

Не даў Бог свінні рог, а мне — голасу. Але, каюся, я тады не ўтрымаўся і зацягнуў вядомую ці не кожнаму беларусу песню, якая сама на язык прасілася. Падхопленая больш галасістымі спадарожнікамі, песня тая далёка лунала над вадой: «У Зялёнай Дуброве мы начаваць будзем, // а вашае ласкі павек не забудзем».

А падчас вечаровага, на свежым паветры, застолля нам, здавалася, дапамагаў прамаўляць тосты сам Янка Купала. Адзін з

іх потым стаў ці не абавязковым на выдавецкіх бясёдах: «Гэй да сонца, гэй да зор, // «Беларускі кнігазбор!»».

З Зялёнай Дубровы не хацелася выязджаць. Думаю, не толькі мне. Але Зялёнай Дуброве пашчасціла на летапісца — Кастусь Цвірка напісаў пра яе захапляльную краязнаўчую кнігу «Будзіла вёску берасцянка» (2007). Я маю яе ў сваёй бібліятэцы з аўтарскім цёплым надпісам. Так што цяпер магу «ездзіць» на Цвіркаву радзіму, не выходзячы з мінскай кватэры.

Чацвёрачы мільганула ў гэтых нататках згадка пра «Беларускі кнігазбор», які стаўся ці не галоўнай справай у жыцці Кастуся Цвіркі, а таму будзе нялішнім расказаць пра гэты грандыёзны кніжны праект трошкі шырэй. Я добра памятаю, як ён у 1995 годзе пачынаўся, як супрацоўнікі тагачаснага Міністэрства культуры і друку (я тады там працаваў) часта бачылі, як па доўгіх міністэрскіх калідорах хадзіў інтэлігентнага выгляду чалавек з капелюшом у руках. Ён заходзіў у кабінеты і пераконваў адказных за кнігавыданне чыноўнікаў, што наспеў час у адмыслова заснава-

най серыі выдаць усе шэдэўры беларускай літаратуры. Спіс шэдэўраў прыкладаўся — 200 тамоў.

Дзяржаўнае кнігавыданне тады дыхала на ладан, і на просьбіта — Кастуся Цвірку — глядзелі як на непапраўнага рамантыка. Бо і праўда — хто тыя тамы будзе рыхтаваць, вышукваць па архівах забытыя рукапісы, каментавачы і пры патрэбе перакладаць з замежных моваў (наша прыгожае пісьменства здаўна было неаднамоўным)? На ўсё гэта быў патрэбен яшчэ адзін акадэмічны інстытут літаратуры...

Выслухаўшы чыноўніцкія прэрэчанні (павучальныя і спачувальныя), чалавек з капелюшом у руках ад сваёй грандыёзнай задумы не адступіўся. І — сам стаў інстытутам літаратуры. Ужо ў наступным годзе ў кнігарнях з'явіўся першынец ціснутай золатам серыі «Беларускі кнігазбор» — ужо згаданы том Яна Чачота.

Не ведаю, як часта і ў якіх установах здымаўся Цвіркаў капялюш у наступныя гады, але — дзіва дзіўнае — справа пайшла. У прыватным выдавецтве, з дапамогай рэдкіх на той час мецэнатаў пачалі адзін за адным выходзіць у свет дыктоўныя тамы правераанай часам класікі. На «Беларускі кнігазбор» самаахвярна, без гарантаваных ганарараў, працавалі карыфеі айчыннага літаратуразнаўства.

Прафесар Уладзімір Конан сабраў літаратурную спадчыну святара Адама Станкевіча, якому савецкая ўлада спачатку прапанавала ўзначаліць «незалежную ад Ватыкана» Каталіцкую Царкву, а потым загубіла ў ГУЛАГу. Францішкам Багушэвічам заапекаваўся Язэп Янушкевіч, які ў пошуках невядомых твораў свайго падапечнага ператрос усе мінскія, віленскія і варшаўскія архівы. Закінуўшы часова ўласную публіцыстыку, захопленая працаваў над тамамі Фадзея Булгарына і Аляксея Карпюка

Аляксандр Фядута, які нарэшце зразумеў, куды прыкласці свае высілкі з карысцю для Беларусі. Уседлівая і дапытлівая Ірына Багдановіч падрыхтавала важкія тамы паэтаў-ксяндзоў Вінцука Адважнага і Казіміра Сваяка, а найлепшы ў Еўропе знаўца паўстання 1863 года Генадзь Кісялёў ашчадна пазбіраў усё, што выйшла з-пад пяра Кастуся Каліноўскага...

«Беларускі кнігазбор» працаваў, як добра наладжаны канвеер. Так, на першы погляд, здавалася. А колькі бяссонных начэй і нервовых клетак ішло на кожны том — вядома толькі аднаму Кастусю Цвірку ды яго вернаму паплечніку Генадзю Вінярскому, які стаў дырэктарам новапаўсталага выдавецтва. І сапраўды, як кажучь у народзе, адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не гаснуць. Запаленая ад тых «галавешак» кнігазбораўская паходня заззяла высока і ярка. Пад маркай выдавецтва (неўзабаве яна стала надзвычай прэстыжнай) выходзілі ў свет не проста кнігі, а кнігі-адкрыцці: «Рэчыцкае Палессе» Чэслава Пяткевіча і «Усходняе Палессе» Казіміра Машынскага (заслуга Уладзіміра Васілевіча), «Беларускія летапісы і хронікі» (супольная праца Уладзіміра Арлова і Вячаслава Чамярыцкага), «Расстраляная літаратура» (плён Лідзіі Савік і ўсё таго ж Кастуся Цвірка)...

Дзякуючы «Беларускаму кнігазбору» адбылася літаратурная рэабілітацыя Ларысы Геніюш і Уладзіміра Жылкі, чые савецкія выданні былі проста да непазнавальнасці знявечаныя цензурай. Кастусь Цвірка здолеў прыўзняць забаронны «шлагбаўм» і перад пісьменнікамі-эмігрантамі — у серыі выйшлі кнігі Наталлі

Арсенневай, Рыгора Крушыны, Масея Сяднёва, Аляксандра Надсана.

Асобна варта сказаць пра кнігазбораўскія наклады — некаторыя тамы выдаваліся па 10000 (!) асобнікаў і — разыходзіліся, а наклад у 4000 лічыўся мінімальным. Нягледзячы на гэта, даўнавата выдадзеныя кнігі серыі да гэтай пары карыстаюцца попытам у бібліяфілаў, па букіністычных крамах і інтэрнэце ідзе сапраўднае паляванне на таго ж Чачота і на тую ж «Расстраляную літаратуру».

З цяжкасцю здабываныя на выданне серыі сродкі часам змушалі галоўнага рэдактара ісці на кампраміс. Помню, звярнуўся ў выдавецтва адзін багаты белетрыст з Масквы (пісаў ён па-беларуску) з прапановай: я прафінансую тры тамы, але адзін з іх будзе мой уласны... Давялося пагадзіцца. Больш, здаецца, Кастусь Аляксеевіч не кампраміснічаў, бярог сваю серыю, як зрэнку вока. У ёй летась выйшаў у свет 111-ы том — збор твораў Ядвігіна Ш.

Сто адзінаццаць тамоў... І кожны (ды неаднойчы!) прайшоў праз рукі, вочы і сэрца галоўнага рэдактара. Зірнуўшы на паліцы з пазалочанымі сёрыінымі карэньчыкамі, проста дзіву даешся: як такое ўвогуле магчыма? Творы Ядвігіна Ш. Кастусь Аляксеевіч укладаў, маючы за плячыма восемдзсят дзевяць (!) гадоў. Па-ранейшаму рухавы, па-ранейшаму як маладзён відучы, па-ранейшаму «напружана роздумны». А сустрэнеце вы яго заўтра ў Нацыянальнай бібліятэцы, і ён вам раскажа пра ўжо падрыхтаваныя новыя тамы, пра заплаваныя, пра тое, што ў заяўленыя раней 200 тамоў

«Беларускі кнігазбор» ужо не змяшчаецца.

І ўся гэтая велізарная праца перароблена фактычна самаахвярна, без належнай аплаты, пераважна на энтузіязме. Прызнацца, большага бяссрэбраніка і працалюба ў беларускай літаратуры я не ведаю.

Дбаючы пра палетак агульны, Кастусь Цвірка не заняўся і свой уласны. Тут хочацца найперш згадаць зборнік гістарычных эсэ «На скрыжальных вякоў» (2015; праз тры гады перавыдадзены ў наш скупы на перавыданні час); адзінаасобна зробленую анталогію «Каласы з нашай нівы» (2016) — творы беларускіх паэтаў, якія ў XIX стагоддзі вымушаныя былі пісаць па-польску: раман пра раскулачванне «Воўчая выспа» (2019), які, будзь на тое мая воля, я ўвёў бы ў школьную праграму як працяг «Людзей на балоце» Івана Мележа, які ў свой час не адважыўся сказаць усю праўду пра калектывізацыю...

З сялянскай трывушчасцю працуе пісьменнік і асветнік скарынаўскага маштабу Кастусь Цвірка. Няспешна і нястомна вядзе сваю баразну, як вялі свае барозны яго зялёнадуброўскія продкі на чарназёмных расцяробах. Вядзе, як сам напісаў, «па полі, пад блакіт» — да небакраю. А небакрай — ён жа недасягальны, значыць, і баразна бясконца. Каб толькі лямех не скрывіла падступным, прысунутым з чужацкага поля каменем. Каб толькі не наляцела здалёку ненажэрная саранча, падкая на сакаўныя руны. А ў астатнім можна быць пэўным — з такім арагам беларускі літаратурны палетак ніколі не ўдзірванее.

Міхась СКОБЛА

Міхась Скобла — паэт, даследчык літаратуры. Нарадзіўся 23 лістапада 1966 г. на хутары каля мястэчка Дзярэчын Зэльвенскага раёна. У 1991 г. закончыў філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта. Працаваў намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Роднае слова» і выдавецтва «Беларускі кнігазбор», у Міністэрстве культуры і друку. Аўтар кніг паэзіі «Вечны зніч» (1990), «Вочы савы» (1994), «Нашэсце поўні» (2001), «Акно для матылькоў» (2009), зборнікаў пародый «Розгі ў розніцу» (1993), вершаў для дзяцей «Камень-перунок» (1998), краязнаўчых нарысаў «Дзярэчынскі дыярыюш» (1999), радыё-дыялогаў «Вольная студыя» (2009), эсэ «Саркафагі страху» (2016). Уклаў фундаментальныя анталогіі паэзіі: «Краса і сіла: беларуская паэзія XX ст.» (2003), «Галасы з-за небакраю: паэзія свету ў беларускіх перакладах XX ст.» (2008), збор твораў Л. Геніюш ды інш. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Алеся Адамовіча (2000).

Літаратурны і мастацкі крыж Віктара Карамазова

Да 90-годдзя пісьменніка

Слыны літаратар, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Віктар Карамазав адышоў у вечнасць 16 жніўня 2023 года. Духоўна багаты, душэўна шчодр чалавек пакінуў глыбокі след у сэрцах яго жонкі Лідзіі Мікалаеўны, дзяцей Сяргея і Людмілы, унукаў і ў душах мастакоў, з якімі ён сябраваў і пра якіх пісаў.

Узгадваючы на памінках жыццёвы шлях і лепшыя творы Віктара Карамазова, адзін з яго сяброў, пісьменнік Уладзімір Ягоўдзік, заўважыў, што ў апошніх аповесцях і раманах літаратара падкрэслены знак крыжа...

Сапраўды, знак крыжа займае асаблівае месца ў яго творчасці і прысутнічае як дамінанта асэнсавання жыццёвых шляхоў мастакоў і іх духоўных здзяйсненняў у назвах трох аповесцяў В. Карамазова.

Віктар Карамазав быў прадстаўніком філалагічнага пакалення, сучаснікам Р. Барадуліна, Г. Бураўкіна, В. Зуёнка, А. Вярцінскага. Ён стварыў цэлы маляўнічы пласт у беларускай літаратуры, пішучы пра жыццё і творчасць вядомых жывапісцаў. Надзелены дарам прыгожага слова, прыроднай інтуіцыяй, ён валодаў і мастакоўскім талентам:

пісаў пейзажы, разумеў і адчуваў унутраны свет і псіхалогію творчых асобаў.

Каб спасцігнуць жыццёвыя пуцявіны выдатных майстроў пэндзля, такіх як Вітольд Бялыніцкі-Біруля, Станіслаў Жукоўскі, Антон Бархаткоў, Гаўрыіл Вашчанка, Мікалай Неўраў, журналіст, пісьменнік, сцэнарыст неаднойчы адпраўляўся ў працяглыя вандроўкі. Ён падарожнічаў па Магілёўшчыне, наведваючы Крынкі на беразе Друці ў пошуках сядзібы бацькоў Бялыніцкага-Бірулі, бываў на Віцебшчыне на возеры Няшчэрда, вандраваў па Цвярскай губерні і падоўгу спыняўся ў Гарусаве, дзе жыў Біруля і дзе пісаў сваю карціну «Над вечным спакоем» Ісаак Левітан. Яго хвалявала, як можна напісаць неба касмічна, з біблейскай магутнасцю, як гэта рабіў Левітан, цікавіла, як працаваў Іванаў над карцінай «З'яўленне Хрыста народу».

З 1996 года пісьменнік ладзіў пленэры памяці Вітольда Бялыніцкага-Бірулі ў Магілёве, праводзіў літаратурныя чытанні ў Шклове, Бабруйску, Крычаве, Мсціслаўлі. Нястомны даследчык і ва ўзросце 85-ці гадоў працягваў цікавіцца працамі маладых талентаў і пісаў пра іх. Восьмая яго кніга пра беларускіх жывапісцаў называецца «Пад крыжам», яна выйшла з друку ў юбілейным скарынаўскім 2017 годзе, у яе былі ўключаны апавя-

данні пра сучасных пейзажыстаў: Антона Выву, Міколу і Марыю Ісаёнкаў.

...У той час мне пашчасціла сустрэцца і пагаварыць з Віктарам Філімонавічам, нашы размовы пра мастацтва і літаратуру працягваліся амаль да канца яго жыцця, таму мне хочацца згадаць асобныя яго прызнанні, успаміны...

Пра тое, як пачалася праца над даследаваннем жыцця мастакоў, Віктар Філімонавіч расказваў:

— Рэдактар «Нёмана» Анатоль Кудравец папрасіў напісаць эсэ пра беларускага пейзажыста Вітольда Бялыніцкага-Бірулю. Я пайшоў у архіў і знайшоў цікавыя старонкі пісьменніка Войніча, які пасля вайны збіраўся пісаць кнігу пра мастака, збіраў яго рукапісы. Там былі ўспаміны Бірулі пра дзяцінства, Крынкі, Бялынічы, Друць. Гэтыя яго старонкі паказалі мне шлях да Бялыніцкага-Бірулі. За восем гадоў вандровак па слядах Вітольда Каятанавіча я сустрэў шмат людзей, якія яго шчыра любяць, чуюць. Найбольш іх сустракаў у Беларусі сярод людзей простага, неказённага, у асяроддзі мастакоў, леснікоў, паляўнічых — людзей прыроды. Пейзажысты, якія жывуць у правінцыі, — яго духоўныя дзеці. Бялыніцкі любіў і глыбока ведаў прыроду.

Мне прыемна было пісаць пра яго аповесць. <...>

Пазней я напісаў сцэнар для

кінафільма па аповесці, і рэжысёр Валерый Басаў паставіў паўнаметражны кінафільм, які так і называўся: «Крыж на зямлі і поўня ў небе». Ермаловіч, які працаваў у Магілёве рэжысёрам гарадскога тэатра, па аповесці паставіў спектакль. Прэм'ера ўрачыста адбылася ў музеі Бялыніцкага-Бірулі. Ермаловіч іграў Бірулю. Аповесць была ўключана ў школьныя праграмы. Адным словам, гэта была вялікая і карысная работа. Аповесць прыйшлася па душы ўсім. Мы паднялі добрую хвалю цікавасці да Бірулі, урачыста праводзілі яго гадавіны з удзелам гасцей. Усё гэта — светлая старонка майго жыцця.

Потым я зацікавіўся творчасцю яго сябра — Станіслава Жукоўскага, з Пружанаў. 70 гадоў яго выставы не рабілі ў Савецкім Саюзе, ён быў пад забаронаю, бо яго бацька і дзядзькі былі рэпрэсаваныя. З 1923 года Жукоўскі жыве ў Польшчы. Мая аповесць «Брат мой духоўны» паспрыяла яго рэабілітацыі. Тады і адбылася яго першая выстава. У нашым Нацыянальным мастацкім музеі знаходзяцца каля 30 яго работ. Мне дапамог маскоўскі мастацтвазнаўца Гарэлы. А потым я пісаў пра Антона Бархаткова, які лічыў сябе вучнем Бірулі.

У Мюнхене на выстаўцы пра Бірулю гаварылі як пра майстра серабрыста-перламутравага паветра, якое маўчыць і звяніць, нібы жальба струны. Ён заўсёды шукаў таямніцы і загадкі жывапісу ў прыродзе, у ёй знаходзіў разгадкі жыцця чалавека, лёсу, як бывалы паляўнічы ведаючы, што кожнае імгненне ў прыродзе дае новы і новы ключык да зямных сакрэтаў, што падабраць адзіны патрэбны ключык — гэта ўпільнаваць сваё імгненне, чакаць і дачакацца, схопіць на пэндзаль і пакінуць на палатне...

На пытанне, чаму ён сам пачаў пісаць карціны, Віктар Філімонавіч адказаў:

— Гэта маё вельмі ранняе і на ўсё жыццё захапленне. Пасля вайны партрэтаў пісьменнікаў у школе не было, падручнікі меў мала хто, а я браў кнігі ў бібліятэцы Крыжаўскага педвучылішча, дзе мой бацька выкладаў літаратуру і мову. Там знаходзіў партрэты класікаў, перамалёўваў іх на левым чыстым баку плакатаў, якія давала настаўніца, прыносіў у школу. Настаўніца прымацоўвала партрэт да класнай дошкі і вяла ўрок. Бацька ўбачыў мае захапленне і выпісаў з Масквы цэлую скрынку алейных фарбаў у тубах. Я пачаў капіраваць карціны Левітана,

Віктар Карамазав у працоўным кабінёце.

Шышкіна, савецкіх мастакоў. А першы малюнак зрабіў алоўкам яшчэ зімою сорок першага года на ваенным заводзе пад Ульянаўскам. Як там апынуўся? Мы трапілі пад бамбёжку, я згубіўся, і бацька мяне знайшоў на ваенным заводзе, дзе рабілі снарады і міны. Я трапіў у прыют для беспрытульных дзяцей. Нас апрапаналі ў салдацкія абноскі і кармілі. Прывялі на вячэру, а там, ля сталаўкі, на слупе рэпрадуктар перадае паведамленне ад Савецкага інфармбюро пра подзвіг Аляксандра Матросова. Я зрабіў малюнак: «Саша Матросов бросается на амбразуру дзота». Тады мне было сем гадоў, я быў дзіцём настаўнікаў, ужо чытаў і пісаў. Пасля вызвалення Беларусі мая мама Ганна Анісімаўна даслала мой малюнак бабулі ў Чэрыкаў, і ён захаваўся. Маю першую значную жывапісную работу з натуры «Зазімак» я напісаў на першым пленэры Бялыніцкага-Бірулі ў 1997 годзе.

— Але вучыцца Вы пайшлі не ў мастацкую вучэльню, а на факультэт журналістыкі БДУ?

Віктар Карамазоў з дачкою Людмілаю.

— Вучыцца тады пасля вайны ў мастацкай школе не было матэрыяльнай магчымасці. І ў 1953 годзе я паступіў у БДУ. На апошніх курсах ужо пісаў апавяданні. У 1958 годзе па заканчэнні ўніверсітэта я паехаў на раён і гадоў пяць працаваў у Чэрыкаўскай раённай газеце, а ў 1964 годзе вярнуўся ў Мінск. Першую кніжку апавяданняў «Падранак» я напісаў менавіта ў Лімені. <...>

У Лімені, вёсачцы пад Чэрыкавам, у 1918–1924 гадах знаходзілася школа, якую ўзначальваў Мадэст Лепашынін. Там вучыліся будучы кампазітар Ісак Любан і прафесар Іван Гутараў. Пасля вайны ў Лімені была школа леснікоў, запаведнік баброў і вальер высакародных аленьяў. Егеры вялі догляд і навуковыя даследаванні. Я пасябраваў з леснікамі, там ў 1986 годзе напісаў раман «Пушча» і паляўнічыя апавяданні. Потым лес і вёска аказаліся ў зоне радыяцыі...

— Віктар Філімонавіч, а як Вы спасцігаеце асобу мастака?

— Цяжка пісаць пра мастакоў, якія жылі і памерлі, таму што ў нас няма архіваў. Але мне не патрэбная ўся біяграфія мастака. Мне трэба быць моц-

на ўражаным яго творчым, духоўным подзвігам або яго трагедыяй, ёю запаліцца, у яе ўвайсці і яе разгадаць, маючы ўсяго некалькі даставерных фактаў з жыцця, але такіх, якія даюць лагічную і дастатковую прастору для псіхалагічнага мастацкага аналізу. Гэтакія праца патрабуе ад мяне майго ўласнага жыццёвага вопыту не менш, як жыццёвага вопыту літаратурнага героя. Так. І гэта, падкрэслію, не ёсць выдуманая праўда. Пад ёю грунт больш моцны, як пад нейкім адным асобным біяграфічным і гістарычным фактам. Для гэтага трэба выпрацаваць пэўны і стыль, і метады. Мне гэта, думаю, удалося. У сваёй аповесці «Зямля Фердынанда», якая ўвайшла ў кнігу «Пад крыжам», я даследаваў праблему адрыву мастака ад родных каранёў, спрабаваў спасцігнуць, чаму Рушчыц назаўсёды пакінуў палітру і пэндзлі і пераключыўся на выкладчыцкую дзейнасць. Я зразумеў гэтую драму і даў адказ у аповесці. Мастак павінен трымацца свайго асяроддзя, сваёй глебы, сваіх традыцый, школы. Як толькі ён пачынае мяняць іх, то губляе сваю непаўторнасць.

— А як Вы расчыталі трагічны лёс выдатнага расійскага мастака Мікалая Неўрава, сябра вялікіх жывапісцаў Рэпіна, Паленава, Васняцова?

— У 1964 годзе ў якасці карэспандэнта «Магілёўскай праўды» я накіраваўся з Друцка ў Лыскаўшчыну, што пад Круглым. Абыходзячы па сівым купніку заліты вадой бальшак, я выйшаў на вясковыя могілкі і там спыніўся перад вільготным курганком з дошчачкай на крыжы: «Мікалай Васільевіч Неўраў».

У маі 1996 года блізка ад Лыскаўшчыны, у суседнім раёне, праходзіў пленэр пейзажыстаў, і мы з Антонам Бархатковым выкраілі дзень, каб пабываць на магіле Неўрава. Я не ставіў перад сабой задачу ахапіць у сваім творы ўсё жыццё Неўрава. Мне хацелася ўбачыць мастака такім, якім ён быў у нашай вёсцы — рэалістам-народнікам, чалавекам высокай культуры, вялікай душы і мужнай шчырасці. У Лыскаўшчыне і ў суседніх вёсках захавалася памяць пра мастака, і гэта дазволіла мне стварыць яго вобраз у рамане «Мастак і парабкі».

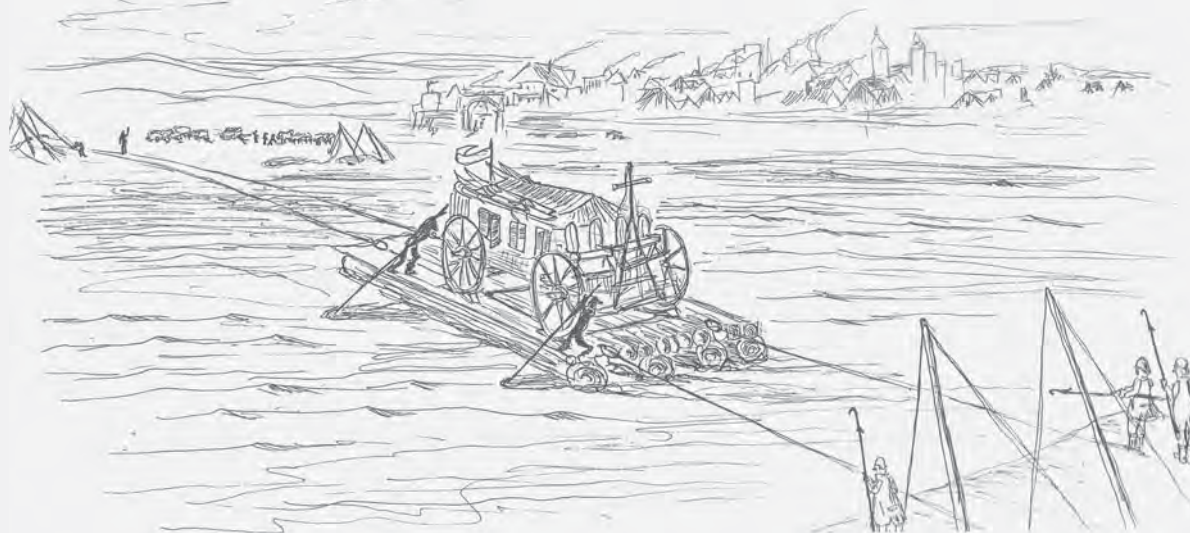
...Мне знарок захацелася абарваць гэтыя ўспаміны менавіта згадкаю пра наведванне магілы Неўрава — усе мы некалі апынемся на могілках з іх бясконцымі крыжамі, і нават калі ў нейкага бязбожніка крыжа на магілцы няма... ён усё роўна ёсць — зямны і нябесны, усвядомлены і неразгаданы, прыняты ці адпрэчаны... Віктар Карамазоў, пэўна, усведамляў цяжар свайго крыжа, разгадваючы крыжы чужых лёсаў... Няхай яго нябесны крыж будзе светлым..

Эла Дзвінская,
фота аўтара.

Эла Дзвінская (Оліна) — журналістка. Нарадзілася ў Віцебску ў 1965 годзе. Скончыла факультэт журналістыкі БДУ. Працавала на кафедры дзіцячай хірургіі БДМУ, у рэдакцыі газеты «Вместе!», у праваабаронча-асветніцкай установе «Камітэт Салідарнасць»; сябра рэдкалегіі газеты «Наша слова». Сябра Саюза беларускіх пісьмннікаў (2016).

Георг Освальд Котт

Мацільда Англійская едзе ў Міндэн на Везеры на сваё вяселле з Генрыхам Львом

Дарожны экіпаж Мацільды перасякае Везер.
Мастак Макс Котт.

Блакiтнае неба над Дуўрам. Крэйдавыя скалы зiхацяць у святле ўзыходзячага сонца. У порце стаiць на якары «Эснэка», флагманскi карабель англійскага караля, элегантнае, хуткае судна з 30-цю вяслярнымі лаўкамі, з вялізнымі ветразямі, катапультамі і браніраванымі парапетами для лучнікаў. Сёння, гэтай сонечнай раніцай напрыканцы верасня 1167 года, Мацільда Англійская, дачка караля Генрыха II, пакідае сваю радзіму.

Яна адпраўляецца ў падарожжа ў далёкую Саксонію, каб там выйсці замуж за герцага Генрыха Льва з дынастыі Вэльфаў. Ужо два гады таму Райнальд фон Дасэль у якасці пасланніка кайзера

Фрыдрыха Барбаросы пры два-ры англійскага караля сватаўся да Мацільды ад імя Вэльфа. Яго прапанова была прынятая, і ў дзяржаўным акце былі замацаваныя заручыны каралеўскай дачкі, якой тады было дзевяць гадоў.

На беразе ў Дуўры збіраецца натоўп, каб падзвіцца на ад'езд Мацільды. Народ цяжка ўціхамірыць, ён цясніць свету прынцаў. Толькі калі ўзброеныя коннікі робяць прабоіну, масы адступаюць і ўтвараецца праход для суправаджаючых Мацільду, групы з многіх соцен людзей — сярод іх і англійская дэлегацыя. Яна будзе суправаджаць Мацільду ў Браўншвайг. Гэта ўплывовыя дваране, такія, як Вільгельм

фон Кенуа, шэрыф Нарфолка, а таксама графы Арундэлскі і Сурэйскі; акрамя іх, больш за тузін іншых высокапастаўленых дружыннікаў з двара англійскага караля, да таго ж іх узброеныя суправаджалінікі. Пасадкі на карабель таксама чакае саксонскі эскорт, які Генрых Леў паслаў з Браўншвайга ў Англію ў якасці гвардыі для свайго нявесты. Яго ўзначальваюць Гунцэлін, граф Шверына, і пробашч Бальдэвін Утрэхтскі з іх узброенымі рыцарамі, пажамі і слугамі. Атрад, які па колькасці і амуніцыі роўны англіскай дэлегацыі. Нарэшце ў порце яшчэ чакае асабістая светла Мацільды: блізкая ёй карміцелька, яе спаведнік, яе асабісты ўрач,

Георг Освальд Котт — пісьменнік, паэт. Нарадзіўся ў 1931 годзе ў Зальцгітэры. Закончыўшы рамесніцкае навучанне, вывучаў дыялогію і германістыку; працаваў выкладчыкам у прафесійнай школе і ва ўніверсітэце ў Гановеры. Аўтар радыёп'есаў, апавяданняў, эсе і вершаў, некаторыя з якіх пакладзеныя на музыку і перакладзеныя на розныя мовы. Аўтар 25-ці кнігаў, сярод якіх выданні вершаў: «След ад воза» (Берген/Галандыя, 2001), «Палёт сарокі» (Хаўцэнберг, 2006), «Марыенборн» (Хаўцэнберг, 2014), «Вершы за ўсмешку» (Лейпцыг, 2014), «У цэйтрафэры» (Шпрынг, 2017), «Трымаць раўнавагу» (Эдышыён Тоні Понграц, 2021). Узнагароджаны прэміяй «Новая кніга» у Ніжняй Саксоніі і Брэмене (1998), Крыжам Ніжнесаксонскага ордэну за заслугі (2011) і інш. Сябра Саюза нямецкіх пісьменнікаў і ПЭН-клуба. Жыве ў Германіі, у Браўншвайгу.

Брайншвайгскі сабор, месца пахавання Генрыхы Льва і Мацільды Ангальскай. Фота Георга Освальда Котта.

некалькі камерыстак, слугі, повары, краўцы, конюхі, музыканты і два трубадуры.

Маці Мацільдэ, Элеанора Аквітанская, таксама суправаджае сваю дванаццацігадовую дачку праз канал да еўрапейскага мацерыка. У яе, каралевы, таксама значная світа. Пасадка на карабель такога вялікага мноства людзей і жывёлаў доўжыцца вельмі доўга і патрабуе цэлага флоту. Коні часам пужаюцца, калі іх па мастках цягнуць у лодкі. Іх іржанне змешваецца з воклічамі «тпру» і «но», са словамі камандаў, з крыкам натоўпу і брэхам вулічных сабакаў. Мацільда і яе маці тым часам чакаюць у Дуўрскім замку высока на скале. Хоць замак яшчэ не дабудаваны, але ў адной вежы ўжо можна жыць, з яе адкрываецца шыкоўны від на порт. Нарэшце на флагманскі карабель суправаджаюць Мацільдэ і яе маці. На двух насілках — з коннікамі саксонскага і англійскага эскортаў па баках — працэсія рухаецца зверху ад Дуўрскага замка

ў порт. Па краях дарогі стаіць і махае ўзрушаны народ.

Вецер спадарожны. «Эснэка» падымае ветразі і выходзіць у мора ў суправаджэнні дваццаці караблёў. Курс на паўднёвы захад у Нармандыю. Там, у Руане, мае рэзідэнцыю бацька Мацільдэ, англійскі кароль Генрых II. Ён кіруе не толькі востравам Англія, але і заходняй Францыяй з Брэтанню, Гасконіяй і Аквітаніяй. У ранішняй смуге бачны бераг Францыі. На шляху ў Руан караблі ідуць пад ветразямі ў вусце Сены. Плануецца правесці восень і зіму ў Францыі, каб вясною выправіцца ў дарогу ў Браўншвайг. Але Генрых Леў спяшаецца са шлюбам, тым больш што астралагі прадказваюць, што зоркі спрыяюць вяселлю на пачатку лютага 1168 года ў саборы ў Міндэне на Везеры. Зараз жа пачынаецца падрыхтоўка да падарожжа па сушы.

У сярэдзіне 1167 года ў Руане перад катэдральным саборам збіраецца абоз Мацільдэ. Нагружаныя коні і калёсы,

павозкі і конніца запаўняюць плошчу перад саборам, запалняюць вуліцы. Адзін толькі пасаж Мацільдэ займае дваццаць крытых павозак: у мяхах і куфрах — золата і срэбра, упрыгожванні з каштоўных металаў і футра, дываны і адзенне. Маркітанцкія павозкі стаяць, запоўненыя горами тавараў. У склад калоны ўваходзяць таксама і спецыяльныя канструкцыі: перасовачныя кухні, кузні і павозка-капліца з алтаром, шатамі і літургічнымі прыладамі. Шэдэўрам рамяства з'яўляецца дарожны экіпаж Мацільдэ, запрэжаны чацвэраком коней, з вельмі вялікімі коламі са спіцамі, з пярэдняй воссю, якая можа паварочвацца, з падвойнымі сценамі, з зашклёнымі ссоўнымі вокнамі з фортакімі на вонкавых сценах. Унутраную частку экіпажа можна абаграваць: дзве спальні, салон і асобны пакой для натуральнай патрэбы. Урэшце, калі ідзе снег, можна падняць увесь транспартны сродак і паставіць яго на санныя палазы.

Катэдральныя званы звонаць у знак выправы ў дарогу. У горадзе кароль і каралева едуць верхам побач з экіпажам іх дачкі. Па-за яго межамі перад гарадскімі мурамі яны разварочваюць коней і Мацільда едзе далей. Маршрут падарожжа ў Міндэн праходзіць праз Фландрыю і Брабант з аднадзённым адпачынкам у Аахене. Адтуль яна едзе праз Кёльн уніз па Рэйне, каб каля ракі Рур паехаць на паўночны ўсход і праз Мюнстэр і Тэўтабургскі Лес трапіць у Везерскія горы. Дасюль падарожжа прайшло без вялікіх стратаў: чатыры-пяць зламаных восяў, рэкі знеслі тры калёсы разам з коньмі і слугамі. Таксама адстаў у дарозе тузін хворых. Ужо заўтра мэта будзе дасягнута. Але тут, у Везерскіх гарах, за адзін дзень дарогі да Міндэна, мясцовасць здаецца забытаю Богам. Лес робіць змрочнае ўражанне, даліны здаюцца бязрадаснымі, адхоны — нават пагрозлівымі. Няма ні вёскі, ні кляштара, ні сядзібы, дзе можна было б знайсці прыстанак. Абоз расцягваецца на многія мілі. Апошнія павозкі загразаюць. Таго, хто адстае ад калона, даймаюць жабракі, часта рабуюць разбойнікі. Небяспечныя таксама і ваўкі, якія падсцерагаюць зграямі і знянацку накідваюцца на кульгаючых коней. Гунцэлін, граф Шверына, якому належыць камандаванне, ведае гэтыя небяспекі. Ён загадвае пабудаваць вагенбург¹. У цэнтры яго, засцярожаны, стаіць дарожны экіпаж Мацільды. Унутры яго прынцэса туліцца да карміцелькі і скардзіцца: «Гэтая Саксонія здаецца

Заходні фасад сабора ў Міндэне.
Фота Георга Освальда Котта.

такой змрочнай». «Найдаражэйшая Мод², — сущае яе карміцелька, — хутка ты прынясеш у Браўншвайг бляск і песні».

Генрых Леў паклапаціўся ў Міндэне пра тое, каб яго гасцей належна прынялі. Прынцэса будзе жыць у кляштары, крытая галерэя якога звязана з саборам. Каля прарыва Везера, дзе чакалі Мацільду, там, дзе рака дзеліць горы, герцаг загадаў расшырыць і выраўняць берагавую паласу ўздоўж Везера. Праз адлегласць у тры павозкі былі ўстаноўлены слупы з паходнямі. Наўсцяж дарогі да самага горада стаяць рыцары. Яны паставілі перад сабою свае шчыты, аздобленыя гербамі з ільвом. Калі павозка Мацільды дасягае ракі, па загаду герцага барабаншчыкі і трубачы маршам накіроўваюцца ў галаву калонны. Міндэн упрыгожаны фла-

гамі і гірляндамі. Прыгожа апранутыя людзі маркоцяцца ў чаканні, каб, атрымаўшы сігнал, распачаць вітанне. Усё бліжэй і бліжэй гучаць барабаны. Гатовы да прыёму, стаіць перад саборам біскуп Вернер у святочным арнаце ў атачэнні святароў і манахаў. Перад касцёльнымі верхам на кані чакае прыбыцця сваёй нявесты герцаг Генрых Леў у дарогай вопратцы.

Заўвагі

Міндэн быў выбраны месцам для вяселля, таму што ў Браўншвайгу не было сабора. Сабор у Міндэне з яго шыкоўным заходнім фасадам гарантаваў вялікае ўражанне. Апроч таго, біскуп Вернер, які служыў там, добра ставіўся да Вэльфа. Дзякуючы вяселлю з Мацільдаю Англійскаю (з дынастыі Плантагенетаў) 1 лютага 1168 года Генрых Леў стаў адным з самых уплывовых і магутных князёў свайго часу. Мацільда нарадзіла сямёра дзяцей. Яна стала роданачальніцаю ўсіх пазнейшых Вэльфаў. Дзякуючы яе высокай адукацыі яна дала духоўнаму жыццю пры двары ў Браўншвайгу важныя імпульсы. Мацільда памерла 28 чэрвеня 1189 года ва ўзросце 33 гадоў. Яе саркафаг стаіць у крыпце Браўншвайгскага сабора.

Пераклад з нямецкай мовы
Алены Сямёнавай-Герцаг.

Алена СЯМЁНАВА-ГЕРЦАГ — доктар філасофскіх навук, лінгвіст, перакладчыца, літаратуразнаўца, выкладчыца, паэтка, аўтар артыкулаў, эсэ і апавяданняў. Нарадзілася ў 1981 годзе ў Мінску. Скончыла Мінскі лінгвістычны ўніверсітэт і магістратуру. Абараніла доктарскую дысертцыю ў Венскім універсітэце. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар зборніка вершаў «Кроплі света» (2006). Пераклала на беларускую мову кнігу «Бэтлеемская зорка» (2007) аўстрыйскай пісьменніцы Ленэ Майер-Скумани. У яе перакладзе на рускую мову сярод іншага выйшлі кнігі: «Магіла Лесінга» (2007) і «Траекторыя палёта сарокі» (2010) нямецкага пісьменніка Георга Освальда Котта, «Прамежкавая справаздача» (2005) аўстрыйскай пісьменніцы Ільзе Цільш, «Іаан Прадвечна» (2006) і «Ханііл — анёл на зямлі» (2020) Ленэ Майер-Скумани.

¹ Вагенбург (ням. *Wagenburg*) — перасованае палявое ўмацаванне з павозак (заўвага перакл.).

² Мод (англ. *Maud*) — англійская форма імені Мацільда (заўвага перакл.).

Павел Каралёў Выстава «3 Богам для Беларусі...»

ПРА АХВЯРНАЕ СЛУЖЭННЕ СВЯТАРОЎ У ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XX СТ.

У пачатку красавіка гэтага года ў Хрысціянскім сацыяльным цэнтры адкрылася экспазіцыя, прысвечаная адметным постацям Каталіцкага Касцёла. На выставе «3 Богам для Беларусі...» у цэнтры ўвагі такія асобы, як Адам Станкевіч, Казімір Сва-як (Стаповіч), Андрэй Зязюля (Астрамовіч), Чэслаў Сіповіч, Язэп Германовіч, Фабіян Абрантовіч і многія іншыя. Мэта выставы — угадаць тых, хто свае сілы і намаганні прыкладаў дзеля таго, каб Божае слова гучала ў Беларусі на роднай мове.

Адна з цэнтральных постацяў выставы — ксёндз Адам Станкевіч (1892–1949), пра якога апавядаюць прыжыццёвыя выданні гэтага адметнага дзеяча, прычым некаторыя паходзяць з ягонай бібліятэкі. На адной з кніг, а менавіта І. Лапо «Западная Россия и её соединение с Польшею в их историческом прошлом» (Прага, 1924 г.), знішчаныя водцкікі экслібрыса Адама Станкевіча, бо ў 1950–70-я гг. наступныя ўладальнікі кнігі баяліся зберагаць яго ў сябе, паколькі святар быў асуджаны за «антысавецкую

дзеясць». Цікава, што Адам Станкевіч меў звычку ставіць ня-мала водцкікаў свайго экслібрыса на старонках кніг. Таму нядзіўна, што адзін з іх не быў заўважаны, а можа, свядома быў пакінуты на памяць уладальнікамі. На тытульнай старонцы кнігі захаваўся подпіс ксяндза.

Другой постацю, якой нададзена шмат увагі на выставе, з'яўляецца Язэп Германовіч (1890–1978). Прадстаўлены не толькі творы святара, у тым ліку славутыя ўспаміны «Кітай–Сібір–Масква», але некаторыя

Павел Каралёў — музейзнаўца, экскурсавод, магістр гуманітарных навук. Нарадзіўся 15 лістапада 1982 года ў Мінску. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў па спецыяльнасці «музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны». Навучаўся ў аспірантуры таго ж універсітэта. Вывучае справы аховы помнікаў беларускай архітэктуры канца XVIII – пач. XX ст.; збору і зберажэння беларускага ікананісу; займаецца папулярызаваннем беларускай гісторыі і культуры. Жыве ў Мінску.

ягонья асабістыя рэчы: так, напрыклад, выстаўлена паштовая скрынка айца Язэпа са славутым адрасам лонданскага «Марыян-Хаўз».

Невыпадкава словы Язэпа Германовіча так сугучныя зместу самой выставы: «Трэба старанна збіраць факты з жыцця і смерці нашых слаўных, вялікіх людзей, правадыроў адраджэння, каб не гасла аб іх памяць у Беларусі! Яны — патрыёты, дзеячы, святары — сваёй ахвярнай працай добра заслужылі на трывалы помнік, а многія з іх годныя свайго вянка мучанікаў, які атрымалі».

Сам жа святар доўгі час вымушаны быў хавацца пад літарамі «В. А.» (ініцыялы ягонага псеўданіма — «Вінцук Адважны»). На выставе можна паспрабаваць здагадацца, каму належалі наступныя псеўданімы: Хлопчык з-пад Гродны, Лявон Ветрагон, Дрыгавіч, Зязюля, Быліна, Пётра Просты, Стасюк з-пад Нёмана.

Нямала прадстаўлена ў экспазіцыі ўнікальных рэчаў. Сярод іх — малітоўнік «Голас душы» ксяндза Кастуся Стаповіча. Належаў экзэмпляр удзельніку беларускага хрысціянскага руху Альбіну Сянкевічу з-пад Докшыцаў. У 1942 г. яго па даносе расстралялі немцы. Некалі сваякі Альбіна Сянкевіча перадалі гэты малітоўнік рупліўцам са словамі: «Няхай ён лепш у Вас пабудзе, бо яго змогуць пабачыць іншыя людзі». Так яно і сталася...

З бібліятэкі імя Кастуся Стаповіча, славутага паэта і святара, які пісаў пад псеўданімам Казімір Сваяк, паходзіць кніга «Lirnik» (1913 г.), дзе змешчаны польскамоўныя спевы. Магчыма, сам ксёндз адаптаваў гэтыя творы для беларускіх спеваў: пра тое сведчаць многія праўкі на старонках кнігі.

Цікава даведацца наведвальнікам выставы і пра 7 парадаў Казіміра Сваяка, якія спрыяюць

Тытульны аркуш малітоўніка
«Голас душы», 1926 год.

фармаванню хрысціянскага характара. Адно з правілаў гучыць так: «Прыглядацца жыцццю людзей, каторых завём „вялікімі“, „святymi“ — асабліва ж углядацца ў Божую постаць Хрыстуса».

Безумоўную цікавасць мае малітоўнік «Божым шляхам» (Рым, 1946 г.), які для беларусаў склаў Леў Гарошка (1911–1977). Экзэмпляр, што змешчаны ў экспазіцыі, належаў пісьменніку Сяргею Грахоўскаму.

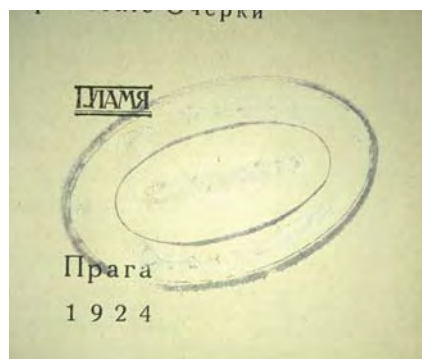
Цікава паглядзець на выставе і візітоўкі Андрэя Цікоты (1891–1952), генерала Ордэну айцоў марыянаў. Прыгадваюцца і ягоны далейшы пакутны шлях зняволення, і суровыя выпраба-

ванні. Вядома, што Андрэй Цікота пераканаў аднаго са святароў адмовіцца вырачэння ад Бога, да якога амаль вымусіў яго следчы...

Адзін з самых унікальных рарытэтаў на выставе — стары макет касцёла з Германавічаў (Шаркаўшчынскі раён). Адшуканы ён быў жыхарамі саміх Германавічаў на гарышчы адной з хатаў, а затым перададзены ў Хрысціянскі сацыяльны цэнтр. Прадмет знаходзіўся не ў лепшым стане: была абарвана папера і пашкоджаны драўляныя канструкцыі. Таму апошнія паўгода вялася праца па аднаўленні макета, якую зрабіла мінская мастачка Марыя Каралёва. Прычым удалося часткова ўмацаваць і вярнуць арыгінальную паперу на макет. Было зроблена і новаўвядзенне — унутры макета змешчана прыгожае святло. Асабліва чароўна выглядае макет, калі выключыць святло на выставе. Пры гэтым ідзе расповед пра тых, хто нёс людзям святло праўды...

Сімвалічна, што адноўленыя крыжы на макеце ўрачыста размясцілі старшыня Канферэнцыі Біскупаў на Беларусі біскуп Алег Буткевіч і арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч. Яны ж прамовілі на адкрыцці выставы і ўрачыстыя словы. Таксама цёпла адазваўся пра гэтую падзею Апостальскі адміністратар для грэка-католікаў у Беларусі архімандрыт Сяргей Гаек.

Прыгадваюцца ў экспазіцыі і некаторыя дзеячы іншых

Пячаткі-экслібрысы кс. Адама Станкевіча (знішчаны і той, які захаваўся)
на кнізе з яго бібліятэкі.

Літургічны келіх з патаемным дном для Гостыі, які належаў ксяндзу марыяніну Люцыяну Паўліку. Магчыма, гэты келіх быў з айцом Люцыянам падчас яго заключэння ў лагерах.

хрысціянскіх канфесій: праваслаўныя святары Аляксандр Коўш і Ян Наўроцкі, пратэстанцкі прапаведнік Лукаш Дзекуць-Малей. Асабліваю цікавасць мае спеўнік «Песьні духоўныя з гарфы сіонскай» (1925 г.), які спецыяльна для экспазіцыі быў дадзены вернікамі з Глыбокага.

Адно з цэнтральных месцаў на выставе займае партрэт ксяндза Станіслава Глякоўскага, які выканаў славуты мастак Пётра Сергіевіч. Твор 1930-х гг. паказвае ўсмешлівага ксяндза «Гляка» (так у асяродку сяброў яго называлі), якому пасля давялося прайсці страшэнныя выпрабаванні, і ўрэшце ён быў забіты нацыстамі ў час Другой сусветнай вайны...

Упершыню на выставе экспануецца падстаўка для гадзінніка («падгадзіннік»), які належаў ксяндзу і публіцысту Віктару Шутовічу (1890 — 1960). На прадмеце маецца дарчы надпіс: «*Kochanemu X. Wiktorowi Szutowiczowi w dniu jego 25 lecia Kapłaństwa Księża Dekanatu Białostockiego. 27.6.1938. Choroczcze*». Зберагаўся прадмет у віленскай кватэры Адама Станкевіча.

Дзякуючы руплівай дапамозе гродзенскіх грэка-католікаў на выставе нямала адметных прадметаў, і ў першую чаргу — літургічнае адзенне біскупа Чэслава Сіповіча (1914–1981). Побач у вітрыне размяшчаецца распяцце, якое вісела над ложкам Чэслава Сіповіча ў Лондане.

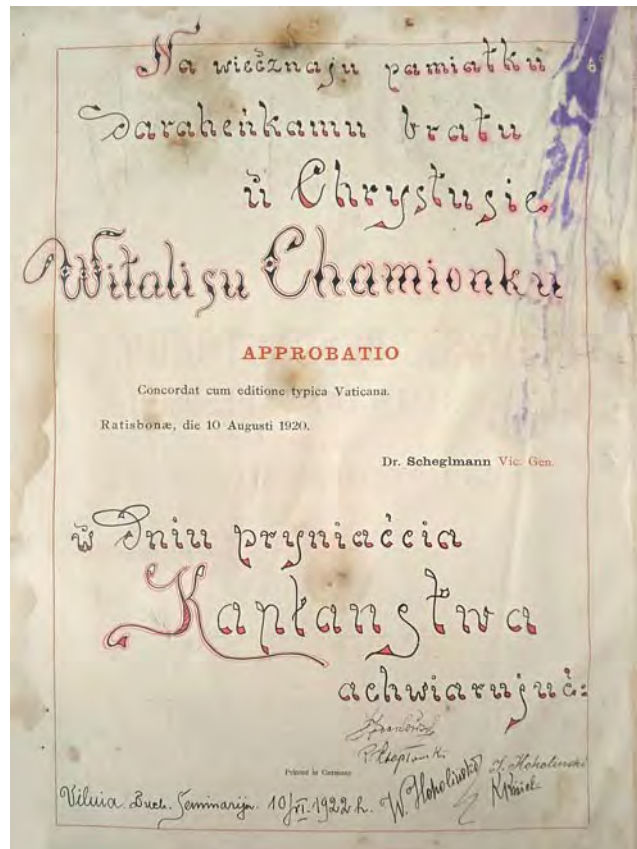
Добрым словам прыгадаецца і святар Андрэй Астравовіч (1878–1921), ён жа паэт Андрэй Зязюля. Дзякуючы яму з'явіліся першыя беларускія часопісы ў Мінску. Выдавец Аляксандр Уласаў пакінуў вельмі цікавыя і забаўныя ўспаміны: «Усё мучыўся, ці пачынаць у Менску беларускія штучкі ці не? Прайшло досыць шмат часу. Глядзь, каціць на Скобелеўскай па ходніку прыземісты паэт Зязюля (Астравовіч), развяваецца сутана. Яго шырокая ашмянская фізіяномія заззяла, як сонца, стукнуўшыся са мною. Нас стала ўжо 2 беларуса ў Менску. Тут жа зрабілі „ваенны савет“. Зязюля падняў мой дух. „Валі, без ніякіх!“ Вынуў кашалёк і пасля хвілёвага помыслу вынуў закручаны ў паперку полуімперыял... Ён заўсёды меў вельмі слабыя фінансы. Ён мне аддаў усё, што меў, і цытадэль на Аляксандраўскай я заняў, заставалася набраць гарнізон». Аляксандраўская — гэта цяперашняя вуліца Максіма Багдановіча, дзе ўбачылі святло першыя беларускамоўныя менскія часопісы «Саха» і «Лучынка». Скобелеўская, дзе «каціў» Астравовіч, — гэта сучасная вуліца Чырвонаармейская, дзе і сустрэліся Аляксандр Уласаў і Андрэй Зязюля...

Экспазіцыя выставы.

Рукапісныя праўкі на старонцы кнігі спеваў «Lirnik» (1913 г.) з бібліятэкі імя кс. Кастуся Стаповіча.

Тытульны аркуш кнігі з падарункавым надпісам ад сяброў-семінарыстаў святару Віталію Хамёнку. 10.12.1922 г.

Прадстаўлены на выставе таксама кнігі з бібліятэкі ксяндза Ідэльфонса Бобіча (1890–1944). Распавядаецца пра ягоны няпросты шлях на ніве служэння беларускай справе. Вядома, што на доўгі час Бобіч пад ціскам польскіх уладаў вымушаны быў пакінуць гэтае служэнне...

Упершыню прадстаўлены шырокай грамадскасці і падарунак, які зрабілі віленскія сябры-семінарысты свайму аднакурсніку Віталію Хамёнку (1899–1971). На адной з кнігаў яны пакінулі наступны надпіс: «На вечную памятку даражэннаму брату ў Хрыстусе Віталісу Хамёнку ў дзень прыняцця каптанства. Вільня. Дух. Семінарыя. 10.11.1922 г.»

Усіх наведвальнікаў уражвае і літургічны келіх, які належаў ксяндзу марыяніну Люцыяну Паўліку (1913–2007). Ягоныя зна-

ёмыя лічаць, што, магчыма, гэты келіх быў з айцом Люцыянам падчас яго заключэння ў лагерах. Ёсць там і своеасаблівае патаемнае дно, дзе зберагаліся Гостыі...

Шматлікія рарытэты на выставе сведчаць пра тое, у якіх умовах праводзілі сваё няпростае служэнне тыя, хто прысвяціў сябе Богу і Айчыне. Як пісаў у сваім вершы святар Андрэй Зязюля (Аляксандр Астравіч):

І хоць мой пуць
шыпчыннікі укрылі,
І цернь калючы чуць
пад кволаю нагой,
Усё ж дух мой ўздываецца
на крылі
І рвецца ў далі ўсцяж
да Ідэі святой.

Запрашаем усіх ахвотных наведваць выставу, якая будзе яшчэ працаваць паўгода. Ёсць жаданне, каб выстава была пастаяннаю экспазіцыяй...

Хочам таксама падзякаваць многім вернікам, хто паспрыяў адкрыццю выставы і перадаў для яе рэчы на часовае экспанаванне. Гэта святары Аляксандр Шамрыцкі і Андрэй Крот, калекцыянеры Ігар Сурмачэўскі і Зміцер Цехановіч, даследчыкі Ірына Багдановіч, Зміцер Санько, Кастусь Шыталь і многія іншыя. Дзякуем і дырэктару Хрысціянскага сацыяльнага цэнтра сястры Чаславе Навіцкай за магчымасць здзейсніць гэтую выставу. І, канешне, вялікая падзяка Пану Богу!..

Наведаць выставу можна па адрасе: г. Мінск, Хрысціянскі сацыяльны цэнтр, вул. Серафімовіча, 19. Папярэдне трэба патэлефанаваць, каб удакладніць час працы выставы (+37517 343 99 17; +37517 2425399).

Фота аўтара
і Мікалая Новікава.

CONTENTS

We begin this issue of our magazine with the publication "I Am Learning to Magnify the Cross of My Everyday Life", in which the new bishop of the Grodno Diocese, Uladzimir Guljai, tells about his path to the priesthood and the essence of the priestly vocation (p. 2-4).

In column "Personalities" we continue to publish Fr. Robert Skrzypczak's, a Polish priest and publicist, book "The Demanding Pope" translated by K. Lalko (p. 5-8).

A. Shpileuskaya offers the readers an interview "Paths to God", in which she talks with fr. Andrej Krot, the host of the program "Christianity and Literature" on Vatican Radio (p. 9-11).

Restorer I. Surmacheuski in his material "The Great Italian Journey of Jan Pac (1597–1598)" tells the story of the pilgrimage of the Belarusian magnate cavalcade to the Eternal City (continuation) (p. 12-17).

Art critic G. Flikop-Svita in her essay "Icons in Houses of the Belarusians" reflects on the regional and religious features of the arrangement of icons in the interior of peasant dwellings (continuation) (p. 18-23).

Teacher T. Shumel in her material "Lost Heritage. Church in the Village of Dubrava" writes about one of the Catholic shrines that can still be restored... (p. 24-31).

In column "Anniversaries" we publish U. Yagoudzik's essay "The Grain of Harsh Truth", dedicated to the 100th anniversary of the People's Writer of Belarus V. Bykau. Here you will also find D. Bichel's poem "You Were My Friend" addressed to V. Bykau and K. Lalko's essay "The Story of One Signature", dedicated to the memory of the writer, which tells how the People's Writer of Belarus contributed to the return of the Minsk Cathedral to Catholic believers in 1993 (p. 32-39).

"Poetry" column contains poems by V. Zujonak and A. Danilchik (p. 40-43).

On the occasion of the 90th anniversary of the birth of the famous Belarusian philosopher U. Konan, literary critic I. Bagdanovich offers readers her material "Walking Through an 'Unplowed Field'...", which thoroughly summarizes the creative heritage of the outstanding Belarusian philosopher and researcher of literature (p. 44-49).

M. Skobla's material "The Plow of the Endless Furrow" is dedicated to the personality of the famous Belarusian writer, the founder of the Belarusian Book Collection series K. Tsvirka. In column "Personalities" you will also find E. Dzinskaya's essay "The Literary and Artistic Cross of Viktor Karamazau" (p. 50-56).

A. Siamionava-Herzog offers readers her next translation from the works of the famous German writer G.O. Kott (p. 57-59).

In column "Inheritance" we publish museum expert P. Karalyou's material "Exhibition 'With God for Belarus...' ", in which the author tells about the distinctive exposition in the Christian Social Center, dedicated to the sacrificial service of Belarusian priests in the first half of the 20th century (p. 60-63).

PODSUMOWANIE

Obecny numer czasopisma rozpoczyna publikacja zatytułowana „Uczę się powiększać krzyż mojej codzienności”, w której nowy biskup diecezji grodzieńskiej Włodzimierz Hulaj opowiada o swojej drodze do kapłaństwa i sensie powołania do służby Bożej (s. 2-4).

W dziale „Postacie” umieszczono fragment książki „Wymagający Papież”, autorstwa polskiego kapłana i publicysty ks. Roberta Skrzypczaka, w tłumaczeniu Krystyny Lalko (kontynuacja) (s. 5-8).

A. Szpilewska proponuje czytelnikom wydawnictwo „Drogi do Boga”, w którym rozmawia z ks. Andrzejem Krottem, prezydentem programu Radia Watykańskiego „Chrześcijaństwo i literatura” (s. 9-11).

I. Surmaczewski, konserwator, w artykule „Wielka włoska podróż Jana Paca (1597-1598)” opowiada historię pielgrzymki białoruskiej magnackiej kawalkady do Wiecznego Miasta (ciąg dalszy) (s. 12-17).

G. Flikop-Svita, krytyk sztuki, w artykule „Ikony w domu Białorusinów” pochyla się nad tematyką regionalnych i religijnych cech umieszczania obrazów we wnętrzach chłopskich mieszkań (kontynuacja) (s. 18-23).

T. Szumieli, nauczycielka, w artykule pt. „Utracone dziedzictwo. Kościół we wsi Dubrawa” pisze o jednej ze świątyń katolickich, którą można jeszcze odrestaurować... (s. 24-31).

W sekcji „Jubileusz” umieszczono esej U. Jagoudzika „Ziarno gorzkiej prawdy”, poświęcony jubileuszowi 100-lecia urodzin narodowego pisarza Białorusi W. Bykowa. W tej rubryce wydrukowano również wiersz D. Biczela „Byłeś moim przyjacielem”. Pamięci pisarza poświęcono także esej K. Lalko „Historia jednego podpisu”, w którym autorka opowiada, w jaki sposób W. Bykow w 1993 r. przyczynił się do zwrotu katedry w Mińsku (s. 32-39).

W rubryce „Poezja” opublikowano wiersze W. Zujonki i A. Danilczyka (s. 40-43).

I. Bogdanowicz, krytyk literacki, proponuje czytelnikom artykuł „Iść po [niezaoznaczonym polu]...”, poświęcony rocznicy 90-lecia urodzin znanego białoruskiego filozofa i badacza literatury U. Konana, w którym wnikiwie podsumowuje jego twórczy dorobek (s. 44-49).

Postaci słynnego białoruskiego pisarza K. Cwirki, twórcy serii „Białoruski księgozbiór”, zadeklarowano artykuł M. Skobły „Orka nieskończonej brzozy” (s. 50-53).

W dziale „Postacie” wydrukowano esej E. Dźwińskiej „Artystyczny i literacki krzyż Wiktora Karamazowa” (s. 54-56).

A. Siemionowa-Herzog kieruje uwagę czytelników na swój kolejny przekład twórczości znanego niemieckiego pisarza G. O. Kotta (s. 57-59).

W sekcji „Dziedzictwo” znajduje się artykuł muzealnika P. Karalowa „Wystawa „Z Bogiem dla Białorusi...””, w którym autor opowiada o niecodziennej ekspozycji umieszczonej w Centrum Chrześcijańsko-Socjalnym w Mińsku, poświęconej ofiarnej służbie białoruskich kapłanów w I poł. XX w. (s. 60-63).

RESÜMEE

Diese Ausgabe der Zeitschrift beginnt mit dem Artikel „Ich lerne, das Kreuz meines Alltags zu preisen“, in dem Uladsimir Huljai, der neue Bischof der Diözese Grodno, über seinen Weg zum Priester und über das Wesen der priesterlichen Berufung berichtet (S. 2-4).

Die Rubrik „Persönlichkeiten“ enthält einen weiteren Auszug aus dem Buch „Der anspruchsvolle Papst“ des polnischen Priesters und Publizisten Robert Skrzypczak in der Übersetzung von K. Lialko (S. 5-8).

A. Spileuskaja präsentiert den Leser*innen das Interview „Wege zu Gott“, in dem sie mit Priester Andrej Krat, dem Moderator der Sendung „Christentum und Literatur“ im Radio Vatikan, spricht (S. 9-11).

Der Restaurator I. Surmatschewski berichtet im Artikel „Die große Italienreise von Jan Paz (1597-1598)“ über die Pilgerreise einer belarussischen Magnatenkavalkade in die Ewige Stadt (Fortsetzung) (S. 12-17).

Im Artikel „Ikonen in belarussischen Häusern“ reflektiert die Kunstwissenschaftlerin G. Flikop-Svita über regionale und konfessionelle Besonderheiten der Einrichtung der Ikonen im Inneren bäuerlicher Wohnstätten (Fortsetzung) (S. 18-23).

Die Lehrerin T. Shumel schreibt im Artikel „Ein verlorenes Erbe. Die katholische Kirche im Dorf Dubrawa“ über eines der katholischen Heiligtümer, das man noch restaurieren könnte ... (S. 24-31).

Die Rubrik „Jubiläen“ enthält das Essay von U. Jagoudsik „Das Korn einer harten Wahrheit“, das dem 100. Geburtstag des mit dem Titel „Nationalschriftsteller von Belarus“ ausgezeichneten W. Bykau gewidmet ist. Hier findet sich auch das Gedicht „Du warst ein Freund von mir“ von D. Bitschel, das Bykau gewidmet ist. Ebenfalls dem Andenken an diesen Schriftsteller gewidmet ist das Essay von K. Lialko „Die Geschichte einer Unterschrift“, in dem berichtet wird, wie sich Bykau im Jahr 1993 an der Rückgabe der Minsker katholischen Kathedrale an die Gläubigen beteiligte (S. 32-39).

Die Rubrik „Poesie“ enthält Gedichte von W. Sujanak und A. Daniltschik (S. 40-42).

Die Literaturwissenschaftlerin I. Bagdanowitsch präsentiert den Leser*innen ihren Artikel „Durch ein unbeackertes Feld gehen“, der anlässlich des 90. Geburtstages des bekannten belarussischen Philosophen U. Konan verfasst wurde und der sich tiefgehend mit dem literarischen Erbe dieses herausragenden belarussischen Philosophen und Literaturforschers auseinandersetzt (S. 44-49).

Der Artikel „Der Pflüger einer unendlichen Furche“ von M. Skobla beschäftigt sich mit K. Zwirka, einem belarussischen Schriftsteller und dem Gründer der Bücherreihe „Belaruski knigasbor“. Die Rubrik „Gestalten“ beinhaltet auch das Essay „Das literarische und künstlerische Kreuz von Viktor Karamasau“ von E. Dzwinskaja (S. 50-56).

J. Semjonowa-Herzog stellt den Leser*innen ihre Übersetzung der Erzählung „Mathilde von England“ des bekannten deutschen Dichters Georg Oswald Cott vor (S. 57-59).

Die Rubrik „Erbe“ enthält den Artikel „Die Ausstellung Mit Gott für Belarus“ des Museologen P. Karaljou, in dem der Autor über die bemerkenswerte Ausstellung im Christlichen sozialen Zentrum berichtet, die sich dem aufopfernden Dienst belarussischer Priester in der ersten Hälfte des XX. Jahrhunderts widmet (S. 60-63).

SOMMARIO

Questo numero della rivista inizia con il testo intitolato “Imparo a laudare la croce della mia quotidianità”, nel quale il nuovo vescovo della Diocesi di Hrodna Uladzimir Hulij racconta del suo percorso verso il sacerdozio e dell'essenza della vocazione sacerdotale (p. 2-4).

Sotto la rubrica *Personalità* si pubblica il brano successivo del libro “Un Papa esigente” scritto dal sacerdote e pubblicista polacco padre Robert Skrzypczak e tradotto da K. Lalko (p. 5-8).

A. Špileŭskaja offre ai lettori l'intervista “Le strade verso il Dio” nella quale parla con l'autore della trasmissione “Cristianesimo e Letteratura” della Radio Vaticana il sacerdote Andrej Krot (p. 9-11).

Il restauratore I. Surmačėŭski nell'articolo “Il grande viaggio italiano di Jan Pac (1597–1598)” racconta la storia del pellegrinaggio alla Città Eterna di una cavalcata di magnati bielorusi (si pubblica la parte successiva) (p. 12-17).

La critica d'arte Halina Flickop-Svita nell'articolo “Le icone nella casa dei bielorusi” parla delle caratteristiche regionali e confessionali connesse alla collocazione delle icone all'interno delle case contadine (si pubblica la parte successiva) (p. 18-23).

L'insegnante T. Šumel nell'articolo “L'eredità perduta. La chiesa cattolica del villaggio Dubrova” scrive di un santuario cattolico che potrebbe essere ancora rinnovato... (p. 24-31).

Nelle rubriche *Anniversari* si pubblica il saggio di U. Jahoŭdzik “Il grano della verità severa” dedicato al 100° anniversario dello scrittore insignito del titolo “Lo scrittore di popolo di Belarus” V. Bykaŭ. Accanto è collocata la poesia di D. Bičel “Tu eri il mio amico” destinato a V. Bykaŭ. Alla memoria dello scrittore è dedicato anche il saggio di K. Lalko “La storia di una sottoscrizione” nel quale si racconta come lo scrittore del popolo di Belarus ha contribuito alla restituzione ai fedeli cattolici della Cattedrale di Minsk nel 1993 (p. 32-39).

Sotto la rubrica *Poesia* sono collocate le opere di V. Zujonak e di A. Danilčyk (p. 40-43).

In occasione del 90° anniversario della nascita del famoso filosofo bielorusso U. Konan la studiosa di letteratura I. Bahdanovič propone ai lettori l'articolo “Camminare sul campo non arato...” riepiloga i tratti fondamentali dell'eredità creativa lasciata dal celebre filosofo e studioso di letteratura bielorusso (p. 44-49).

L'articolo di M. Skobla “L'aratore del solco infinito” è dedicato alla persona del famoso scrittore bielorusso, fondatore della serie editoriale “Belaruski knižabzory” K. Cvirka (p. 50-53).

Sotto la rubrica *Personalità* si pubblica anche il saggio di E. Dzwinskaja “La croce letteraria e artistica di Vitar Karamasau” (p. 54-56).

A. Siamionava-Herzag sottopone all'attenzione dei lettori una traduzione nuova dell'opera del famoso scrittore tedesco G. O. Kott (p. 57-59).

Nella rubrica *Eredità* è collocato l'articolo del museologo P. Karaliou “La mostra “Con il Dio per la Bielorussia...””, nel quale l'autore racconta dell'esposizione importante organizzata presso il Centro sociale cristiano e dedicata al servizio sacrificale dei sacerdoti bielorusi nella prima metà del XX secolo (p. 60-63).

На 1-й ст. вокладкі — «Маці Божая», бронза, ліццё, 1996 г. Скульптар Валяр’ян Янушкевіч. Касцёл Найсвяцейшай Тройцы (святога Роха) на Залатой Горцы ў Мінску. Фота Мікалая Новікава.

Часопіс «НАША ВЕРА», № 2 (108)/2024.

Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. **E-mail:** media@catholic.by. **Web:** media.catholic.by/nv/

Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.

Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.

Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксееўна Лялько. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.

Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.

Падпісаны да друку 04.06.2024 г. Фармат 60х84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 401.

Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди» Ліцэнзія № 38200000016065 ад 05.06.2008.

Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, г. Мінск.

Выстава «3 Богам для Беларусі...»

ПРА АХВЯРНАЕ СЛУЖЭННЕ СВЯТАРОЎ У ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XX ст.

У старым куфры размясцілася вітрына з экспанатамі, прысвечаная айцу Язэпу Германовічу.

Літургічнае адзенне біскупа Чэслава Сіповіча.

Вітрына з экспанатамі, прысвечаная ксяндзу Адаму Станкевічу, у старым куфры.

Пётра Сергіевіч. «Партрэт ксяндза Станіслава Глякоўскага», 1930-я гг.
З прыватнага збору Ігара Сурмачэўскага.